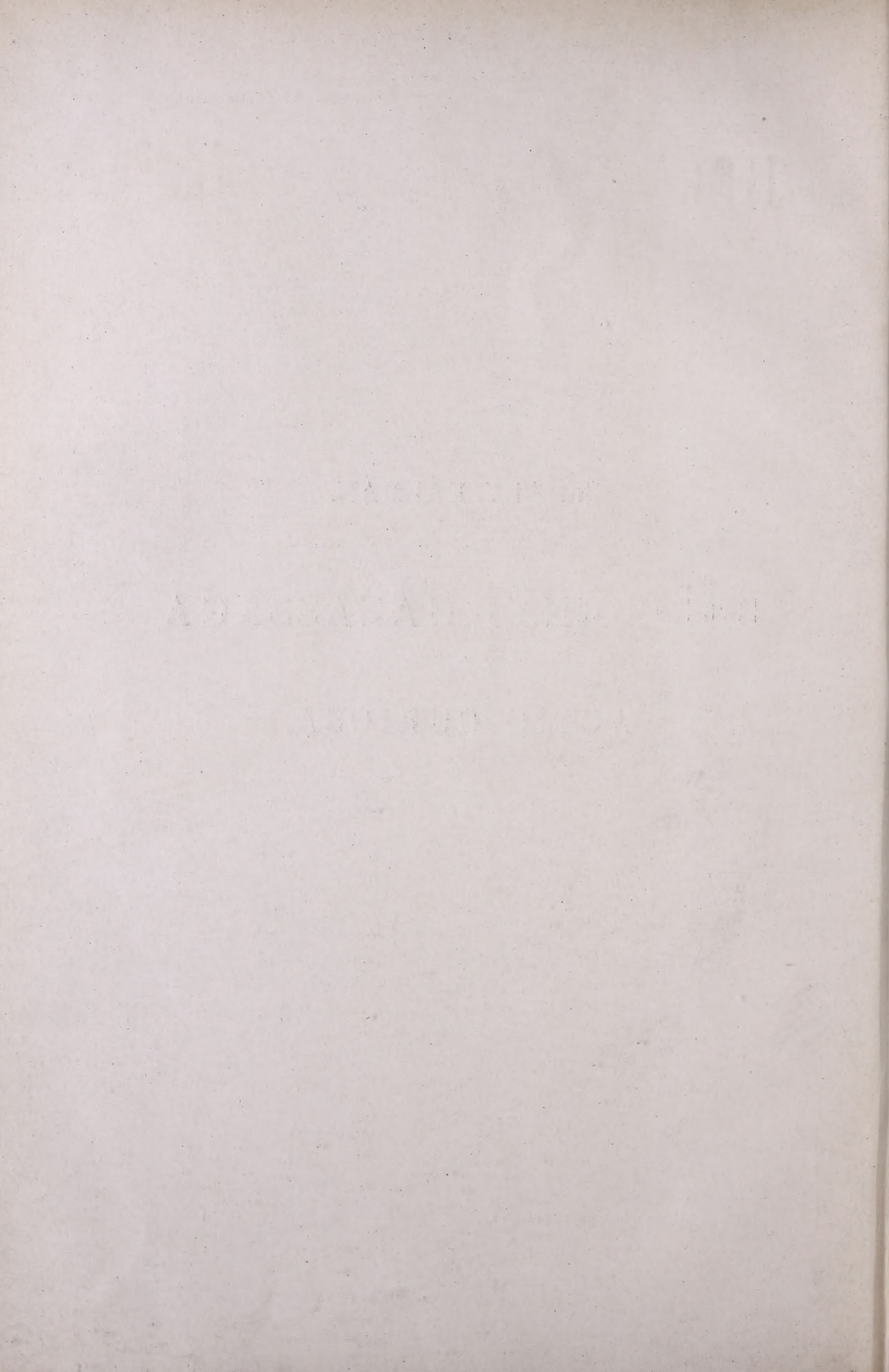

THALY KÁLMÁN.

BERCSÉNYI HÁZASSÁGA

ÉS

ACTIO CURIOSA.

BERCSÉNYI HÁZASSÁGA.

*

TÖRTÉNETI ÉNEK 1695-BŐL.

ÍRTA

KÓSZEGHY PÁL.

A VARSÓBAN LEVŐ EREDETI KÉZIRATRÓL

KÖZLI

THALY KÁLMÁN.

TOLDALÉK:

„ACTIO CURIOSA.“

MAGYAR TÖRTÉNETI SZÍNJÁTÉK 1678-BŐL.

A „FLÓR“-ALAPITVÁNYBÓL

KIADJA

A M. TUD. AKADEÉMIA TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA.

BUDAPEST, 1894.

A M. TUD. AKADEÉMIA KÖNYVKIADÓ HIVATALA.

A MAGY. TUD. AKADÉMIA
VIGYÁTO FERENC
KÖNYVTÁRA.
4746.

BERCSÉNYI HÁZASSÁGA.

TÖRTÉNETI ÉNEK 1695-BŐL

ÍRTA

KŐSZEZGHY PÁL.

A VARSÓBAN LEVŐ EREDETI KÉZIRATRÓL

KÖZLI

THALY KÁLMÁN.

E L Ő S Z Ó.

Ritkán alkotott a magyar mûzsa az elbeszélő költészet mezején annyi nagyszabású és maradandó becsû mûvet, mint a XVII-ik század második felében. A kisebb terjedelmû és jelentéktelenebb értéküekrõl nem szólván, elég csak Zrínyi halhatatlan épõszára, Lisztÿ Mohácsi Márs-ára, Gyöngyösynek oly nagy kedveltségben részesült Murányi Vénusára, Phoenixére vagyis Kemény Jánosára, s Thökölÿ Imre és Zrínyi Ilona egybekelésérõl szerzett nagy epithalamiumára („*Az ki régen fegyvert fogott hazájáért...*“) utalnunk.

S mi most avval a szerencsével hízelkedünk magunknak, hogy e tekintélyes sorozatot még egy, azon korból származó, eddig ismeretlen, kiadatlan, pedig hasonló nagyszabású és jelentõs történeti, különösen culturtörténeti érdekekkel s nem utolsó költõi szépségekkel bíró poétai termékkel növelhetjük. Sõt nem is *egy*, hanem *három* terjedelmes magyar elbeszélõ-költeménynek: egy nagy *költõi és történeti trilogiának* akadunk a nyomára; melybõl azonban — fájdalom! — csak a harmadik, a végsõ rész maradt fõnn. Ezt mutatjuk most be, s az elveszett más kettõnek, ugyanazon toll szerzeményének, legalább emlékét idézzük föl egyúttal.

Mindahárom ének annál érdekesebb, mert mindaháromnak hõse történelmünknek egyik elsõrendû, erõtéljes, hatalmas alakja, a tõsgyökeres magyar jellemnek valódi megtestesülése: az ideális, nemes lelkû II. Rákóczi Ferencz fejedelem legbensõbb barátja, legfõbb tanácsadója, jóban-balban egyaránt leghûbb társa, fõhadi vezére, fejedelmi helytartója, — a lángeszû és vasjellemû *gróf Bercsényi Miklós*. Tehát nagy történelmi alak, egykorúlag, közvetlenül megvilágítva; mert hiszen az ének-szerzõ a megénekelte hõsnek bizalmas belsõ embere vala.

De, haladjunk sor szerint. Adjunk számot először is: hogyan, miként s mikor jutottunk a közzeendő irodalmi és történeti — mondhatjuk azt is: irodalomtörténeti — ereklyének nyomába?

Ez már jó régen történt: épen húsz éve. Lángbuzgalmú, feledhetetlen, úttörő régészet-tudósunk, *Rómer Flóris* — akkor a nemzeti múzeum régiségosztályának őre, — 1874-ben Lengyelországban utazván, ott saját szakmájabeli bűvárlatok céljából a varsai *gr. Krasinski*-könyvtárt is meglátogatá. A catalogusokat általánézve, ezek egyikében két magyar vonatkozású kézirat címére bukkant: az egyik *Rákóczi*, a másik *Bercsényi* nevével állott összekötetésben. Mivel pedig a boldogult Rómer, mint maga is régi honvéd, a még régiebb honvédek: a kurucz vitézek iránt élénk érdeklődéssel viseltetik vala; — mivel továbbá irántam, a Rákóczi-idők szerény bűvára iránt mindenkoron igazi atyai jóindulatot s kimeríthetlen szívességű baráti érzületet táplált; tehát megemlékezvén rólam akkor is, kikeresteté a két kéziratot, s kis jegyzéknaptárába bejegyezte címüket, jelzésüket, jellegöket számomra. És hazatértekor sietett megörvendeztetni szerencsés leletének hírével. Előmutatá úti jegyzőkönyvét, s kiírnom engedé, rendelkezésemre bocsátá az érintett kéziratokról szóló sorait, sőt az ezek további felhasználásának jogát is.

Az érdemes tudós nagy örömet szerzett ezzel nekem; csak azt sajnáltam, hogy jegyzetei nagyon kurták valának, s a kéziratokat — mint mondá: időhiány miatt — csak hirtelenül, igen fölületesen nézte meg. Se jegyzeteiből, se tőle kitudni róluk nem lehetett többet, mint a mit a *Századok* azon 1874-ik évi folyamában (591—592. l.) „*Nevezetes kéziratok Varsóban*“ cím alatti kis cikkecskémben közöltem. Sőt, mint-hogy Rómer a Bercsényi-kéziratnak csupán szerzője *Köszeghy Pál* nevét, a címlapot s mutatványul az epilog utolsó versszakát másolta volt le: e stropha szerkezete után azt kellett vélnem, — és ő is úgy emlékezett, — hogy az egész nagyterjedelmű ének, Lisztý »Mohácsi Veszedelme« példájára, mind csupa Balassa-versszakokban, nem négyesekben van írva.¹ A

¹ *Thaly*: »A Székesi Gr. Bercsényi-család« II. k. 96. l.

munka különös czíme: „*Harmadik könyv*“, nyilván utalt még két előbbire; melyek azonban, hogy miről szólnak? mit tartalmazának? — sejteni sem lehetett: miután Rómer a magyarázatot nyújtó *ajánló-levelet* nem másolta le, de még csak el sem olvasá.

Én, a kíváncsiságtól égve, azonnal bejelentém a nevezetesnek ígérkező fölfedezést a magy. tud. Akadémia történelmi bizottságának legközelebbi, 1874. október 3-iki ülésén, indítványozván, hogy a kéziratnak mihamarabbi lemásoltatása iránt tegyünk lépéseket. A bizottság elfogadta ezt, s meg is tétettek a lépések; azonban Oroszországban őrzött közkönyvtárbeli magyar kézirat copizálása nem ment olyan könnyen azon években; kormány-engedély kellett hozzá, a melynek elnyerése végett a diplomacia közvetítéséhez (hosszas és sikamlós út!) vala szükség fordúlnunk. Az ügy soká húzódott. A politikai helyzet akkor Oroszországgal meglehetősen feszült volt. A magyar könyvet a muszka urak Varsóban megnézték, nem értették; de — tán épen ezért s magyar voltaért — gyanúsna tűnt fel előttük a dolog. Hallgattak róla; s újabb kérdezősködéésre hosszas huza-vona után felelvén, a másolási engedélyt nem tagadták ugyan meg, hanem kijelentették, hogy a lemásolást csakis a nevezett könyvtár igazgatósága van jogosítva, valamelyik ki-nevezett hivatalnoka által teljesíteni. Mire tüstént írtunk Varsóba; honnét ismételt sürgetésekre végre az a válasz érkezett, hogy ott, közöttük nincs senki, a ki a magyar nyelven írt kötetet lemásolhatná.

Az orosz diplomacia furfangja, vagy secaturája, ily circulus vitiosusba hozott, így játszott ki bennünket. Az évek pedig haladtak. De én a dolgot elaludni nem engedvén, folyton világlatban tartottam; s midőn a politikai viszonyok, idők folytán barátságosabbá váltanak és az orosz tudományos körök közeledni kezdettek hozzánk, úgy, hogy nálunk az ő kiküldötteik is kutattak: 1889-ben megújítám indítványomat a történelmi bizottságban a varsai kuruczkori kéziratok lemásoltatása végett, és pedig oly módon, hogy magunk küldjünk ki oda — diplomatai támogatás mellett — saját körünkből szakértő magyar másolót. A mi elfogadtatott, és én, fölülrött, bizattam

meg az illetőt a kellő utasításokkal ellátni. Ekkép az 1890-ik év tavaszán küldöttünk Varsóba utazott, s Kőszeghy Pál 1695-iki magyar könyvéről a Krasinski-könyvtárban teljes pontos másolatot vőn.

Így, ennyi viszontagság után bírtuk megszerezni elvalahára — legalább hű másolatban — a híresneves kurucz fővezér epithalamiumát; melynek kézírata sajtó alá rendezésével engem tisztelt meg az akadémiai történelmi bizottság, s e föladatomnak a következőkben készséggel teszek eleget.

Előbb, mintsem magáról a műről, kell most már szólunk annak főhőséről, továbbá szerzőjéről, s ez utóbbinak az elsőhöz való viszonyáról; mert — legalább történelmi szempontból — csak így ítéhető meg a munka helyesen.

A történelmi ének főhőse, mint rövideden jelezve vala már, Székesi ifjabb *gróf Bercsényi Miklós*, a hasonnevű érsekújvári és bányavidéki vitéz generálisnak egyetlen fia; ekkor, az 1690-es években, kir. ezredes, bányavidéki helyettes tábornok, Szeged várának s a hozzá tartozó véghelyeknek főkapitánya, Ungh vármegye főispánja, orsz. főhadi biztos, aranysarkantyús vitéz, kir. kamarás és tanácsos, a hétszemélyes ítélő-tábla bírāja, s az északkeleti XIII. vármegye főkövete az országos commissióknál.

A szellemileg úgy, mint daliásságával kiváló ifjú, a tapasztalt régi hadvezérnek, hős atyjának oldalán már korán részt vőn a török elleni táborozásokban; 19 éves volt, midőn Buda vára első ostromában (1684.), s 21 éves, mikor annak második ostromában és bevételében (1686.), mint a vág-sélyei vár-őrség kapitánya, e vitézei élén, atyjával — a hadosztályparancsnokkal — jelesül közreműködött, rettenthetlen bátorságának és katonai tehetségének oly fényes bizonyítékait adá, s csakhamar erre Szeged bevételénél ismét annyira kitűnt, hogy magának a cs. k. főhadvezérnek, Lotharingiai Károlynak előterjesztésére, a 21 éves fiatal főúr egyszerre ezredessé s Szeged — e fontos végvár — főkormányzójává neveztetett ki. Sok táborozásban, sok harcban vett azután részt ezen minőségében, a törökökkel. Egy ízben már elestének is érkezett híre, — el is siratták őt barátai Pozsonyban.

Gondos atyja tehát, nehogy a fiatal hős, — rajta kívül a Bercsényi-családnak egyedüli férfitagja, — nevét a sírba vigye: igen korán, 22—23 éves korában (az 1688. év elején) megházassítá őt, nőül vétetvén vele az ép ekkor kihalófélben levő, ősrégi, dúsgazdag és nagyon előkelő *Homonnai gróf Drugeth*-családnak egyik bájos és kedves tagját, *Krisztina* grófnőt. gr. Forgách Andrásnak, majd az ifjan elesett gr. Pálffy Ferencz kir. ezredesnek fiatal özvegyét. Az öreg Bercsényi ezután nem-sokára áldozatául esett a budai táborban (1689.) dülő járványnak, nem érhetvén meg unokája születésének örömét. Mert a daliás ifjú grófnak s a szép, kellemes és jólelkű grófnőnek házassága a legbensőbb szeretet és boldog családi élet derűs képét valósítá meg. 1689. aug. 3-án az eperjesi gróf Drugeth-palotában megszületett a Bercsényi-család további fentartója, a későbbi híres maréchal de France, *László*; kit 1691. mártius 17-én a tavarnoki kastélyban a második gyermek, *Zsuzsika* követett a világra, — csakhogy e leánycának születése édes anyjának életébe került.

Az ifjú férjet nagyon leverte hőn szeretett hitvesének váratlan elhúnyta. Négy esztendőnél tovább gyászolta őt; míg-nem, mint fiatal, erőtlő pezsgő férfiú, végre mégis belátta, hogy nem maradhat örökké özvegyen. És, mint már a Drugethek fiágának kihaltával az ős Ungh-varának is ura, 1695-ben újból nősült, oltárhoz vezetvén ismét egy nagyon előkelő, gazdag és minden tekintetben kiváló úrnőt: *gróf Csáky Krisztinát*, 1694. október 9-ike óta jegyesét.

Csáky Krisztina — ekkor a Vas-megyei vépi kastély asszonya — gr. Csáky István országbíró és felső-magyarországi főkapitánynak vala első nejétől, Lónyay Margittól született leánya. előbb gróf Erdődy Sándor kamaraelnöknek, — majd ennek ifjan elhúnyta után gr. Drasskovich Miklós országbírónak hitvese, s illetőleg 1687. óta özvegye. Csáky Krisztina grófnő, ámbár Bercsényinél tíz évvel idősebb, még mindig igen szép asszony volt; és a mellett nagyműveltségű, éles eszű, ritka jóságú úrnő, a ki kellemes és rendkívül finom modorával, előkelő megjelenésével elragadott mindenkit. Mint országbíró leánya és országbíró özvegye, mint Eleónora császárnő palotahölgye, egyike

volt az ország legelső úrnőinek; fényszerető, ám szelíd, jóságos és kegyes. Bő olvasottságú, kifejlett műízlésű; költészetnek, művészeteknek, a finom női kézműiparnak buzgó pártfogója, terjesztője és művelője, — de e mellett gondos gazdasszony is. Valódi mintaképe a mind e kiváló erényekben tündöklő régi magyar főúri nőknek, nemcsak a saját korában: hanem — bátran elmondhatjuk — *a legkitünőbb magyar asszonyok egyike az elmúlt időkből*. Bercsényiné Csáky Krisztináról, az egykorú följegyzések csak szépet, jót és nemeset tartottak fenn. (Mi tudjuk, mi tanulmányoztuk életét!)

Az előttünk fekvő költeménynek — mely Bercsényi özvegyiségének éveit, második nejével való megismerkedése, eljegyzése, mennyezője történetét tárgyalja, — főhőse tehát gr. Bercsényi Miklós, és főhősnője a „*vépi Vénus*“, gr. Csáky Krisztina. Rajtuk kívül szerepelnek még, mint mellék-személyek, a jegyespárnak rokona: gr. *Forgách Simon*, utóbb kurucz tábornagy; hasonlókép egy másik kurucz tábornagy: gr. *Esterházy Antal*, a nádornak unokaöccse; maga a nádor: hg. *Esterházy Pál*; gr. *Csáky István* országbíró, az örömapa; *Forgách Simonné*, szül. gr. *Esterházy Ágnes*; a gr. *Erdődy* kisasszonyok, Bercsényiné leányai; gr. *Nádasdy Erancisca*, a lefejezett országbírónak kolostorba vonult árvája; gr. *Pálffy Miklós* és *János*; *Fenessy György*, egri püspök; gr. *Kéry Ferencz*, kir. főlovászmester és fia *János*; gr. *Heisler* cs. tbk.; Zrínyi Ilona, majd II. Rákóczi Ferencz hős várkapitánya *Radics András*, kurucz brigadéros; br. *Perényi Pál*, abaúj-ugocsai főispán, és számos nemes úr Unghban; br. *Szirmay István* és *Úsz Bálint* országbírói ítélőmesterek, a jegyespárnak bizalmasai; *Vass Gáspár*, szepesi kamarai tanácsos; *Thelekessi Török Pál*, vasi főrend; végül — az elmaradhatatlan Vénusnak és Cupidónak, Minervának és Mársnak s más mythologiai alakoknak beavatkozásáról, Héróról, Leanderról stb. nem szólván, — maga az énekszerző, Bercsényinek régi, bizalmas főember-szolgája: nemes *Köszeghy Pál*.

Köszeghynek nem ez vala első költői műve; mint gördülékeny rythmusú, csengő-pengő rímelésű, sőt itt-ott rímjátékos és alliteratiós versei magok tanúsítják: ő gyakorlott költő

volt. Ámde mielőtt erről szólnánk, lássuk a viszonyt, a mely őt és családját a megénekelt Bercsényihez s Csáky Krisztinához csatolta. — A Kőszeghyek az ő idejében már a második nemzedéken át szolgálák a Bercsényi-házat. Az 1640—1711. között élt s úgy látszik, nógrádi származású Kőszeghy György régi hív szolgálja vala már az idősb Bercsényi Miklósnak, a ki mint bányavidéki tábornok szerzett számára, hű szolgálatai jutalmául, I Lipót királytól 1678-ban nemeslevelet, mely Nógrádmegye közgyűlésén, Füleken hirdettetett ki. Az armálisban Györgynek nejeül Karánsebesi Dobik N. asszony nevezetik meg. Ettől születtek gyermekei: a mi *Pálunk* és *Imre*. Ez az 1704. s 1705-iki Vág- és Morva-vidéki kurucz hadjáratokban, ura Bercsényi mellett tevékeny hadi tisztként szerepel; az utóbbi évben már őrnagy, később alezredes, még 1710. ősszel is. Imre ága 1776—80. táján Unghmegyében, Eőr-Darmán fogott ki.

Gr. Bercsényi Miklós ugyanis 1691—92-ben Unghvár birtokába jutván, odavivé magával atyjától örökölt hű öreg szolgálját, Kőszeghy Györgyöt, s őt nagy kiterjedésű uradalmanak tisztartójává tévén, egyszersmind Unghvár városában házat, szőlőt stb. adományozott jutalmul neki. Az időközben megözvegyült György pedig, már itt, Unghvártt laktában, másodszer nősült, oltárhoz vezetve a máramarosi jó nemes családbeli Nagy-Iday Zsuzsánát. Ennek hozományát a saját becsületes keresményéhez csatolván, csinos zálogbirtokot szerzett Eőr-Darmán, a Pálóczi Horváth-családtól: nemesi curiát, néhány jobbágytelekkel. — Kőszeghy György, mint már elnehezedett, éltés ember, a folytonos utazgatással járó tisztartói hivatalt utóbb már csak nagy bajjal bírta betölteni; a gróf tehát nyugalmasabb, otthon ülő állást adott hű emberének: 1695-ben uradalmi pénztárnokká tevén őt, melyhez a szabadságháború folyamában még az unghvári vár és helyőrség éléstárnoki tiszte járult. Ezen kettős tiszti minőségbeli működésében érte őt utól és ragadta ki az élők sorából, az 1710-ik év nyarán a várba is beharapódzott pestis-ragály.

Ennyit az öreg Kőszeghy Györgyről. Idősebb fia, a latin iskolákat végzett, szép képzettségű, költői lelkületű *Pál*, —

ki széleskörű olvasottságát Bercsényi gazdag könyvtárában, síma udvari modorát ura társaságában szerezte, — ifjúkorától kezdve a fényes-szellemű fiatal gróf oldala mellett tartózkodott, talán már mint nemes-apród is. És mert Pálnak egyéb jó tulajdonai, ügyessége, értelmessége, megbízhatósága mellé, az atyjától öröklött igaz hűség is, és mély, benső ragaszkodás a Bercsényi-családhoz, jóltevőikhez, járult: az ifjabb Miklós gróf mind jobban megkedvelé őt; magával vitte mindenüvé, útaira s a táborokba is, és legbensőbb meghitt emberévé, *titkárává* avatta. Ily minőségben találkozunk Kőszeghy Pállal Bercsényi mellett Bécsben, Pozsonyban, Nagy-Szombatban, Brunócson, Selmeczen, stb. 1693-ban s a következő években. Mint a saját költeményéből látjuk, 1694. és 95-ben Vépen is ott járt ismételtlen urával, a kinek házasságát Csáky Krisztina grófnővel, bizalmas küldetéssel híven közvetíté. A következők úgy mutatják, hogy ezen új úrnőjének bizalmát is teljes mértékben kiérdemlé a hív, buzgó, serény férfiú. Bercsényiné fontos küldetésekkel bízta őt meg; így pl. 1698-ban 4000 forintot és arany-ezüstméveket hozat ki vele Temetvény várából Unghvárbá, stb.

Kőszeghy Pál 1695-ben — a jelen énekének szerzésekor — immár nős és gyermekes családapa volt, ámbár felesége nevét nem tudjuk; de az ajánlólevél végén már nemcsak magát, hanem „*hozzátartozóit*“ is ajánlja úrnője kegyeibe. Így is kell vala lenni: mert Pálunk fia *János*, — kit a szabadságháború alatt gróf Bercsényi nemes apródjai sorában lelünk, — ehhez képest szükségkép 1692—93. táján született. Még egy gyermekét ismerjük: a Jánosnál vagy tíz évvel fiatalabb *Zsuzsikát*. Költőnk korán elhalt, gyermekei fölnevelését meg nem érhetette. A kuruczvilág irataiban Kőszeghy Párról már nincsen többé szó; valószínűleg 1703. táján költözék ki az élők sorából, és — úgy látszik — özvegye is gyorsan követte őt a sírba: mert az egészen elárvult két gyermeket a kegyesszívű grófné s gróf vették oltalmukba. Ott leljük őket a Bercsényi-udvarban; Jánost mint apródot s utóbb étekfogót, udvarnokot. A kis Zsuzsit pedig — a néhai költő-titkár kedves leánykáját — a nemesszívű Csáky Krisztina a saját szemei előtt nagy gond-

dal, szeretettel, anyai jóssággal nevelteté föl. Utóbb legkedvesebb udvarhölgyévé lön.

Híven követték a Kőszeghy-árvák a tragicus 1711-ik évben jó urukat, kegyes úrnőjüket a hazából a bujdosásba, előbb Lengyel-, majd Törökországba. Ott laktanak ők Bercsényiek udvarában Brzezanban, Ilyvóban s később Drinápolyban, Konstantinápolyban (Pérában), Therapiában, *Rodostón*. Itt vált halhatatlanná *Mikes Kelemen* örökbecsű, édes-bús levelei által a kis Kőszeghy Zsuzsika; a kit Csáky Krisztina halála után az a nem várt, nem álmódott — de erényeivel megérdemlett — szerencse ére, hogy a nagy szabadsághős Bercsényi, őt — régi hű titkáranak leányát, öreg napjai felvidítóját és törődött, beteg teste gyöngéd ápolóját — választá *harmadik hitveséül*. Az agg kurucz fővezér halála után (1725. nov. 25.), Kőszeghy Zsuzsika, mint Bercsényi grófné, e nagy név nymbuszához méltó kegyelettel viselé özvegyi fátyolát, Jaroslawban 1750-ben bekövetkezett haláláig.

Bátyját *Jánost*, Bercsényi elhunytával Rákóczi fejedelem vevé maga mellé, mint fegyverhordozót. E Kőszeghy János 1718—19-ben Konstantinápolyban nősült meg. Unokái Rodostóban sokáig virágoztak; közülök *Gergely*, angol és orosz, utóbb francia konzul, s ennek egyik fia *József* német és olasz konzul volt; és leánya, a 94 évet élt *Czeccilia*, 1888. szeptember 20-ikán vitte sírba a Kőszeghy nevet Rodostón.

Ennyit a költő Kőszeghy Pálról és családjáról e helyütt.¹

Epithalamiumát Kőszeghy a csaknem 800 Zrínyi-verszaktól álló nagy költemény főhősnőjének, kegyes szívű s kiváló irodalmi műveltségű új úrasszonyának, gr. *Csáky Krisztinának* ajánlja. Az unghvári 1701-iki összeírásból tudjuk, hogy Krisztina grófnő sajátkezüleg írt — avvagy másolt le — magyar színműveket s gyógykönyvet. Most, Kőszeghy Pálnak sok tekintetben nagyérdekű — ámbár azon kor virágos

¹ A kit e család sorsa bővebben érdekel, azt »*Rákóczi-Emlékek Törökországban*« (Budapest, 1893. Athenaeum kiadása) című munkámra utalom, melynek 102—111. l. bővebben írtam a Kőszeghyekről, s leszámazási táblájukat is összeállítám. T. K.

és superlativusokban gyönyörködő irányában tartott — ajánló-leveléből pedig arról értesülünk, hogy Csáky Krisztina *költőnő* is vala:

»De mindezek között is — említi Kőszeghy — vettem észre az magyar *rythmusokban való gyönyörűséges tudományát Nagyságodnak, melyben amaz versszerző, híres Erinna s Corinna poeta-asszonyokat is fölülmúlja; s megösmérem abból, hogy, ha azokban nem gyönyörködnék Nagyságod: az rendes szóknak utolsó megegyező betűinek (vagyis a rímeknek) mint annyi levelei között elrejtőzött tavaszi, illatos violácskákknak, keresgetésében s öszveszedetésében kegyes elméjét nem fárasztaná.«*

E szavak egyébre, mint Csáky Krisztina saját maga szerzett verseire nem vonatkozhatnak. A mit így tudván, bátorodik aztán a költő-titkár is, házassági énekét a grófnőnek kedveskedés gyanánt ajánlani, — mint írja.

Még nevezetesebb azonban az, midőn Kőszeghy folytatólag kifejti: miért címzi jelen munkáját »*Harmadik könyv*«-nek? S most itt vagyunk a Bercsényi-trilogiánál. Maga a költő szavaiból tudjuk meg ugyanis, hogy ő annakelőtte már egy *első*-, és egy *második könyvet* írt volt főhőséről gr. Bercsényi Miklósról. És pedig az *első* (s ennek elveszése a legnagyobb kár!) Bercsényinek »*ifjúságában tett vitézi magaviseléséről*«, vagyis a törökök elleni harczeitől, Budavára s Szeged megvívásánál tanúsított hősiségéről, többi csatái és táborozásairól, továbbá első nejével gr. Drugeth Krisztinával való egybekeléséről szolt; míg a *második könyv* ezen úrnóvel töltött boldog házaseletét s a grófné halálát énekelte meg. Ezt a két könyvet a szerzőtől elkérte vala olvasni Prebiri báró Melith Mária úrhölgy, ifj. gr. Zichy Istvánnak, az öreg Bercsényi barátjának özvegye, s magánál tartá haláláig, sőt a két kötet azután is ott veszett; hasztalanul sürgette, kérette viszsza a szerző, — nem kaphatta többé kezeibe, úgy, hogy utóbb már »nem is bízott hozzájutásához«.

Ez az özvegy gr. Zichyné Mosony-megyében, Oroszvárott lakott. Mi, a varsai kézirat lemásolása után az ajánló-leveléből e dologról tudomást nyervén: nem másasztottuk el a nagybecsű irodalmi ereklyéket nyomozni, — hátha jó szerencsére nyo-

mukba juthatnánk? Legelőször az oroszvári s aztán más Zichy-kastélyokbeli könyvtárakat (a zsélyit, czíferit, vedrődít, palotait stb.) nyomoztattuk, de mindeddig eredmény nélkül. Nem is igen lehet remény reá, hogy a mihez Kőszeghy már 1695-ben sem bírt hozzá jutni, — azt most, kétszáz év múlva fedezhesse föl valaki! . . .

Pedig, tudván immár, hogy az énekszerző Kőszeghy Pál a történelmünkben oly nagy szerepet vitt gr. Bercsényi Miklósnak ifjúságától kezdve mindenütt vele járó, viselt dolgait szemmel látott, legbizalmasabb titkaiba is beavatott belső embere, *títkára* vala: történetírásunkra kipótolhatlan veszteség, hogy említett két munkája, legkivált az »*Első könyv*« elkallódott, oda van.

Egyébiránt ennek oka némileg magában Bercsényiben is rejlik. Mert, ha ő nem olyan túlszerény, s a róla írt — és bizonyára neki, illetőleg hitvesének ajánlott — könyveket, az azon korbéli főurak általános szckása szerint, kinyomatja: akkor irodalomtörténetünk a nagyterjedelmű *Bercsényi-trilógiával* gazdagabb volna ma. De Miklós úr, — a kinek kurucz fővezér korában is számos dícskölteményt szerettek és nyújtottak át — a versszerzőket megajándékozván, költeményeiket csak a sutba dobatta, sajtó alá adni elmúlasztá, öndicsőítést látván ebben.

Ekképen csak egynéhány kuruczvilági ily költemény maradt fenn róla, más levéltárakban, másolatokban; nyomtatásban egy sem jelent meg. És így még ritka szerencsének mondható, hogy hű nevének kegyeletes gondossága a Kőszeghy-féle trilógiának legalább a *harmadik*, utolsó részét — a grófnőnél is oly kedves emléken állót — megőrizé, s az, az ő nyomain, Lengyelország egyik könyvtárából elvégre mégis előkerült. E nagyérdékű s nagyterjedelmű verses műről ítélve, némi fogalmat alkothatunk az elveszett két előbbi könyvről is, a mely szerint az egész trilógia *két-harmadfelezer* strophából állhatott.

Magát a Varsóban föllelt kéziratot a m. t. Akadémia kiküldött másolója szakszerűleg, apróra leírja, a következő sorokban:

»Papír kézirat 4-edréiben, 19+16 cm. Egykorú barna bőrkötés, préselt napraforgókkal, búzavirágokkal, rózsákkal és aranyvágással.

végig, préselt virágokból alkotva, s a táblák közepén levő vázából kinövő napraforgót egészen befoglalja.

A könyv provenientiájáról rajta semmi positiv adat, de annak egész jellege mutatja, hogy ugyanazon példány, melyet a költő Csáky Krisztina kötés díszmű, nagy gonddal készítve. A táblák szélein díszkeret futának ajánlott. Hogy ez a könyvet sokat forgathatta s kedvet talált benne, tanúsítják a leveleken látható foltok, mint a gyakori használatnak biztos nyomai. A 176. levélen alúl behajtás van. Különösen a könyv elején és végén levő levelek alsó sarkai viseltek. Ezeket, úgy látszik, Csáky Krisztina gyakran olvastatta.

Sem előlevél, sem más egykorú bejegyzés nincs a kéziratban. Csak az első táblán olvasható ezen újabb keletű lengyel bejegyzés: »29. *Maja 1816. Leov, od Zsida, 120 gr. 3¹/₃.*« Tehát a könyv Lemberg-ben vásároltatott.

A könyv mindjárt a címlappal kezdődik, mely a kézirat 1-ső számított levele.

Fol. 1 címlap.

Fol. 1b kéziratban egy szív, a Bercsényi és Csáky család címereivel egymás mellett.

F. 2—4b Kőszeghy Pál ajánló levele.

F. 5—103b szöveg.

F. 103—104 közt egy levél újabban kitépve, mely a második, más mértékben írt versnek (az epilognak) elejét képezte és a melyből csak a vége van meg két strophában, a 104a levélen.

F. 104b levél üres. Alúlról 3 cm. magas, 4 cm. széles darab kivágva belőle.

Volt eredetileg ezután még egy levél, melynek kis darabkája fönmaradt, de ez ki van szakajtva. A 2-ik tábla belsején nincs bejegyzés.

A könyv signaturája: 424.

JAVÍTÁSOK ÉS FIGYELEMRE MÉLTÓK A KÉZIRATBAN.

Egy írás, kétféle tintával. Az első 13 levél felső, alsó szélei a fogdosástól piszkosak s a kézirat gyakori olvasására vallanak.

Fol. 10—11 közt sárga selyemszál, jelül.

Fol. 14—15 közt két zöld selyemszál.

F. 17—18 közt alúl régi behajtás, mely a levélre lenyomódott.

F. 21—22 közt vörös selyemszál, összehajtva.

F. 30—31 közt barna selyem hímzés-töredék. Rüháról való.

A kötet előbb volt leírva s aztán kötötték be: mert a vágásnál egyes szélső betűk el vannak vágva.

F. 31a 3-ik stropha 1-ső verssorában a »nyújs« szóhoz más tintával egy *d* van írva.

F. 32—33 közt kicsiny vörös selyemszövet, papírra ragasztva ▽ alakban.

F. 35—36 közt sárga selyem-szövetke, hosszúkás alakú.

F. 40. »A melyekkel másutt találná Úr kedvét,« — a 3-ik stropha 4-ik verse — tintával meg van jelölve s a két levél közé keskeny papírszeletre más kézzel, más tintával ez írva oda (valószínűleg magától Kőszeghytől): »Az kivel tanálna másutt más Úr kedvét.«

F. 43a l. 3-ik stropha 3-ik sor: »vesztet« szó fölé be van ékelve más tintával a »te« szócska, hogy most így kell olvasni a szót: *vesztetted*.

F. 43b 3-ik stropha 1 verssor kimaradt a másolásból, s úgy a *mind* szó, a mit a corrector más tintával írt oda föléje.

F. 50b l. 2-ik stropha 1-ső vers, ő helyett ki van igazítva: *eő*.

F. 56—57 közt vörös selyem-papírszeletek, 3 darabka, Δ alakú.

F. 64a. Első stropha első sorban más tintával beékelve a *szép* szó.

65a 3-ik stropha 4-ik versben más tintával kiegészítve a hézag, ezen szavakkal: *tud mást nyomozhatá*.

F. 1—69a, más, halavány tinta.

F. 69b—104 fekete, megsárgult tinta.

F. 86—87 közt vörös selyemszál.

F. 103—104 közt ismét vörös selyemszál.

Az utolsó 20 levél a széleken a fogdosástól piszkos.

A »Krisztina« név mindenütt következetesen *s*-sel van írva.«¹

Az egyes levelek között jegyekként található selyemszálak, hímzet-foszlány és selyem szövet-darabkák bizonyítják, hogy e házassági éneket *nők* olvasgatták, *női kezek* forgatták. És itt Bercsényinek második s harmadik hitvesére: a könyvben dicsőített *gr. Csáky Krisztinára és Kőszeghy Zsuzsánára* — a költő leányára — kell gondolnunk. Fontos e mellett még az 1816-iki bejegyzés, hogy t. i. a kötetet a varsai Krasinkikönyvtár ilyvői, vagyis *lembergi zsidótól* szerzé meg. Mert ez vezet nyomra bennünket.

Bercsényiék 1710. végén Unghvárról kiköltözvén Lengyelországba, eleinte Rákóczi birtokán Jaroslawon, aztán Brzezan várában, majd fölváltva az ennek közelében fekvő Ilyvón (Lembergben) tartózkodtak. Az 1716-iki török háború kiütésekor a lengyelországi magyar emigráció — élén Bercsényi gróffal — Bessarábia szélére Chotzim várába, s onnan a török főhadiszállásra Drinápolyba költözött. Innét 1717-ben Konstantinápoly Péra nevű városrészébe, s utóbb a Bosporus legkiesebb pontjára,

¹ Maga Bercsényiné mindig »Christiná«-nak írja alá nevét. T. K.

Therapiára tevék által lakásukat Bercsényiék. S utóljára következett *Rodostó*. Csáky Krisztina, a ki e nékie oly kedves könyvet — élete legboldogabb napjainak emlékét — unghvári palotájából magával vitte volt a bujdosásba: bizonyára nem hagyta azt el sem Brzezanban, sem Ilyvóban, hanem hű kísérvőjeként elvivé a Márvány-tenger partjaira Rodostóba is, és itt haláláig őrizvén, mint a jelekből látszik, gyakran olvasgatta. Tőle öröklé kedves udvarhölgye, nevelt leánya, a ki utóbb a harmadik Bercsényi grófnévá lön: Kőszeghy Zsuzsika. Erről pedig tudjuk, hogy nagynevű férjének halála után, hív barátnőjével, Kajdacsy Péter ezredes özvegyével, visszaköltözött Lengyelországba, s Jaroslawban, e több magyar emigránstól lakott városban telepedék meg, a hol mind ő, mind Kajdacsyné elhaltak.

Előttünk minden valószínűség azt mutatja, s az egykori jó, fölnevelő úrnő, valamint a költő édes apa emléke iránt táplált kegyelet érzelme azt jelzi, hogy a széplelkű Kőszeghy Zsuzsika ezen ő előtte kétszeresen becses kéziratot magával vivé Rodostóból új tanyájára, Jaraszlóba. Itt azt tőle bizonyára az öreg Kajdacsyné öröklötte, a ki nemcsak Bercsényinét, hanem az összes jaroslawi bujdosókat túlélé.¹ Ennek elhúnytával azután Kőszeghy Pál sokat hányatott könyve, a kihalt magyar emigránsok egyéb holmiival, végre a lemergi ószeres zsidók birtokába vándorolt, és tőlük eladatva, jutott vétel útján, századunk elején, a gr. Krasinski-könyvtárba.

Íme, ez a varsai kéziratnak provenientiája.

Kőszeghy Pálnak e kéziratban fenmaradt éneke, vagyis a »*Harmadik könyv*«, hat különböző terjedelmű »*rész*«-ben összesen 792 négyessorú Zrínyi-strophából s egy Balassa-versszakokban írt epilogból áll; hanem ez utóbbinak ma csak a két végstrophája van meg, a kézirat egy levelének erőszakos kiszakasztatása miatt a megelőző hat vagy négy stropha hiányzik.

A mi a terjedelmes éneknek költői jellegét, nyelvezetét, verselését stb. illeti: a mint az egészen meglátszik, Kőszeghynek

¹ L. bővebben, Thaly: »Kosztolányi *Jávorka Ádám* ezredes s a gr. Forgách- és Rákóczi-levéltár.« (Budapest, 1888. Grill könyvtár bizonmánya.) 81—94. l.

mintaképe, mely után indult, melyet követett, — korának legkedveltebb költője, *Gyöngyösy István* vala; s legközelebb talán ennek Murányi Vénusa és Thökölly Imre s Zrínyi Ilona egybekeléséről írt éneke lebegett szemei előtt. Bercsényi és Csáky Krisztina lantosa gyakorlott gördülékenységgel, ügyesen, hangzatosan, a sormetszetek pontos megtartásával, csengő-bongó rímekkel versel. Formai szabatosága ellen — korához mérten — nem sok kifogás tehető; ámbár példányképét, Gyöngyösyt nem éri is utol, de messze sem marad mögötte. Rímei legtöbbször jók, olykor ugyan szokatlan szó-rövidítéseivel kissé erőltetettek; és őrajta is, mint az egyforma rímű négyes strophákban verselő társain általában gyakran megeshet, hogy az eszmemenethez nem illő dolgokat és szavakat kénytelen előrántani, csak hogy a negyedik rímet valahogyan odapendíthesse. Ez némi terjengést idéz aztán elő. Hanem e körülmény már az akkoriban annyira kedvelt négyes versszakok átka, a mit még az egy egész századdal később élt Gvadányinál is észlelünk.

Kőszeghy, mint egész művéből kitűnik, szép olvasottsággal bíró, képzett elme volt. Különösen a régi görög-római mythológiában és a classicaikor történetében tanúsít nagy otthonosságot. Költeményét korának ízlése szerint mythologiai alakokkal és ezeknek szerepeltetésével erősen tarkázza, — ám mégsem oly mértékben, mint Gyöngyösy a maga Thökölly-Zrínyi Ilona epithalámiumát, ezen egészen hasonló tárgyú éneket. Sőt emez utóbbi művet a Kőszeghyé cselekményének gazdagabb-ságával s változatosságával fölülmúlja, a mi csak előnyére válik költőnknek.

E mellett a Kőszeghyének, ha nyelve nem oly költői is, de viszont történelmi és korfestési értéke több amannál. Bercsényi életpályájára nézve számos új adatot, — s a szerzőnek kétségtelen jól értesültségénél fogva, teljesen megbízható adatot — szolgáltat. Általában pedig oly közvetlen hűséggel tárja eléink különböző mozzanataiban a magyar főúri körök életét a XVII. század végén, hogy élénk leírásaiból egészen beleközelhetjük magunkat ama korszak várurainak, úrnőinek és környezetük társadalmi életébe, szokásaiba, mulatságaiba, időtöltéseik s fényes, zajgó udvaraikba, melyekben az énekszerző is

lakott. Úgy, hogy Kőszeghy Pál költeménye, vagy ha úgy tetszik: verses-krónikája, (mert vannak ilyenszerű részletei is), mint *korkép*, mint *művelődéstörténeti adalék*, kiváló, maradandó értékű. Szemlélhető, szép és nem ritkán a miniatur-festéshez hasonló vonásokkal iratnak le benne például a főurak utazásai, ünnepélyei, lakomái, vadászat-, halászat- és szánkázásai, a magok és daliás udvari kíséretük ragyogó öltözetei, délczeg paripáik és ezeknek keleti pompájú drága fölszerelése, stb. Itt-ott a politika is belecillan, jellemezve az akkori fel fogást és helyzetet; így mindjárt az I. rész 87-ik versszakában, midőn a mű főhőse, árváinak családi örökét Unghvárt irígyei boszújára megszállja:

»Rebellált Bercsényi, levélben hirdetik,
Császár ellen hada mondják, hogy gyűjtetik;
Udvarnál ezt pedig hamar elhűtetik —
Mert a magyar hamar kétségben vétetik.»

Vagy a III. rész 77—78. versszakaiban:

»Nem kell, *ha magyar vagy*, mostan vitézséged, —
De ha sok pinzed van: vagyon emberséged!...

Ugyanis oly *boldog* üdőben jutottunk,
Hogy régen bár mindennap törököt fogtunk,
Sok jancsárfejeket az fentőben raktunk:
Böcsületre azzal mégsem igen kaptunk!«

Ura Bercsényi erőtől duzzadó egyéniségének, bátorságának, éles elméjének, tudománykedvelő bölcsességének is nem egy helyütt találó jellemzésére bukkanunk; mint a következőkben, I. rész, 101. versszak:

»El nem tagad semmit senkitül féltében,
Fejért feketének nem mond ijedtében, —
Vagyon állandóság s volt is beszédjében.«

Vagy a II. rész 33—37. stropháiban, midőn Bercsényi Nagy-Szombatban a nádorral törvényszéket ül. Sőt a IV. r. 75. s következő stropháiban hősenek jövődöbeli nagyságát, országos, mi több: európai hírű szereplését a költő jóshlettel megjövöndöli, a Szirmay István ítélömester szájába adott eme szavakkal:

»Megmondotta ugyan drága józanságát,
Azzal született eszét s vígasságát,
Természeti szerint vitéz bátorságát,
Szép keresményével együtt méltóságát.

*Melleyek rövid üdön nagyobbra emelik;
Az föld mindenfelül hírével betelik.
Nagy tudományért mindenek tisztelik, —
Az ország népei böcsüllik s kedvelik.*

Nem sértené ezzel semmi méltóságát,¹
Társa² hogy viselte ország-bíróságát:
Mert ennek³ is látván virtusi sokságát —
Éri s halladhatja hasonlatosságát . . .«

A mi, a felhajnáló kuruczvilággal csakhamar be is következett,
ország fővezérévé s fejedelmi helytartóvá lévén a megénekelt hős.

A könyvekben való búvárokódásairól pedig ekként emlé-
kezik meg Bercsényinek:

»De ha senki nincs is, mulatságot talál:
Mert sok bölcsék könyve véle egy házban hál,
Melleyekben elméje ha bocsátkozik s száll,
Akkor más gondolat, hidd, tüle távol áll.«

III. 42.

És viszont, mikor a bécsi ministerek eszén túljár a ma-
gyar főúr:

»De Bercsényi Miklós mosolyog ezeken
S csudál ministerek ilyen elméjeken.«

III. 76.

Azonban elég ezekről ennyi. Csak felhívni kívántuk reájok
az olvasó figyelmét.

Igen élénken vannak lefestve Bercsényinek Unghvárba
bevonulása s unghi főispánná beiktatásának ünnepélyei,
(I. 107—162.); az unghi medveadásatok, (III. 3—38.), melyek
ből ím egy stropha:

¹ T. i. Csáky Krisztinának, a Bercsényivel való házasság.

² Az elhalt gr. Drasskovich Miklós, Krisztinának előbbi férje.

³ Bercsényinek.

»Ez nap az erdőség szünetlenül zenge,
 A sok puskázástúl völgy s hegytető penge;
 Hajtó kiáltása ágak között csenge —
 A sok vad-futástúl a föld ugyan renga.«
 stb.

A víg mulatozások az unghmegeyi kastélyokban, (III. 43—50.); a tiszai halászat, (III. 51—57.); a téli hadiszállásokból kikelés és táborokba készülés, (III. 59—63); a vépi látogatásra való fényes vonulás, például:

»Átkele Dunákon ily gondolkodással . . .
 Velnéd, hogy az Nyúlas sebes lángolással
 Sokszámú szolgátúl gyulladt pirolással . . .
 Az kiktől vereslett az utak térsége:
 Piros szín volt mert az udvar ékessége.«
 stb. IV. 111—114.

De kivált nagyon eleven szinekkel van rajzolva a Vépre, arájához bevonuló gróf paripáinak és ezek tündöklő díszszerszámzatának tüzetes képe, (IV. 119—139.) Így az egyik harci ménről beszéli, hogy a gróf

»Sok törököt is ölt errül — hidd — azelőtt;
 Kit hegyestörözött, kit vágott, s kit lelőtt,
 Tipratott véle sok kopasz főbül velőt . . .
 Tudta az Tiszán is sok helytt ez a kelőt.«

A vezetékiparipák e leírása nem igen marad hátra Gyöngösynek a török seregek vonulásáról szóló zöngzeties versszakai mögött a Keményiászbán.

A maga nemében pedig költői irodalmunkban páratlanul fog állani a vépi dús lakoma fölterített asztalainak és rengeteg számú étkei sokféleségének ugyancsak szakavatott, hosszú felsorolása (IV. 150—209.), a mi az udvari poéta Kőszeghyt valódi Horatius-szerű gourmand-nak tünteti föl. — Az e lakománál megjelent Bercsényi grófnak

»Arany az ezüsttel vegyült ruhájában
 S egy szép csuport daru strázsált kalpagjában;«

míg jegyesének Csáky Krisztina grófnőnek

»Csillagzott sok drágakő násfás mellében,
Fénylettek gyémántok szép fejkötőjében.«
stb.

A lakoma után tánczra hangzik föl a zene:

»Az czimbalom húrja itten verve penge,
Virgína lassúbban nyomogatva csenge;
Sok hangos hegedű jól megvonva zenge, —
Duda bordójátúl az kőfal is renga.«

(IV. 210.)

Továbbá igen szép az ősz (1694.) leírása az unghi erdős hegyekben, (V. 26. stb.); s az 1695-iki farsangon Bercsényi és Forgách téli szán-utazásának festése Bécsből Vépre, (VI. 122—132.); s érdekes itt a bőjtös halebéd sokféle halmemeinek előszámlálása, stb.

Végül a hangulatos, hangzatos sorokból is álljon itt egykettő, mutatványúl:

»Számos sok szolgálkkal Brunóczrúl indula —
Kiken az piros szín vélnéd hogy meggyula . . .«

(I. 114.)

Ugyanott a kikelet festése:

»Kedves napok járnak mindenek kedvére;
Az félig holtnak is újúlhat most vére.
Lehet mulatságban mindennek bő bére, —
S a tavaszt töltheti kiki örömére.«

Viszont egy bánatos kép, midőn Cupidóhoz így szól:

»Siess hamar, s járd el sebes Vág folyását,
Mely mellett találd egy árva szállását
Ki bús szívvel hallja Vág vize csurgását, —
Siess, s vigasztald meg szívének gyászlását!«

(II. 11.)

Ily hangulatos festések mellett a költő néha csinos versjátékok formáival is enyeleg; mikor például a stropha vég-szavát a következő versszak első sorában ismételve visszazen-

geti, (IV. 26, 27, 28. s másutt is); vagy pedig a viszhangot ügyesen szólaltatja meg egész versszakokon keresztül, (V. 72—79.), ő maga, Kőszeghy, mint Bercsényi küldötte Bécsből Vépre, beszélgetvén a játszi és örvendetest jósló Echóval a soprony-keresztúri erdőben. —

De, legyen elég ennyi ráutalás. A költemény széptani tüzetes ismertetése, költői értékének fejtegetése, e történelmi kiadásban nem volna helyén. Nekünk itt inkább és első sorban a mű kortörténeti becsét kellett szem előtt tartani; s hogy azt e tekintetben annál jobban megértethessük: a főntebb elmondottak kiegészítéseül a szöveget, a t. olvasónak tájékoztatására, felvilágosító jegyzetekkel kísérjük.

HARMADIK KÖNYV

MELY IRATOTT

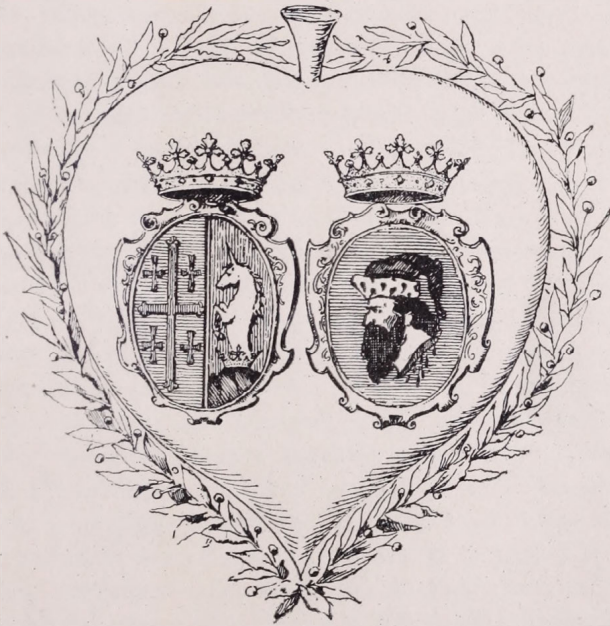
AZ

MÉLTÓSÁGOS, TEKINTETES ÉS NAGYSÁGOS SZÉKESI **GRÓF BERCSENYI MIKLÓS** ÚRNAK, SZENTELT VITÉZNEK, CSÁSZÁR ÉS KORONÁS KIRÁLY URUNK Ő FELSÉGE TANÁCSÁNAK, MEZŐ-SZEGEDI FŐKAPITÁNYÁNAK, NEMES UNGHVAR-MEGYE FŐISPÁNJÁNAK, NÉGY ESZTENDŐK FORGÁSA ALATT VALÓ ÖZVEGYESKEDÉSÉRŐL ÉS AZ ÖTÖDIK ESZTENDŐBEN AZ MÉLTÓSÁGOS, TEKINTETES ÉS NAGYSÁGOS KERESZTSZEGHI **GRÓF CSÁKI KRISZTINA** ASSZONYNYAL, ELSŐBEN NÉHAI MÉLTÓSÁGOS GRÓF MONYORÓ-KERÉKI ERDŐDI SÁNDORNAK, S AZUTÁN BOLDOG-EMLEKEZETŰ MÉLTÓSÁGOS GRÓF TRAKOSTYÁNI DRASKOVICS MIKLÓS ÚRNAK, ORSZÁG-BÍRÁJÁNAK MEGHAGYOTT ÖZVEGYÉVEL Ő NAGYSÁGÁVAL VALÓ ISTENES HÁZASSÁGÁRÓL 1695-IK ESZTENDŐBEN.

AZ

MÉLTÓSÁGOS, TEKINTETES ÉS NAGYSÁGOS KERESZTSZEGI
GRÓF CSÁKI KRISZTINA ASSZONYNAK Ő NAGYSÁ-
GÁNAK, AZ IGAZ SZÍVEKET VEZÉRLŐ
ISTENTŰL, SZERELMESTÁRSÁVAL
EGYÜTT SZERENCSES ÉS
BOLDOG, HOSSZÚ
ÉLETET!

MÉLTÓSÁGOS GRÓFNÉ ASSZONYOM!

Olvasom az régiek írásiban Sosipatra nevű asszonyállatot oly mély tudománnyal és az következendő dolgoknak valóságos megjövendölésével bírónak löttnek lenni, hogy azt az Istenektől származottnak és azok által felneveltetettnek ítélnék s mondanák mindenek, el nem hitethetvén magokkal, hogy földi embertől származottban s születettben — bár tudós Plátó és Aristoteles, bölcs Demosthenes és Isocrates praeceptorsága alatt is — olyan bölcsesség és tudomány találtathassék. Hasonlóan tartották s tartják az poéták Minerváról is, az Istenasszonyok köriben és az azoknak érdemes lajstromában nem egyébért vétetettnek s irattatottnak lenni, hanem, hogy nagy mélységes tudománnyal, mindennemű szép és jó, hasznos és tisztességes mesterségeknek tudója volna és mesterasszonya. Ezek ugyan, Méltóságos Asszonyom, csak amaz találmányos régi görög poétáknak találmányi s fabulái; de szabad legyen énnékem az deákok mondásaként azokból affabulálnom és azokat nemcsak mesézó s fabulázó, de már ugyan valóságos értelemmel Nagyságod méltóságos személyére fordítanom. Mert ugyanis kinek azelőtt dícséretes jó hírénevét sok méltóságos emberektől, főbb és alacsonyabb rendektől csak hírrel hallottam, mindennemű jó erkölcsökkel teljes virtusit csak távolról csudáltam: most már azokat az jó Istennek kegyelméből szemeimmel láthatom s tapasztalhatom kezeimmel. Látván ugyanis bölcsességét, tudományát, olvasván asszonyemberek elméjét felmúló írását Nagyságodnak: hízelkedés nélkül mondhatom Nagyságod felül azt, hogy, ha amaz Semiramis özvegy királyné sok esztendőig bírta és igazgatta az persákat eszessé-

gével. — Nagyságod az, a ki azt s annál nagyobbakat is fogyatkozás és vétek nélkül végben vihetné. Látom ezeket szemmel s tapasztalom kezemmel híres Arachne mívét felmúló mesterséges munkáit, gyenge kezeinek ékes varrogatását és egyéb sok úriasszonyokhoz illendő tisztességes s mesterséges csinálmányit; ugyan annyira, hogy Nagyságod felül mondhatnák méltábban az régiek, s mondhatják a mostaniak is, hogy már nem Sosipatrát nevelték s tartották az Istenek, hanem Nagyságodat; nem Minervát iratták magok isteni lajstromában, hanem az Nagyságod Méltóságát; — mellyeket is tudni és mívelni ugyanis az jó Isten adta Nagyságodnak.

De, mind ezek között is vettem észre az *magyar rhythmusokban való gyönyörűséges tudományát Nagyságodnak*, melyben amaz versszerző híres Erinna s Corinna poéta-asszonyokat is fölmúlja; s megösmérem abbúl, hogy, ha azokban nem gyönyörködnek Nagyságod: az rendes szóknak utolsó, megegyező betűinek, mint annyi levelei között elrejtőzött tavaszi, illatos violácskáknek keresgetésében s öszveszedegetésében kegyes elméjét nem fárasztaná. Ez indíta azért engemet is, hogy ezen csekély munkámhoz kezdenék és együgyű verseimmel — mint Isten által már jó Kegyelmes Asszonyomnak — Nagyságodnak kedveskedném. Melyekben is vígságos és örvendetes dolgokról akarván verseskednem: hogy a szomorú halálról kezdem írásomat, nem kell csudálni; mert az deákok mondása szerint: post nubila Phoebus, — az ködök után szép napfény szokott következni; úgy verseimnek szomorú kezdetit is vígságos öröm követi. Okozta egy részént ez is, hogy azon senkinek sem kedvező halál Nagyságod virágzó életének fiatal sугári fényeskedését is már két ízben behomályozta, s úgy mostani szerelmestársát is első kedves párjától hamar megfosztván, már egyszer az szomorú gyásznak fölhőivel elburítván, megszorította; de most újonnan Nagyságodat az ő Nagysága szerencséjére, úgy ő Nagyságát az Nagyságod gyönyörűségére az mennyei kertész öszveplántálván, régi, köddel homályosult s szomorú felhőkkel borult egét vígságos sугárral tündöklő napokkal megfényesítette.

Irtam vala az előttiben is egy *első könyvcemet* (az mennyire csekély elmémvel fölérhettem) Méltóságos Uramnak ő Nagysá-

gának (Bercsényinek) *ifjúságában tett vitézi magaviseeléséről*, s azután következett istenes házasságárúl Méltóságos Gróf Homonnai Drugeth Krisztinával, — kinek lelke nyúgodjék az örök életben! Azután szedegettem össze azon boldogemlékezetű Asszonyommal való istenes életéről, és ugyanannak istenes halálárúl *második könyvemet*. Kit, mint azelőttit, elkéretvén túlem Méltóságos győri Generálisné Asszonyom, Méltóságos Gróf Milith Mária (gr. Zichy Istvánné) Asszony ó Nagysága, — levén nagy gyönyörűsége ó Nagyságának is az versek olvasásában, — sok kérésemmel is kezemhez nem keríthettem; már most pedig ő Nagysága is azon kegyetlen halál hálójában akadván, annál is inkább nem bizom hozzájutásomhoz. Mivel pedig azon *második könyvemet* a szomorító halállal végzettem vala, akarván ezen *harmadikat* is azzal öszvefoglalnom: úgy költeték az következendő vígságot az szomorú halálárúl való versekkel kezdenem. Kérem azért, mint jó Kegyelmes Asszonyomat Nagyságodat, ha hol mi hibát és vétket tanál csekély munkámban, és ha mind úgy nem történtenek volna is az dolgok, az mint mit magokban foglalnak verseim: azért meg ne ítélje balgatag szolgáját, hanem tulajdonítsa együgyűségemnek! Elég, ha bár mind másként lett is az dolog, hogy Nagyságodat Isten az én Méltóságos jó Urammal ó Nagyságával öszveplántálta; kivel is hosszú, egészséges, szerencsés, boldog, dicsőséges s világ példájára való életét kívánván, — ajánlja Nagyságod úriasszonyi kegyelmességében magát, hozzá tartozandóival együtt,

Nagyságodnak, mint Kegyelmes Asszonyomnak,

legkisebbik aláztos szolgálja

Köszeghy Pál, m. k.

ELSŐ RÉSZE.

1. Nincsen ez világban, látom, állandóság,
Mindenfelül minden szörnyű romlandóság,
Köd, füst és páraként hamar múlandóság,
Sok helyen ki ma új, holnap az már óság.
2. Tegnap mi volt, nincsen, úgy látom, az már ma ;
Soknak vakra fordul játszó kettős háрма,
Megcsorbúl sokszor az két jó vonó járma, —
Az mi tegnap jól volt, sok mondja, hogy kár ma.
3. Változik az üdő s minden az üdőkkel,
Ég borúl gyakorta szomorú felhőkkel,
Siránkozik olykor hirtelen esőkkel,
De viszont földerül vidám napverőkkel.
4. Így változik sokszor az embernek élte,
Ki most vígan vólt, hólt, hol senki nem vélte,
Tegnap vígságát ma bánat metélte
S ez újat más holnap óságnak beszélte.
5. De mit emlegetem az tegnapot és mát?
Nézzed az óráknak minutás futamát,
Mindenik csak fogyaszt, s rotvaszt mintegy almát, —
Viselvén nyakunkon az halál hatalmát.

6. Egy órában mi van, sokszor nincs már másban,
Egy szempillantásban juthatni romlásban,
Nem maradhat s lehet semmi oly állásban,
Az halál ne hozza hogy azt változásban.
7. Az halál hát oka minden változásnak,
Világban hogy helye nincs megmaradásnak,
Ez által ül egyik helyére az másnak,
S az meg hamar helyt ad más idegen társnak.
8. Láthatjuk sokszor, hogy ki ma élt, ma meghólt,
S holnap úgy tetszik, hogy e világon sem volt,
Mert már az tanácsban helyette más felszólt
S úgy tetszik, hogy már ez fogatosbbat ólt.
9. Ez sem ülhet soká de az hágott polczon,
Nyújtóztatva látod csakhamar pokróczon,
Elaludt, mert élő tüze az kanóczon,
S ellobbant élete mint láng az paszkóczon.
10. Nagy boldogtalanság hát társa éltünknek,
Hogy állandósága nincs sehol helyünknek ;
De, bár csak azt tudánk, hogy célja végünknek,
Hol? mikor? és mint lesz eleste testünknek?
11. De ez nem volt tudva még Salamonnál is,
Nincs fölírva annál bölcsebb s okosbbnál is,
Ez világnak minden eszével birnál is :
Nem tudhatd, s végére hidd nem járhatnál is.
12. Azt bizonynyal tudjuk, hogy csak meg kell halnunk,
Ha világban jöttünk, abból kikullatnunk,
Egyik az másiknak utána ballagnunk,
S nem is engedik itt sokáig múlatnunk.
13. Így múltak el minden tudós, böles s okosok,
Hódúltak halálnak minden hatalmasok,
Kik nagy fönt röpdöstek mint szárnyakon sasok —
Megfúltak, elmúltak, hol nem is vélte sok.

14. Így Abner s Amara, Mársnak mennykövei,
A Saul s Jonatás, sok népek fejei,
Sok nemzetségeknek nagy dücsösségjei,
Szempillantban múltak el ékességei.
15. Így az Antiochus nagy királyságával,
Így a Senacherib sokszámú hadával,
Így múlt el Rabsaces iszonyú atkával,
S az gonosz Nicanor kegyetlen kárjával.
16. Az ékesenszóló Tullius nyelvével,
Így Demosthenes is nagy bölcsességével,
Elmúlt az Crispus is deák beszédével,
Az Plátó is, merő égi elméjével.
17. Kegyes Origenes tudós elméssége,
Az haragos Affrus dörgő nyelvessége,
Calarus szívének engedetlensége,
Hosusnak sokáig tartó erőssége.
18. Az Phoenicopterus s Apicus étkekkel —
Gazdag Cleopatra gyöngyös edényekkel,
Amaz Alcinous arany-gyümölcsökkel
Elmúlt, Lucullus is nagy rakott csürökkel.
19. Salamonnak mindent múló bölcsessége,
Az erős Sámsonnak meghólt erőssége,
Hectornak esztelen maga meghittsége,
Az híres Xerxesnek számtalan népsége.
20. Hová lett az Cýrus, aranypalástjával?
Vagy amaz dúsgazdag fényes bársonyával?
Az híres Dárius nagy királyságával?
S nagy Sándor, világot bíró hatalmával?
21. Hol van az magahitt Croesus gazdagsága?
Az kemény Hannibál nagy hatalmassága?
Több sok országlóknak kincses királysága?
Látom, mindeneknek lett múlandósága! . . .

22. De mit számlálom én elő mindezeket?
 Únalommal miért töltöm az füleket?
 Mit fárasztok ezzel olvasó szemeket, —
 Kiknek nem tudhatja már senki nemeket.
23. Ne menjünk bár messze magunk házájából,
 S lássuk meg, sokaknak familiájából
 Majd világot telő híres nagy ágjából,
 Ki hol van s ki hová lett úri ágyából?
24. Hogy többrül ne szóljak most ez írásomban,
 Keservesen üte ¹ gondolkodásomban,
 Melyért majd elhalék fohászkodásomban,
 S holt-eleven levék álmélkodásomban:
25. Amaz dícséretes szép hírrel tündöklő,
 Törrel pogányságot mindenkor öldöklő,
 Mellyel erős paizst az ellen köldöklő
 S minden próbáiban soha meg nem hőklő
26. *Zrínyi* familia, az kirúl szólhatnak,
 Teli pennám által nagy bőven írhatnak,
 De azzal ez világ telve, s mit mondhatnak?
 Elmúlt, — hát ezekrül jobb, hogy csak hallgatnék.
27. Nagy gazdagságokkal bőven tölt *Thurzóság*,
 Az Vág mind két részét bíró nagy uraság,
 Kiknek kezében az kincses hatalmasság,
 Volt, — de megholt vélek együtt az méltóság.
28. Nagy familiája így az *Ország*-oknak,
Lossonczy és *Dobó* generálisoknak,
 Egri s tömösvári jó hadi *Mársok*nak —
 Elfogyott, s nem is jut már eszében soknak.
29. *Zápolyáknak* neme valjon hová lett el?
 Országunk kik közül még királyt is kent fel;
 Elfogytak, már sehohol senki egyet sem lel,
 Sőt csak alig éri az emlékezettel.

¹ *Így*; ütődött, jutott értelemben.

30. Hol az *Újlakyak*, *Lőrincz* hercegekkel?
Báthory s *Bocskay* nagy fejedelmekkel?
Bakács cardinális, több *Bakács* tisztekkel —
 Hirlelték nemeket kik vitézségekkel.
31. Valjon hová lettek amaz *Várdayak*?
 Nemekben kik voltak igen kincses fiak,
 Felőlök ki szóljon, nincs kit előhíjjak?
 Elmúltak s elhulltak, rólok mást mit írjak.
32. *Tersaczki-Frangepán* nagy hírűségttekkel,
 Királyt is tápláló búzás bőségttekkel —
 Hol vagytok? szóljatok, jó vitézségttekkel?
 Gyakran megvittatok kik ellenségttekkel?
33. Vóltak, de meghóltak s világbúl kimóltak,
 Tavaszi mezei virágtként elhóltak,
 Hírekben s nevekben immár megavóltak
 S az emlékezetből éppen kiszoróltak.
34. Hasonló jó hírrel fénylő *Drugetheket*,
 Megterheltek hírrel kik messzi földeket,
 Czímerben viseltek kik seregélyeket, —
 Lövöldöze halál már régen mellyeket.
35. Ellótte s ölte már, úgy látom, egyenként,
 Szerzett *Bercsényinek* az melylyel nem kis kint,
 Kent s fent víg házára szomorú gyászos színt. —
 Nem csuda: az halál mert mindenütt gyászt hint.
36. *Homonnai Drugeth* kedves *Krisztináját*
 Ellótvén: készíté újonnan puzdráját,
Gróf Drugeth Bálintra czélozza kéziját,
 S irányzott lövése itt sem vallá hját.
37. Nem nézé püspöki süvegét fejében,¹
 S hogy már több fönt nem áll híres nemzetében,
 Leveté s földben bé ifjú életében,
 Elrontá s fogyasztá nagyúri nemében.

¹ Gr. Drugeth Bálint, (Bercsényi sógora) Ungh vármegye örökös és valóságos főispánja — fényes nemzetségének utolsó férfitagja — corbáviai cz. püspök volt. Meghalt 1691. május 26-kán, csejthei kastélyában.

38. Így az hét seregélyt mindaddig üldöze
Kegyetlen nyilával, míg ellövöldöze,
Sötét börtben őket rejté s befödöze,
Világban híreket sűrűn beködöze.
39. Ki nem vetkőzött volt még feketéjéből,
Krisztinája után vett gyászos színjéből
Gróf Bercsényi Miklós bánatos kedvéből,
Ez hírt hogy tisztinek érté leveléből :
40. Akkor szintén vala felföldi útjában,
Indulván az Gróf Úr oda jószágában,
Múlasztást hogy tenne ott gyászosságában,
S abban lelt nem kicsiny szomorúságában.
41. Túróc vármegyében immáron halada,
Trebosztó kastélya az hol szállást ada ;
Fényével azonban a nap leszalada,
Sűrű nagy sötétség föld színén támada.
42. Minden ember fölkelte immár vocsorátúl,
Kiki ágya felé siet asztalátúl,
Hogy el nem nyomtatván reggeli álmátúl
Virradtán készülne, s nyergelne azontúl.
43. Ágyában az Úr is már lenyúgodott volt,
Csendesedett az éj, sem egy, sem más nem szólt ;
Pislog némely szemmel, mint az félig meghólt, —
Azonban az posta távuldanrúl sikolt.
44. Rikoltó kürtjével már közelebb kiált,
Madárként csakhamar Trebosztóban beszállt,
Ott az álmos hályog sok szemekről levált,
Mondván, hogy levélben posta hozott halált!
45. Mert ellötte halál az *Bálint Drugethet*,
S familiájában általa véget tett ;
Az mely hét seregélyt már régen kergetett,
Mostan czímerében lábbal felfüggesztett.

46. Óh kegyetlen halál rettenetessége,
Senkinek sem lehet hogy oly mestersége,
Mely által lehetne előtte mentsége, —
Csak mindent elront s bont nagy kegyetlensége.
47. Fekvésében az Gróf errül gondolkodék,
Szomorú gyászában jobban szomorodék,
Ily nagyúri nemnek elfogytán bánkódék,
S húnyt szemmel az éjjel semmit sem álmodék.
48. Forog elméjében híres jó *Ungh-vára*,¹
Ellenséget sokszor ki magára vára,
Oldalinak esett kik miátt nagy kára, —
De megtörött soknak érette a szára.
49. Nagy közi van ehhez kedves gyermekinek,
Az kik virágjai *Drugeth György* véreinek
S jó *Drugeth Krisztina* anyai mellinek, —
Nem illik engedni hát másnak senkinek!
50. Másképpen is számos ezer forintokkal
Avvagy annyit érő egyéb jószágokkal
A római császár tartozik olyakkal:
Grátiáját nyújtsa hogy nékik azokkal
51. Amaz carbunculus híres drágakőért,
Császári tárházát illető nagy jóért
Ígirt százezreket, kedveskedvén kiért,
Noha tárházában már sokkal többet ért.
52. Mely summa illette az leányi ágot
S azoktúl származott mindkét rend virágot;
Drugeth Zsigmond ² leányi kin vettek jószágot
S anyjokkal Homonnán örök birtokságot.

¹ A Homonnai gróf Drugeth-ház családi fővára, székhelye.

² Bálintnak és Krisztinának testvére; meghalt 1684-ben Unghvárt.
Nejétől, gr. Keglevich Teréziától, csak leányai maradtak.

53. Hátramaradt volt még fele e summának,
Mely jutott egekben nyugvó *Krisztinának*,
Most pedig méhébül nőtt két virágának:
Gróf Bercsényi Laczkó és a *Zsuzsánkának*.¹
54. Azért a dolognak most is módját látván,
Más meg ne előzze, azt is meggondolván,
Ilyre az fiscus is mert vagyon vígyázván,
Fölkél: azon éjjel még postára kapván.
55. Földet elfogta volt rémítő sötétség,
Csak egy kis szikra is az egeken nem ég,
Másnak ilykor járni volna nagy veszettség:
De az kemény szívnek az ily mind könnyűség
56. Ég posta kezében szövétnek lobogva,
Vágtat elül lova, nagy szíve-dobogva;
Lép az Úr alatt is a ló tántorogva,
Lábai sok helyen sárban tébolyogva.
57. Vagyon az fáklyának sűrűn szikrálása,
Utánok mindenütt szurkos lángolása —
Phaëtonnak ha volt ilyen utazása,
Égen szekereből hogy volt fordulása.
58. Magas Fáttra alját jó hajnalban érték,
Tetejét az kelő nappal együtt mérték,
Szolgák az Gróf Urral az hol Istent kérték,
Áldván, az éj-veszélyt, hogy épen eltérték.²
59. Fenyves Liptóságon másnap által-ére,
Szepesen, Sároson hamar útát mére,
Harmadnap tiszteltül Unghvártt szállást kére,
Kik nem tudák, meghült hogy Uroknak vére.

¹ Homonnai gr. Drugeth Györgynek e kir. jóváhagyással megerősített intézkedéséről (1653.) s a később abból eredt pörökrül l. bővebben *Thaly Kálmán*: »A Székesi Gróf Bercsényi-család.« (Kiadja a Magy. Tud. Akadémia), II-ik köt. 10—13, úgy 60. s köv. ll.

² Értsd: *elkerülték*.

60. Lett ez sok felföldi szolgáltnak tudtára,
Siessenek hogy az Gróf Úrhoz Unghvárra ;
Rá is érenek mind ott az vocsorára,
De fegyverben lőnek talpon virradtára.
61. Rövid vocsorátúl hol az Úr fölkele,
S fúj köztök Árgirus álmhozó szele,
S azzal minden ember hamar el is tele,
Húnyódván az szemnek alra az fedele.
62. Az Úrnak szállását porkoláb kulcsokkal
Tisztelte¹ s megterhelt egy szeget azokkal,
De mindazonáltal oly szándékkal s okkal :
Szabadon bírhasson hogy másnap azokkal.
63. Az okos practica viszen sokat végben !
Az Gróf a kulcsokat már vette kezében,
Noha még ugyan volt csendes fekvésében,
De mit kelljen tenni, tudta elméjében.
64. Más napon porkoláb az Gróf szállására
Béköszön s tekint az kulcsok állására,
Nem látja ; szemléli egyik szegrúl másra
Szeme, de mindenütt talál hibálásra.
65. Gondolja : részeg volt, talán elvesztette ?
Nem vesztette ; lehet hogy másüvé tette ;
Nem tette ; mert tudja, hová függesztette
Titkos mosolygással ezt a Gróf nevette.
66. Megszólítván, mondja : kulcsokon ne búsulj,
Gondolkodásodban azokért meg ne fúlj !
Hittel és hívséggel csak te hozzám járulj,
S idegenségeddel tőlem el ne fajulj !
67. Lesz jobb dolgod, mint volt, hidd el, ez tisztedben,
Nem bánt senki s meg nem bont böcsülletedben, —
Csak légy igaz és hív kötelességedben,
Az míg élsz, maradj meg ez emberségedben.

¹ A várakban szokás volt a kapukulcsokat estve, kapuzárat után, a várúrnak vagy parancsnoknak tiszteletből átadni.

68. Meghólt *Drugeth Bálint*, ki eddig Urad volt,
Elrejtette földrül azt egy ormozott bólt;
De él más helyette, ki ím most veled szólt,
Ide hiában nem jött és tudja, mit olt?!
69. Ezt mind elhallgatja halaványúlt színnel,
Nyelve alig mozdúl elszáradott ínnyel,
De elméje derül e szép szókra fénynyel,
Mondván: léssen hóltig hívséggel, keménynyel.
70. Udvari kapitány jó *Radics Andrással*¹
Egynéhány főszolga vagyon rendállással,
Kik előtt porkoláb erős hitvallással
Köté magát holtig hívség-megtartással.
71. Csudálja az hajdú mindazkét kapukban,
Az felső- és alsó- bezárlott várakban,
Hogy kapuk nem nyílnak a szokott órákban;
Ki egyet mond s kik mást gondolnak magokban.
72. Kapitány s más tisztek több szolgatársokkal
Porkolábot alá kísérték kulcsokkal;
Van az hajdú nem kis álmétkodásokkal:
Mi történt s mi léssen ezen újságokkal?
73. Az dolog mivoltát kik hogy megértették:
Azonnal hiteket örömmel letették,
Mint kellett, magokat híven is viselték,
Fizetéseket is Gróftúl mindjárt vették.
74. Nem kis gond szállta volt kívül az várast is,
Bírót esküdtekkal s minden renden mást is,
Tettek egymás között kik sok susogást is,
Kapuk nyílásával hallván czitálást is.

¹ Munkácsnak 1685—88-iki és Kassának 1706-iki hős védője, a ki ezen években gr. Bercsényi Miklósnak volt udvari kapitánya s jószágkormányzója, — utóbb Rákóczi brigadéros.

75. Azért minden rendek várban fölmenének,
Urok haláláról kik hogy szót értének,
Bercsényi Gróf Úrnak ottan engedének,
S hívség-megtartásra nagy hitet letének.¹
76. Érkeztek bírák is az egész jószágból,
Lengyelország felé elnyúlt Krajnyaságból,
Az Ungh mentérül, úgy az egész tótságról,
S úgy az mezőségre terjedt magyarságból.²
77. Mindezek is erős hiteket letették,
Gróf parancsolatját főhajtással vették,
Más uralkodását — hidd — nem is engedték
Magokon, Uroknak Bercsényt mert ösmerték.
78. Kassán az fiscus is azonban fölébredt,
S onnét Unghvár felé hamar útnak eredt,
Pörgeti nagy porral arra az szekeret,
Mondván: Ungh-várában eszik majd kenyeret!
79. Ne siess, lassan járj, mert vallasz kudarcot! . . .
Ellened Ungh-vára, hidd el, hogy áll harcztot;
Nem akar adózni mert ő néked sarcztot, —
Várason sem adnak innod mézes marcztot.³
80. Észben is vette már ezeket *Vas Gáspár*,⁴
Hogy mi karban légyen *Bercsényivel* Unghvár;
Előbb hogy nem indúlt — gondolja, — bezzeg kár,
S mondja: practicával ellene hogy majd jár.
81. Így elügetteté lovait mellőle,
Noha jütt volt Unghhoz szintén az kelőre:
De révész csónakot nem vivé előre, —
Azért vevé útját inkább kerülőre.

¹ Letevének, letőnek.

² Az óriási terjedelmű (24 □ mf.) unghvári uradalom északi, hegyes felét oroszok (nem »tótok!«), a déli sík részt ellenben magyarok lakják.

³ Marczt, vagy márczt = *méhser*.

⁴ A szepesti kamara foglalásra kiküldött tanácsosa. (L. ezen ügyről bővebben, *Thaly*: »Gr. Bercsényi család« II. k. 38—43. l.)

82. Jó nagyot is került, éppen Munkácsra ment,
Az hol *Bercsényire* sok nem igazat kent,
Olyankor pediglen ember nagyot fillent,
Midőn mondja : igaz, az mi sehol sem szent.
83. Negyven muskatérost onnét kibeszéle,
Mondván : akaratját viszi végben véle !
De az erős elme eszességgel éle,
S vár előtt az német sokáig henyéle.
84. Elfogyott az prófunt borjúbőr-iszákbúl,
Semmit sem akarnak adni az várasbúl,
Kevés kedvezéssel vannak le az várbúl,
Tudván jól az Gróf, hogy jüttek practicábúl.
85. Sok gonosz szót mérnek husz funttal ¹ fiscusra,
Látván, hogy miátta jüttek ily suscusra ;
Gáspár így sem juta még az triumphusra, —
Erővel nem üthet mert az igaz jusra.
86. Boldog Isten, mit nem mível az bosszúság! . . .
Orrolván ezt Kassán az kamarás uraság,
Postán udvarhoz fut az hamis gyorsaság
S bal-informatiót tesz az gyors hamisság :
87. *Rebellált Bercsényi*, levélben hirdetik,
Császár ellen hada, mondják, hogy gyűjtetik ;
Udvarnál ezt pedig hamar elhitetik :
Mert a magyar hamar kétségben vétetik.
88. Írják : németséget bé nem eresztette,
Ungh-vára kapuit előttök bétette,
Az császár fiscusát onnét rekesztette
Ezt soha még magyar meg nem mérészlette !
89. Puskás istrázsája mindenfelé áradt,
Széjjelhordat mindent s pusztítja az várat,
Az tár- és sáfárház már miátta száradt,
Pinczébül is immár az bor mind elnyáradt. (*Így.*)

¹ Tréfásan : »*hunczfuttal*« helyett.

90. Ezeket s többeket az udvarhoz írták
S gonosz-akarattal majd éppen elbirták,
Jó hírét az Grófnak majd tőből kiirták
S szép böcsülletétül ártatlanul nyírták.
91. Böcsülletében de hamar gyapjasodott,
Jó hírében ismént ugyan lombosodott,
Sok jóakaróin ottan sokasodott,
Hírében azelőtt az hol károsodott.
92. Mert némely baráti megküldték az Úrnak,
Mit az kamarások reá hányznak, túrnak,
S netalán tenyérrel se fedje, mit fúrnak,
Kit most hamarjában kis újjal beszúrnak.
93. Az gyors hamisság az lassúbb igazságot
Ha megelőzheti, mond sok hazugságot,
Formál, ír, practicál s fundál álnokságot,
S azzal az igazon vesz hatalmasságot . . .
94. Melylyel magát egyszer ha béjelenheti,
Ott színes mondásit hamar hitetheti
S az ártatlant olyan veremben ejtheti,
Melybül száz igaz is ki alig mentheti.
95. Ezt jól tudván az Úr, kapa paripákra,
Nem is vágyván számos kíséző szolgákra;
Eperjesre érvén, üle az postákra,
S csakhamar haladva az bécsi utcákra.
96. Hol az nagyurakat eljárván egyenként,
Látja: mutat hozzá kiki ízetlen színt,
S kedvetlen tekintést reá mindenki hint, —
Szereznek *Bercsénij*nek az melylyel bosszús kint.
97. Nézd, az gyors hamisság már is mit vitt végben, —
Hát, ha még lett volna késedelmességben,
Félő, hogy ejthette volna oly mélységben,
Melybül nehéz volna mászni az mentségben.

98. Lévén feleleti de az Úrnak készen,
S megértvén mindenik dolgát jól s egészen :
Ott az gyors hamisság hamar czaflást¹ téssen,
S orca-pirúlva van szaladásra készen.
99. Igazságát látván mert *Gróf Bercsényinek*
S nagy közit Unghvárhoz kedves gyermekinek :
Engedének mindjárt igaz beszédinek,
S dícséretet tének² cselekedetinek.
100. Mondván : kamarások ellen ha mit vétett
S ha mi tűrhetetlen cselekedetet tett
Még eddig, hát megett kiről mit beszéllett —
Megmondja szemben is, bír oly természetet.
101. El nem tagad semmit senkitül féltében,
Fejért feketének nem mond ijedtében,
Vagyon állandóság s volt is beszédében,
Bír ily jó erkölcsessel jó természetében.
102. Mivel pedig Unghvár ötvenezereknél,³
Bár mind válogatott jó forint pénzeknél
Többet ér, — tudva van minden embereknél :
Illik többet adni hát érte ezeknél !
103. Vagyon is azalatt igen nagy böcsüben,
Mert forr az bosszúság az kamarás-szüben,
Noha titkon, mint az áspis sűrű fűben,
S mindennek az árát hármazzák bötűben.
104. Császárnál de az Gróf lévén tekintetben,
S udvari uraknál méltó böcsülletben,
Tudván sok érdemét : ifjúi életben
Mint forgott vitézi sok cselekedetben . . .

¹ Czafolást = *visszavonulást, futást.*

² Tőnek.

³ Drugeth Krisztina részébe a leányágnak engedélyezett százezer frtnak egyik felét tudták be, míg a másikat Drugeth Zsigmond leányai kapták. (L. a már id. munkában.)

105. Érdemesen így az dologhoz szállának,
Kamara böcsével semmit gondolának,
Százhetvenöt ezer summára szállának, —
Császár az Urakkal abban megállának.¹
106. Így százhuszonöttel az több ezereket²
Az Gróf Úr megtoldván, minden irígyeket
Elúze Unghvártúl gonosz embereket,
Hallván végalkúrul mindenek híreket.
107. Az havazó téllel ezek meglevének.
Azonban Boreas Zephirus szelének
Engede, s az egek fénynyel derülének
S az nyugvó vizek is folyásra kelének.
108. Kedves zöldüléssel az egész föld borúl,
Az Nymphák feje is virággal koszorúl;
Mindenféle madár szól már s nem szomorúl,
Még az kis nyú is már rejtekben nem szorúl.
109. Kikelt Bercsényi is homályos ködjébül,
A szomorú gyásznak borúlt felhőjébül,
Csillámlik ruhája kívül szép színébül, —
Keserve ki nem ment de még is szívébül.
110. Látja, az tavasszal minden párosodik,
Fészkében madárka kedvén házasodik,
Párosan szelíd s vad állat sokasodik:
De ki vígasztalná őt, nincs oly második!
111. Fészkét rak majd ő is, — úgymond, — Ungh-varában,
Vígasztalja magát kis palotájában,
De csak magát látja ha magas házában, —
Teljes kedv nem leszen úgy is ott laktában.

¹ L. »Bercsényi-család« II. köt. 60—65. ll. A kamarai becsű 334,650 frtra szólt.

² T. i. Drugeth Krisztinának az udv. kamara által is elismert 50,000 frtnyi örökségét Unghvárbán.

112. Az főispánsággal az híres Ungh-vára
Mint azelőtt, most is együtt kele s jára,
Meg is tartaték ez az Gróf Úr számára,
S együtt az jószággal lett kívánságára.
113. Melyben hogy rendesen állhatna s mehetne
S méltó böcsületben székében ülhetne,
Onnét sok irígyet méltán nevetethne,
Sok fondor neveket hamar megköthetne :
114. Számos, sok szolgálkkal *Brunóczruúl* indúla,
Kiken az piros szín vélnéd hogy meggyúla ;
Kit hallván az fiscus, halálra vajúla
S sokszámú irígye féltében ájúla.
115. Parancsolatot már az császártúl vett vólt,
Egri püspök úrnak ¹ az mely iratott s szólt,
Öreg ember, de nem ragadt rá restes fólt, —
Mond : Ungh vármegyében majd jó főispánt ólt.
116. Mihelyt azért vette levelét az Úrnak,
Melylyel némely szolgálk Jászóra járúlnak :
Azonnal indúla Unghvár felé útnak,
S az Gróf Úrral egyben Nagy-Mihályban jutnak.
117. Örül szívében az Gróf ifjúságának,
Nagyra nőtte indúlt hogy méltóságának,
Akarja, hogy ebben fogadott fiának
Szolgálhat, s parancsolt ebben mint atyjának.
118. Egymással örömmel így kezeket fogván,
Szép köszöntést s áldást egyik másnak mondván,
Vocsorához ülnek s vannak nagy vígadván,
Trombita-harsogást, síp-sikoltást hallván.
119. Azon közben a nap az égrül halada,
Fényes sугáriveral tengerben szalada,
Sötétes homály az föld színén támada,
Szemre álom hályog mely miatt akada.

¹ *Fenessy György*, egyszersmind Heves vármegye örökös főispánja.

120. Nyoszolyában kiki azért lenyúgodék
Mínthogy rövid az éj, szem hamar hűnyódék,
Az elme sem igen sokat gondolkodék,
S szokásaként mostan semmit sem álmodék.
121. Ragyogó fényével ismét kele az nap,
Serkentő sűgárral ablakokon bécsap,
Melytűl látom, minden csakhamar lábra kap, —
Szent miséhez is már felöltözött az pap.
122. A hol buzgó szívvel dícsírek az Istent,
A ki csudaképpen csinált s formált mindent,
Reményes zűldséggel most egész földet kent
S egeket kékséggel homály nélkül befent.
123. Az ég is ugyanis kedvez Bercsényinek,
Orűlnek planéták ily előmentinek,
Felhűs ellenzése nincsen fényeinek,
Elműlt fűvása Eolus szeleinek.
124. Kedves napok járnak mindenek kedvére,
Az félíg hűlnak is újulhat most vére,
Lehet műlatságban mindennek bű bére
S az tavaszt töltheti kiki örömére.
125. Az friss, híves s kedves reggeli időben
A nap már hogy volna magasabb kelűben,
Megindulnak s jutnak az nappal dellűben,¹
S nyűgosznak Szobráncon ők is ebédűben.
126. Várja Feronia honnét kész szállással,
Zűldűlt fái között sátorvonatással,
Hol urak lehetnek víg vocsorálással,
Sok szép madárszű közt kedves meghálással.
127. Feronia, az ki az erdűsségeknek
Istenasszonya az zűld sűrűsségeknek,
Mind termű s mind pedig gyűmölcssteleneknek,
Ő megzűldítűje, mondják, mindeneknek.

¹ Delelűben.

128. Németi falunál is tette lakását,
S rendelte némely fák szép ritkás állását,
Hol az Gróf teheti helyes megszállását
Sátoros árnyékban híves meghalását.
129. Hol a sok muzsika szép zöngése között
A síp és trombita Echóval küzdközött,
Elvocsorálák mit a szakács jól főzött,
S ottan szemekre éji álmat tőzött.¹
130. Ragyogó sűgárral másnap az nap fölkel,
Minden fűszálacska gyöngyöz s harmattal él,
Lassú fuvásával elszed melyet a szél,
Akkor kiki fölkel, álommal mert betél.
131. Németi falvához nincsen messze immár
Amaz árván maradt s ura-szakadt *Unghvár*,
Ki kedves vendéget házaiba most vár, —
Van is min örülni, nékem azt elhidd bár.
132. Mert megszűnik — tudja — majdan rongálása,
Az fiscusnak nem lesz rajta kapdozása,
Sok változó tisztnek hasznos praedálása, —
Jó úr szárnya alatt lesz már megnyugvása.
133. Négy szegletre épült erős, nagy bástyáin
S azok közé foglalt vastag kőfalain,
Négy felé strázsáló erős oldalain
S egeket érdeklő új, formás tornyain
134. Mennydörgő ágyúit azért is készíté,
Por-zsákos mozsárit renddel mind megtölté,
Melyekből rémítő füstöt hogy kiönté —
Szívdobbantó szóval vendégit köszönté.
135. Az vármegye is van nem kicsiny örömmel,
Mondván: azon leszek már minden erőmmel,
Ne bántsam főtisztem hogy soha ürömmel,
Melyet fölkeresnem illet hűz körömmel.

¹ Tűzött.

136. Az úr hírit hallván, azért készülének,
Hamar minden rendek Unghvárra gyülének,
Vice-ispányokkal lovakra ülének,
S az Gróf elejében menvén, örülének.
137. Köztök vice-ispánt híják *Márton Pálnak*,
Azzal a seregből némelyek kiválnak,
Orosz Zsigmond s Adám, Györggyel előtt állnak,
Kiktől sok szép áldó szók az Grófra szállnak.
138. Térdhajtó köszöntést midőn azért tének,
Hasonlót az Úrtúl ők is visszavének,¹
Friss lovakra ismét gyorsan fölülének,
S vármegye zászlóval elől-léptetének.
139. Az udvari sereg ezeket követte,
Ura tisztességét örülve növelte,
Az váraasi rend is puskát vállra vette
S nagy hosszan két sorban magát rendben tette.
140. A bíróval együtt több tiszt esküdtek,
Urokhöz fő-hajtva ottan előgyültek,
S módjok szerint ők is szép üdvözlést tettek
S jó földesuroknak szívből örvendettek.
141. A Gróf Úrnál is volt készen a felelet,
Megtisztelvén őket akkor, az mint illet,
Kívánatos válasz köszöntésekre lett;
Pattantyús is vígyáz már az bástyák felett.
142. Midőn az várasnak érének végére,
Ottan szelet fuva kanóczos tüzére,
Melylyel az ágyúnak gyújtójára ére,
S úgy némely köszöntést lánggal rájok mére.
143. Váras közepére onnét hogy jutottak,
Házakbúl sok népek csudára futottak;
Pattantyúsok melyet bástyán hogy megtudtak,
Másodszor ágyúkon tüzeket gyújtottak.

¹ Tőnek, — vőnek.

144. Külső vár kapuján immár hogy bémentek
S az második kapu hídjára érkeztek :
Harmadszor sok ágyút renddel kisütöttek, —
Kik víg dördüléssel szívökre ütöttek.
145. Fegyveres sok hajdú az kapukon állá,
Kiknek jó puskákkal van terhelve válla,
Kiket vörös s zöld szín két sorban ruhállá, —
Grádicsnál így az Gróf örömmel leszállá.
146. *Fenessy Györggyel*, jó, fogadott atyjával,
Egri püspökségnek jó öreg urával
Fölmégyen, vármegye sok föbb-föbb tagjával,
Úgy számos és színes sok főrend-szolgával.
147. Magas házaiban megtelepedének,
Nyúgovó székekre az hol leülének ;
Sok üdöt az órák de nem engedének,
Dolgokhoz rendesen azért is kezdének.
148. Egy virágos kertet Flóra itt épített,
Spaléros úttal melyet rendesített,
Ékes virágokkal táblákban szépitett
S a szem látására igen kedvesített.
149. Melynek egy hársfás szín közepette épült,
Feronia által árnyékosan szépült
S most az vármegyébül sok emberrel népült
S egy hosszú táblánál ott az főrendiség ült.
150. Az urak is oda azalatt jövének,
Kiknek minden rendek főhajtást tevének,
S ott nagy csendességben mindnyájan levének
S az nagy püspök úrtúl köszöntést vevének.
151. Vélnéd, hogy Tullius okos beszédjében,
Bölcs Aristotelest képez személyében,
Salamont érdeklí nagy bölcsességében,
S van ékesen szólás öregült nyelvében.

152. Kegyelmes császára kegyes mandátumját
Mutatván: az Grófra nyújtogatja újját,
Mondván, hogy hazánknak ez jó magyar fiát
Úgy tisztelné kiki már, mint főispánját.¹
153. Kire ülésébül minden rend fölkele,
De többek képében *Gál Márton* felele;
Dicsért jó hírével — mond — országunk tele,
Azért minekünk is csak ily főtiszt kelle!
154. Légyen azért élte mint Nestornak hosszú,
Tisztében ne érje köztünk semmi bosszú,
Írigyi gyökerét morzsolja el a szú,
Légyen minden dolga jó magvas kalászú!
155. Azonban palotán nagy hosszan terüle
Egy tábla, az melyet sok tányér kerüle,
Melynél az uraság s főrendség örüle
S szörnyű vígasságban mindenik merüle.
156. Három mozsárágyú ablak alatt üle
S jó köszöntésekre mindenkor kisüle,
Kik miatt siketült sokaknak az füle . . .
Vígán volt — hidd — Unghvártt akkor minden szüle.
157. Az nap ott jól kapott mert kiki az borban,
Ambár az asztalnál nem ült is a sorban,
Jutott mindeneknek elég ott akkorban,
Hevert szédült fővel sok nemes az porban. —
158. Így juta *Bercsényi* híres *Unghvárhoz*,
Magyar, tót s oroszbul álló jószágához,
S azzal az Ungh-megye főispánságához,
S Isten kegyelmébül így láta dolgához.

¹ L. ezen, 1692. június 16-án végbement főispáni fényes beiktatásról »*Bercsényi-család*« II. k. 68. l.

159. *Fenessay György* is így másnap elkészüle,
S úgy a vármegye is az nap széket üle,
Jó, gondos tisztekkel hamar megépüle,
Mint kert virágokkal kikkel úgy szépüle.
160. Dolgait folytatja mert jól főispánja,
Az rendetlenséget közülök kihánja,
Sok nyomorúságát szegénységnek szánja, —
Noha dolgát némely hamis igen bánja.
161. Szomszéd urak sokan látogatni jönnek,
Az öröm s nagy vígság egy nap alig szűnnek,
Bercsenyi gondoljai de akkor sem szűnnek,
Elméje henyéltét mert ő tartja bűnnek.
162. Gondolkodik azon: miként gyarapítsa,
Mellesztett jószágát, hogy s mint tollasítsa?
Tébolygó jobbágyit helyre mint szállítsa?
Unghvárt épségére miképen állítsa?
163. Melynek vásárlása került sok pénzében,
Bontakozás esett érette kincseben,
Sok fáradságos gond érte elméjében,
S költséges utazás föl-alá mentében.
164. Ha az jövedelem kevesül s uem épül,
Puszták sok faluja jobbágygyal nem népül:
Ott az birodalom csökkenik s nem szépül, —
Veszik az országban csak csúfságos képül.
165. Tudja jól, sok helyen hogy már is nevetik,
Irigylő bumbákkal jó hírit lövetik,
Mondván: vásárlásban ötenem követik;
Dolgát hol fölveszik, hol ismét levetik.
166. Ugyanis, kinek van szerencsével frige:
Szaporán van, hidd el, annak az irigye,
Gyúl s fakad ellenek az kiknek mirigye,
De mérgök nem árthat, kiki bár elhigye.

167. *Gróf Bercsényire* is így nagy ártatlanúl
Forgatják nyelveket nagy haszontalanúl;
De nem cselekedett — hidd el — oktalanúl,
Nem lesz mert jó *Unghvár* már gyámoltalanúl!

168. Mert már is úgy kezdte forgatni dolgait,
Hogy látja épülni kiki jóságait;
Láthatja melyekben jó gondos szolgálait, —
Csikorgatja kiért már irigy fogait.

MÁSODIK RÉSZE.

1. Azonban Vénus is kezd gondolkodni,
Magános életén az Grófnak bánkódni;
Kikelettel szokott minden párosodni:
Meg kell az Grófnak is — úgy mond — társasodni!
2. Az föld már két ízben nyílt, kelt s virágzott,
Kétszer az erdő is zöldséggel ágozott,
Pomona is kétszer már gyümölcsöt hozott,
Miulta *Bercséntül* az tavasz átkozott.
3. Gyász színnel elsőben akkoron átkozta,
Társára hogy halál fujtó mérgét hozta,
Két páros gerliczét véletlen megoszta,
Vígágtúl engem is s Hymen is megfoszta.
4. Mert fedte zokogva gyázos ágyát Hymen,
Szánakodván, mint az egyes galambhímen;
Sok nyögés van költén s lefektén a szíven,
Azért, az kivel élt szerelmesen s híven.
5. Látván, más tavasszal gyászát hogy letette,
Gondolám, sok gondját azzal levetette,
Szerelem a szívet ismét éllesztette
S elméjét újabban hozzám gerjesztette:

6. Ugyan megörülék s futamék Hymenhez,
A szíveket öszvefektető Istenhez,
Mondék, hogy vidúlna, s mennénk *Bercsény*thez,
Mert illik szerelem most felvett színihez.

7. Lángol piros színnel rózsaszín ruhája,
Hasonlóan virít udvari szolgája, —
Szerelmet jelent ez szép libériája ;
Siessünk hát, menj jó Hymen őhozzája !

8. Akkor is megesala de vörös színével, —
Nem bírhaték semmit nagy gondos szívével,
Cupidóm hibázott nyila lövésével,
Szerelmen gyötrelmet mert váltott kedvével.

9. De többször meg nem csal, mert már rakott fészket,
Híres Unghvárban vett nyugodalmas székét,
Cupidóm találhat hol már olyan éket,
Melylyel az bús gondtúl oszlasson elméket.

10. Siess azért s kelj fel Cupidóm szárnyadra,
S úgy vigyázz tegzedbül ellövött nyiladra :
Azzal sok szíveket hogy fűzz pórázodra,
Hogy ne éljen tovább *Bercsényi* csúfságodra !

11. Siess hamar, s járd el sebes Vág folyását,
Mely mellett találod egy árva szállását,
Ki bús füllel hallja Vág vize csurgását, —
Siess s vigasztald meg szívének gyászlását !

12. Juttasd *Gróf Bercsényit* gondos elméjében,
Nyiss sebes nyiladdal oly sebet szívében,
Hogy soha ne vegyen mást ő szerelmében ;
Mondd meg, hogy s mint ült már készített fészkében.

13. Rajzold le csakhamar annak ékes képét,
Ird le jól s helyesen természetének épét,
Melylyel fölülmúlja sok asszonyok népét,
Hevitsd meg ez által *Bercsényi* hült lépét.

14. Ha az nem kell: röptülj magas hegyeire,
Mídásnak arannyal bőves helyeire,
Arany-főveny hordó vizes völgyeire,
S szállj le az legmagasb hegynek tetejire.
15. Szemlélj egy várasnak legékesb házára,
Röppenj onnét annak magas ablakára,
Tekints egy özvegynek ott is ajakára,
S vedd fel Apellesnek pennicillusára.
16. Hozd el, hozd ennek is személyét leírva,¹
De búsulta miatt ne rajzoljad sírva;
Mondd meg, gyászos gyapja le lesz majdan nyírva,
*Bercsényi*nek szíve ha meg lehet bírva.²
17. Ha e sem kell, menj el minden részeire
S futoss az országnak minden helyeire,
Hol magyar Nympháknak találsz szépeire, —
Azoknak tüzesen üss bé szíveire.
18. Szíveket gyullaszd fel Bercsényi Gróf Úrra, —
Ne jussak miatta többrül több bosszúra!
Magános élte már ne nyúljon hosszúra,
Mely miatt Hymen is kelt halálos búra.
19. Illyeket s többeket Vénus-asszony szólla,
Kit *Bercsényi Miklós* ott hamar meghalla;
Látván, hogy hiában illyeket koholla, —
Haragra borzada kis Cupidó tolla.
20. Minden tehetségét az Grófra fordítá,
Még dühös Círcét is ellene indítá,
Boszorkányságával az ki megbódítá
Ulýsses társait sertéssé fordítá.
21. Kiknek változásán Ulýsses bánkódván
S jó társai után szíve szomorodván,
Mercuriushoz fut, s ott szép szókkal áldván,
Molyi füvet kére; kit kezébe kapván,

¹ Értsd: *lefestve*; (innen a »képíró«).

² Megbírni = *meggyőzni, legyőzni, meghódítani*.

22. Circére rohana kivont fegyverével,
S társait illetván az molyi füvével,
Helyre hozá ismét annak erejével,
Gyógyítván társait ily mesterségével.
23. Illy okos Ulysses *Gróf Bercsényi* is vólt,
Szívében Istenhez kísértetében szólt,
Bal-gondolatokat elméjében elólt, —
Kiért szégyenében Cupidó majd meghólt.
24. Nem használt körülé Circé varázslása,
Vénusnak ellene gondolt próbálása,
Cupidónak széjjel való vándorlása,
S előtte némelyek képe mustrálása.
25. Nem telt kedve s még nem akadt meg senkiben,
Szárnya még nem ragadt akárki lépiben,
Válogatni nem vágy az Njmphák szépiben, —
Kedve telik végre, bizik Isteniben.
26. Ha még üdejében vólt ifjúságának,
Amaz könnyen hajló kényes szabadságnak,
S nem járt útján még is szentelen vakságnak :
Inkább jár ösvényén most az okosságnak !
27. Hallottam Clinias cselekedetéről,
Úgy Achillesnek is az ő életéről,
Mindkettőnek igen szép természetéről, —
Illik, szóljak kiknek hogy dícséretéről.
28. A kiknek elméjök midőn háborodott,
Haraggal másokra midőn káromkodott :
Akkor ő haragjok nem nőtt s szaporodott,
Kegyességre inkább szívök nyomorodott.
29. Mert olykor mindkettő kapván czitheráját,
Pengeté azoknak húrján víg nótáját,
Azzal enyhítgeté szíve háborúját,
S csillapítá gyulladt elméje haragját.

30. Ilyen czitherája volt *Bercsényinek* is:
Nem lett mert oly baja ő elméjének is,
Vagy oly titkon égő lángja szívének is —
Mértékét ne tudná hogy mindezeknek is.
31. Gyullaszthatta ugyan fiatal üdeje, —
Embernek leghévebb mert olykor tüdeje,
Frissül csontjaiban mindennek veleje,
Hús s harmincz szám között ha van esztendeje.
32. Ebben az Gróf Úr is közelíte s ére,
Legjobb üdejében özvegységet mére,
De arra Istentúl segítséget kére,
Hogy légyen egekből tartóztató bére!
33. Ha ollyas gondolat ütközik szívében:
Czitheráját ottan ragadja kezében, —
Országos gondokat vet s hány elméjében,
Olvasván azokrúl írt bölcsök könyvében.
34. Van is, látom, szükség most okosságára;
Gyült sok nép az extraordináriára,¹
Királyi Nagy-Szombat híres várassára,
S hivattatott ő is azoknak napjára.
35. A septemviratus vagyon egy híjján még,
Gróf *Bercsényi* kire váratik immár rég,
Híres bölcsességgel mert elméje forr s ég, —
Az dolgokban lehet általa is jó vég.
36. Fölföldrül azalatt ő is oda juta,
Szerteséjjel híre csakhamar elfuta:
Elgyütt Gróf *Bercsényi* is már, kiki megtudta;
Nem érhetett előbb, mert volt hosszas úta.
37. A herczeggel² másnap azért táblát üle,
Hol bölcs beszédjével sokaknak telt füle;
Mihez hozzá fogott, hidd, benne nem süle;
Ki még nem ösmérte, rajta csak elhüle.

¹ Rendkívüli *ítélőszék*; ezúttal a *nádori*.

² Hg. Esterházy Pál nádor, *Bercsényi* néhai édes atyjának benső barátja, s őnéki fiatalkori pártfogója.

38. Volt többi közt itt egy nagyúri asszonyság,
Kire kétszer ütött már az bús gyászosság,
Titulussa ennek országbírónéság,
Melyért is személyén vagyon nagy méltóság.¹
39. Van dolga ennek is most itt az gyűlésben,
Mert volt édes fia véle versengésben,²
Kírúl az tábla is van vetekedésben:
Dolgát mint vehessék rendes végezésben?
40. Az septemviratus mit talált felőle,
S nagyobb versengés hogy ne légyen belőle,
Az igazságnak se lépnének mellőle,
Rá állna-é? ³ illik, hogy kérdnék meg tőle.
41. Azért *Gróf Bercsényit* bocsájták követül,
Tudván, hogy az dolgot megkérldheti ettül,
Vészi követségét méltó böcsülletül,
S meg is tudja hozni: mit ad feleletül?
42. Így az Palatinus Úr ő Herczegsége,
Indúltán mosolyga s leve nevétsége:
»Vagyon mindkettőnek — úgymond — özvegysége:
Akarnám, ha lenne hasznos követsége!«
43. Vigyázz hát Cupidó s nyisd fel most szemedet,
Vedd kezedbe hamar lövő fegyveredet,
Puzdrárból oly nyállal terheld meg tegzedet,
Hogy mint eddig, el ne hibázd lövésedet! . . .
44. Meg is sebesíté ottan az követet,
Úgy is bús szívére mérges nyilat vetett,
Gyógyító flastromot melyre későre tett;
Kis Cupidó mellyet titkon csak nevetett.

¹ *Gr. Csáky István* ekkori országbíró leánya *Krisztina*, előbb id. gr. Erdődy Sándor kamara-elnök, majd gr. Drasskovich Miklós országbíró özvegye.

² Ifj. gr. Erdődy Sándor vasi főispán, ki apai öröksége miatt pörölt az anyja és húgai ellen.

³ T. i. a bírónak ajánlott barátságos kiegyezésre, (*amica*).

45. Eloszlék azonban onnét az uraság,
Az Palatinus s az septemviratusság,
Forgách Simon s Bercsényj, két jó atyafiság,¹
Még ott vannak, s vagyon köztök nagy mulatság.
46. Ott van *az is*, kihez követségben jára,
S megtudá *Bercsényi*, hogy készül útára
Ezennel indulni; ott paripájára
Kapa, mint erős sas midőn kél szárnyára . . .
47. *Gróf Forgách Simon* sem marada el tüle,
Mint kedves bátyjának, jár frissen körülé;
Bennök atyafiság mert egy szívet szüle,
S egyik szerencsésjén másik is örüle.
48. A Grófné szállása felé léptetének,
S kísérő udvarlást böcsüllettel tének,
Várasbúl is messze véle kimenének,
S elbúcsúzván, ismét visszaröpülének.
49. Visszaröpülének, s egymástúl válának,
Ebédnél ugyan még Szombatban valának;
Kiktül sok tréfáló s játszó szót hallának,
S *Bercsényin* mord kedvet akkor sem látának.
50. Nem látának ugyan változást színében,
De — hidd el! — titkon ég sebesült szívében,
Töpröng, buzog, forr s fő az gond elméjében, —
Mert kedve megakadt annak személyében
51. Megakadt, de nem szól arrúl senkinek is,
Még sok titkát tudó kedves öcscsének is;
Könnyebbsége volna noha szívének is,
Kínját kimondhatná ha bár csak egynek is!
52. Bár csak egynek ugyan, de ámbár csak annak,
Kinek tekinteti szívet gyújtogatnak,
Okos feleleti magokhoz vonhatnak,
S mint mágnes az vasat hozzá szoríthatnak.

¹ Édes-anyjukról unokatestvérek valának. L. e rokoni viszonyról s gr. Forgách Simonról bővebben »*Bercsényi-család*« cz. munkám számos helyét.

53. De haszontalanság, mert abban mód sincsen ;
Nagy méltóság strázsál ott az szíves kincsen,
Annak gondolatja róla egy csepp sincsen, —
Hát nem szükség, feje hogy ily gondot hintsen !
54. Kis Cupidó ugyan erősen bíztatja,
Erős esküvéssel szavát bizonygatja,
Érte az is hogy s mint sebes, mutogatja,
S van felőle most is szívben gondolatja.
55. Azután is — úgy mond — orozáig piruljon,
Sebesítő nyila törjön s széjjelhulljon,
Nagy átok, minden szív tüle bár fájuljon,
Ha úgy nincs, mint mondja, kedve hát újuljon.
56. *Bercsényi* ezeket de csak megnevette,
Bíztató Cupidó szavát nem hihette,
Kezdett gondolatit szívből kivetette
S magától Cupidót messze elkergette.
57. Cupidó Vénusnak nagy hamar hírt vive :
Az Grófnak nem hajol hogy keményült szive,
Noha találkozott most egy kegyes hive,
Másodszor kit rág már az bús gyásznak nyive.
58. Ezen szép Vénus is igen szomorodék,
Kezdett vígassága hamar nyomorodék,
*Bercsényi*ért baja ismét szaporodék, —
Hymen is kedvében igen komorodék.

HARMADIK RÉSZE.

1. Virágok azonban már mind elmúltanak,
Ceres kalászi is lábról lehulltanak,
Pomonna fái is immár rázattanak,
Bachus hordói is széjjelkongottanak.
2. Préseket szürethez újíták s készíték,
Az átalagokat forrózák s öblíték,
A szőlőhegyeket foszták s szegényíték.
S az szomjú pinczékét mind megrészegíték.
3. Fölföldre az Gróf is azért megindula,
Sok jó legíny véle Brunóczról mozdula,
Túrócz, Liptón, Szepsen hamar átrándula,
S Ungban sok hegyeket szőlőkből megdula.
4. Sok szép mulatsági az holott levének,
Sok főrendek gyakran hozzája jövének,
Múlató vígságot kik véle tevének, —
Az bús gondok rajta így erőt nem vének.
5. Fák vénült leveli azalatt elhulltak,
Zöldségtől dombhátak mind megkopaszultak,
Az cserek és bikkék makkjoktól pusztultak,
Mellyen sok vadkanok s medvék sokasultak.

6. Fut, mint koporsóbúl kikelt, az erdőkrül,
Az gerenyi¹ hegyes és völgyes sűrűkrül
Többi közt egy orosz, az ki hozá hirül,
Hogy sok vadat látott előbb nem messzirül.
7. Elrémult s majd megholt nagy ijedtségétül,
Úgy mond, azok között látott egy medvétül,
Annak erős tagján felborzadt szórétül,
Kinek romlik s bomlik az gally lépésétül. —
8. Ez hírt az puskások nagy örömmel hallák,
Vadászni mennének, az Úrnak javallák;
Az erdőt nagy messze hamar el is állák,
Hajtók is vígyázva gyorsan meghajthaták.
9. Pattanék azalatt az puska egy helyben,
De a miatt az vad nem esheték sebben,
Nagy erdőrontással szalad az sűrűkben
Egy kegyetlen medve az berkes völgyekben.
10. Így az egy puskásnak nem telheték kedve, —
Elmene seb nélkül mert az dühös medve;
Emlegetik zúgó futását nevetve.
»Az más hajtás jobb lesz! . . .« mondják nagy örvendve.
11. Ott azért nem késvén, beljebb léptetének,
Az erdő-derékra s sűrűre menének,
Mint azelőtt, most is hosszan rendet vének,
Bagolyhuhogással hajtóknak jeltének.
12. Hallatik az hajtó messzirül fülhegygyel,
S nem elégszik most meg mint azelőtt egygyel:
Mert az hajtás bővül éppenséggel négygyel,
Kik közül életben csak egyik sem megy el.
13. Pif-paf, — szól az puska imitt is. amott is,
Csattan az tesény,² stucz csakhamar másutt is,
Négy nagy öreg medve az hol elhullott is,
Medvére mindenik mert akkor kapott is.

¹ *Gereny*, Unghvárhoz tartozó falu.

² *Tersényi* (tescheni); puska neve.

14. Nem kis vígságára az Grófnak ez leve.
S mondják, megborslódott már az étkek leve,
S egy szép forráskútnál ottan az Gróf eve,
Mely forrásnak talán Animoné neve.
15. Az Satyrus erre minap kit kergetett,
Víg vadászásában erre üzőghetett,
Tüle Neptunustúl noha megmentetett —
De kiforró kúttá általa tétetett.
16. Itten az puskás is körültelepedék,
Beszédes mulatság köztük nevedekék;
De egyik magában igen törekedék: ¹
Amaz első medve hogy elverekedék.
17. Szomját a Gróf e szép kifolyó kútvízzel
Enyhíté, mert nem él más italú ízzel; ²
De az bor is köztük jár pohárral tízzel,
Kit az fáradt puskás kapkodott két kézzel.
18. Víg ebédlés után tekintnek egekre,
Látják, hogy a szép nap hajlott lemenetre,
S mondják: míg fényével nem ér tengerekre —
Még egyszer állanak rendben az lesekre.
19. Az hegy túlsó részét délután meghajták,
Hol sok erdeiek ³ magokat mutatták,
S némelyek közülök fogokat ott hagyták.
Stuczokkal puskások mert általfurdalták.
20. Ez nap négy nagy medve miáttok elesék,
Az vadkanokat is mindaddig keresék,
Végre azoknak is járását fölnyesék, —
Kikbül süttetének nagy pecsenyés vesék.

¹ Értsd: *törte magát*, bankódott.

² Bercsenyi, mint néhány levelében maga is érinti, *bornemisza* volt, később is, kurucz fővezér korában is. Ama korban nagy ritkaság.

³ Vaddisznók.

21. Szép vadászat vólt ez ; s onnét megtérének,
Napszállat után az várban fölmenének,
Az hol víg vocsorát mindnyájan evének,
S másnaprúl tanácsot egymás között tének.
22. Eljött *Prinyi Pál*¹ is azonban jó reggel,
Ki az medvék ellen tele van méreggel,
Megterhelte vállát egy stuczczal öreggel,
S megint kimenének sok puskás sereggel.
23. Volt ugyan az Grófnak, volt multságára,
Volt az első nap is nagy vígasságára :
De egy vad sem üte az Úr állására, —
Kíért neheztele hajtók hajtására.
24. De másnapon, bezzeg, kiki ráakada ;
Gróf *Bercsényire* is két medve szalada,
Kik közül egyiknek stucz-golyóbist ada,
Elesék sebével, — de tovább halada.
25. Csattog-pattog té-túl az puska mindenütt,
Hol vadkan s hol medve mert az puskásra üt ;
Prinyi Pál is egyhez ott egy stuczczot elsüt,
S két golyóbis után vére bőven kijütt.
26. Homloka közepét szintén találta volt,
Mely miátt az nagy vad ott szörnyű halált holt.
Ádám tizedes is azonban előlszólt,
Mondja : miátt is esett egyen nagy fólt.
27. Jó stuczczát jó módon hozzákészítette,
Oldala közepét, — mond, — sebesítette,
Ki miátt nagy tagját már csak alig vitte,
Nem mehetett messze, azt nyilván elhitte.
28. Föltalálák azt is egy omlás fa között,
Halálos ágyában mert odarejtözött.
Itt-amott sok fajdtyúk akkoron röpdözött,
Kiket az jó puskás ott ellövöldözött.

¹ Br. Perényi Pál, abaúji és ugoicsai főispán.

29. *Polyák Jankó* is jön egy jó tesinkával,¹
Mondván: annak kised gömbölyű lyukával
Egy medve oldalát átfúrta ólmával, —
Telik sok tarisznya majd kövér hájával.
30. Az hajtók azalatt ihol kurjantanak,
Mondván: Amott egy nagy sűrűben voltak,
Rettentő nagy medvét az melyben láttanak
Sebben, de nem holtan, kit is ott hagytanak.
31. Az puskások gyorsan odafutamának,
A sűrűség mellé mind környül-állának —
Egyszersmind ketten is hozzá czélozának
Kit is mindaketten jól megtalálának.
32. De nem halálosan: mert nagy dühösséggel
Kirohanván rajtok véres sebességgel,
Két lábra fölállván, csapdos erősséggel,
Hol egyhez, hol máshoz rettenetességgel.
33. Elveté lövéssel egyik az másikrúl,
Az harmadik is úgy, ám az negyedikrúl
Meddig le nem hulla erős lábairúl,
Sok vért kibocsátván sebes lyukaibúl.
34. Ez nap az erdőség szünetlenül zenge,
A sok puskázástúl völgy s hegytető penge,
Hajtó kiáltása ágak között csenge,
A sok vad-futástúl a föld ugyan renge.
35. Itt múltak nyilván vadász Diánnával,
Az Napaeák amaz friss Atalantával,
A ki egy nagy vadkant megöle nyilával,
Vadakat előzván futó gyorságával.
36. Napaeák az erdők Istenasszonyai,
Kiknek az erdei vadak az nyájai;
Nyilván Gereny körül voltak hajlékai,
S azoknak voltak ma fölszentelt napjai.

¹ Tersinka, *tersényi*.

37. Mert sok vad sebesült s sokan elhullának,
Medvék vadkanokkal ez nap meghalának,
Szekérre szarvasok s őzek rakatának,
Konyhára sok nyulat s madarat hozának. —
38. Így tölté *Bercsényi* gyakrabban idejét,
Gonddal nem szárazsztván csontjai velejét,
Így nem győzheté meg Vénus is elméjét,
Óván heveréstül most özvegylő fejét.
39. Tudta, az heverés hogy ördög párnája,
Kinek nagyon abbúl rázott vánkoscájája,
Ott éleszt s gyújtogat az gonosz fáklyája,
Melybül kerekedik sok bűnnek formája.
40. Külső mulatsága hogyha nem lehetett,
Vadas hegyeiben vagy ki nem mehetett,
Mert az idő ebben most gátlást tehetett
S havas fernyeteggel házban kergettetett:
41. Talált mulatságot akkor is magának,
Házai üresen mert ritkán valának,
Sok urak s főrendek gyakran beszállának,
Kik víg mulatást ott hamar találának.
42. De, ha senki nincs is, mulatságot talál:
Mert sok bölcsek könyve véle egy házban hál,¹
Mellyekben elméje ha bocsátkozik s száll,
Akkor más gondolat — hidd — tüle távol áll.
43. Gazdag volt másként is tél akkor havakkal,
Símúlt az egész föld csuszamós utakkal,
Kevélykedve kiki járt s röpült szánakkal,
Vidült *Bercsényi* is mellyért több urakkal.
44. Mert gyakran szánkózék egyiktül másikhöz,
S víg kedvet magával hol mindenikhez hoz;
Gyülnek sok főrendek mint főispánjokhoz,
Szíves kérésekkel híván őt magokhoz.

¹ *Bercsényinek* Unghvárott igen jeles könyvtára volt. Ismertetését
1. »*Bercsényi-család*« II. köt. 248—250. és 253—254. ll.

45. Kik is egymás között ugyan versengének :
 Legelsőbbben vígan mellyiknél lennének ?
 Illik, ki közelbb van, hogy ahhoz mennének,
 S másnál víg mulatást azután tennének.
46. Leleszre ¹ Unghvárrúl azért elsőben is
 Szánkóját csúsztatá, s onnét Zéténben is ; ²
 Voltak nagy vígsággal mind az két helyben is,
 S nagy jó kedvben mentek onnét Csicszerben is. ³
47. Mátyuczra szánkóztak honnét csuportosan,
 A hol körülültek egy táblát számosan,
 Sikolt az muzsika az holott hangosan,
 S ottan az ebédet tisztelték tánczosan.
48. Örmező sem marad ki az vígasságbúl ;
 Kereknyére csúsztak egymásután abbúl, —
 Hol senkinek szűki nem leve az tánczbúl,
 Sok jó köszöntés két ott sok tölt pohárbúl.
49. Hátra van még Darócz, még ottan nem voltak.
 Hol is az emberek jó kedvben nem holtak ;
 Ott sok víg tréfákat mulatás közt szóltak,
 Világot világbúl meddig ki nem óltak.
50. Onnét Ungh-varában vígan szánkózának,
 Az hol nagy örömben merülve uszának,
 S mindenféle rendek kedvben újulának ;
 Az farsangi napok most ott így mulának.
51. Erősen tovább is tart vala még az tél,
 Röptül az hó színyén ⁴ s üvölt az hideg szél,
 Az vizek hátán is még az ember nem fél :
 Jégen hol kedvelli, terhével ottan kél.
52. Bír az holt Tisza is még nagy erősséggel,
 Jege alá zárlott halbéli bőséggel,
 A hová az Urat várják nagy készséggel
 A salamoniak az egész községgel.

¹ A fehérpapok praelatusáéhoz.

² B. Klobusiczky Ferencz kir. személynökhöz.

³ A Csicseri *Orosz* család székhelye.

⁴ Értsd : *színjén, színén.*

53. Illik azért az Gróf hogy oda szánkózzon,
Némely napig ott is vígan mulatozzon,
Sokszámú halakat jég alatt gyalmozzon,¹
S ottan szekereket terheljen s lajtozzon.
54. Hol már az halászok az Tiszát lékellik,
Az holt vizet mintegy ugyan meglelkellik,
De kezöket gyakran csapkodják s lehellik,
Mert az hideg szelet nem igen kedvellik.
55. Az gyalom rúdját már előbb-előbb tolják,
Egyik lyukrúl az más lékre taszigálják,
Az halak járását füllel ugyan hallják,
Hogy lajtot készítsen, bírónak jovallják,
56. Kivonának számós nagy öreg csukákat
S azokat felmúló nagyszámú harcsákat,
Mintegy ólban hízlalt szalonnás potykákat,
Sok kecségét, mintegy annyi malaczkákat.
57. Ki számlálhatná meg itt a sok hal nemét,
Salamon nem tudná mind azoknak nevét,
A halász számatlant itt a sertésnek vét;
A melyekkel másutt találná úr kedvét.²
58. Ily s több mulatságok közt eltele a tél,
Jár levegő-égben már engedelmesb³ szél,
Mely miátt vizekbül az fagyás majd kikél,
Az földbül előgyün hol mi kis állat él.
59. Az quártélyos is már buzong az országban,
Gondolja: majd vég lesz az szép uraságban,
Az tyúk, lúd és pulyka s malacz-konyhaságban, —
Lassabban is jár már az portióságban.

¹ *Gyalom* : a háló egy neme.

² Ezen sor mellett a lapszélen egy jelző vonás van a szövegnél feketébb tén tával írva és ugyanily vonással jelzett kecskeny papírszalagon egy sor szöveg szintén feketébb tén tával, de más egykorú kézzel, tán a szerző kezével írva e változat: »Az kivel tanálná másutt más úr kedvét.«

³ Enyhébb, szelídebb.

60. Kovácsoknál széjjel patkón az pőröly peng,
Rittmeister szállásán az pínzolvasás cseng,
A megindulásra az trombita már zeng ;
Friss most a faluban ki majd csak alig teng.
61. Készül, mert az török forgatja csidáját,
Tisztítja tavali vértül a szablyáját,
Pallérozza jancsár rozsdásult puskáját,
Vezér is festeti mocsolt sátorfáját.
62. Hírlelik, hogy vagyon már nagy készülettel,
Az császár maga is lesz most kijövettel,
Nem gondol véle, hogy sok népe veszett el,
Próbál, ha mit tehet, még e kikelettel.
63. Az franczia is van, mondják, nagy erővel,
Öltözött sokszámú hada vas merővel,
Semmit sem gondol az hideg napverővel,
Próbál jó idején az tavasz-üdővel.
64. Juta *Bercsényi* is most Mársnak eszében,
Kit azelőtt tartott s nevelt kebelében,
Föl is nőtt vala jól jó híre-nevében,
Sokakat felmúlván jó vitéségében.
65. Gondolkodik : hová lett ? hogy nem láthatja,
Hadai közt magát sohul sem mutatja,
Most az török ellen kardját nem forgatja,
Sátorát az Rhénus mellett sem vonatja.
66. Véli, Vénus-asszony magához hitette,
Mársot véle éppen csak meggyűlöltette,
Minden eszét s kedvét szerelemben tette,
S fegyverét nyugalmas szegre függesztette.
67. Tudnivaló pedig, hogy Márs sisakjában
Galambok fészkeltek vasas páncéljában,
Melyből is kitetszik, hogy barátságában
Vagyon Vénus Mársnak hú társaságában.

68. Rajta azelőtt is együtt megegyeztek,
*Bercsényi*hez társot midőn köteleztek,
 Akkor is egymással, tudja, úgy végeztek :
 Egyik el nem rontja a mit együtt kezdtek
69. De szép Vénustúl is magát hogy elvonta,
 Látja, s Cupidót is annyira bosszonta
 S nyilas mesterségben minap úgy megronta,
 Hogy reszketve kezd már hozzája újjonta.
70. Tudja pedig : visel magános életet,
 Háróm idén immár Vénust nem követett,
 Márs után is nem járt, noha meglehetett ; —
 Hírt vinni császárhoz azért Márs sietett.
71. Jöve is csakhamar decretum udvartúl,
 Hogy fölmenne Bécsben *Bercsényi*, azontúl
 Az dolgot megérti hol az *Bellicumtúl*,¹
 S az császár szándékját meghallja azoktúl.
72. Postai szárnyakra azért hamar kele,
 S hamar Bécsben kapá az gyorsaság szele,
 Hol az ministerek szemben lévén vele,
 Látja, hogy mosolyog rajtok jó kedv jele.
73. Hízlekedő szókkal kényszerítik Márshoz,
 Úntatják, hogy menne *Pálffy*² hadi társhoz,
 Ezer friss s jó magyart készítsen föl ahhoz,
 De erre késlelmet az üdő már nem hoz.
74. Ha oda³ nem tetszik : török ellen menjen,
 Szablyát, mint azelőtt, azok ellen fenjen,
 Pogány vért törére még tovább is kenjen,
 Melyért böcsülleti hághat még nagy fennyen.

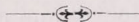
¹ A cs. kir. udv. főhadi tanács. L. bővebben »A *Bercsényi-család*« II. köt. 75. és 84. II.

² *Miklós* vagy *János*; mert mindketten egy-egy huszárezredet vezettek a francziák ellen.

³ A Rajnához, a franczia ellen.

75. Ezer jó katonát oda is készítsen,
Hópénzt de azoknak magáébúl hintsen,
S azzal nagy jószágot magának készítsen
S más több urakat is példájával intsen.
76. Mert a király — úgymond — nem lesz feledéken,
Válthatnak jószágot így könnyen pínzeken,
De *Bercsényi Miklós* mosolyog ezeken.
S csudál ministerek ilyen elméjeken.
77. Ugyanis oly boldog üdőben jutottunk,
Hogy régen bár mindennap törököt fogtunk,
Sok jancsárfejeket az fentőben raktunk, —
Böcsülletre azzal most nem igen kaptunk.
78. Nem kell, *ha magyar vagy*, mostan vitézséged;
De ha sok pínzed van, vagyon emberséged,
Ne légyen bár hadhoz semmi oly készséged,
Legyen csak pínzed, lesz elég tisztességed!
79. Hányd ki csak azonban amaz aranyokat,
Eleid kereste régi tallérokat,
Fizess s fogadj rajta sokszámú hadakat,
Ambár ugyan szárnyon járó magyarokat:
80. Egy kis golyóbiska fejedben ütközik,
Melled s lágyékdobban távúlrúl érkezik, —
Hadad eleiben mindjárt amazt teszik,
Ki most az prófuntban másutt alig eszik.
81. Akkor vakargatják gyermekid fejeket,
Sírván emelgetik régi elejeket,
S te mint vesztetted el szép keresményeket,
Hadfogadásoddal metszted gégéjeket.
82. Udvarhoz, szegények, örömetst mennének,
Az kiadott pénzért jószágot kérnének,
Vagy bár csak hadnagygyá az hadban lennének —
Mellyet ő pínzeken csak nem rég szerzének:

83. De még neveket is már alig ösmérik,
Az magok sajátját csak hiában kérik,
A kiadott summát soha bé nem mérik;
Jó atyjok volt, mondják, — s azzal csak beérik.
84. Tudta *Gróf Bercsényi*, ez világ hogy így jár,
Kiváltképen pedig mi üdönkben most már;
Vitézségért előmentet hiában vár
Mert az magyar; annál jobb is, ha magyar, kár!
85. Így azért mind Vénust s mind Mársot nevette
Az ország dolgait inkább elővette,
Eszét s minden kedvét csak abban vetette,
S örült, szolgálatját ha kinek tehetette.

NEGYEDIK RÉSZE.

1. Negyedszer azonban virított már Flóra,
A midőn *Bercsényi* jutott olyan hóra,
Melyben esze s kedve tért s fordult oly jóra,
Hogy társot keresni menjen s üljön lóra.
2. Cupidó mindaddig forgódék körülé,
Hogy nyilától szíve annyira sérüle:
Szerelemben szintén fenékre merüle, —
Mellyen Vénus s Hymen igen megörüle.
3. Megelégelte már régi özvegységét,
Magános életben gondos egyességét,¹
S kéri azon az Úr-Isten ő Szentségét,
Hogy adja meg immár egyszer kettősségét!
4. Mert jóllehet ugyan, hogy kedvét mutatta,
Gondos özvegységét múltatva futtatta,
Külső vígságokkal üdejét múltatta:
De belső fájdalmat senki nem tudhatta.

¹ Gonddal teljes egyedüllétét.

5. Jutottak keserven gyakorta eszében,
Kedves csömötéi, kiket gyengeségben
Szülőjök árvául hagyta kicsinységben,
Múlván ez világból egyik szülésében.¹
6. Láttá, anya nélkül miként neveltettek ;
Rájok ugyan másként gondok viseltettek, —
De anyát, mint árvák, hogy nem szemléltettek,
Anyá nélkül sokszor sírván kesergettek.
7. Kik is újították szívének fájdalmát,
Titkos keservének nagyra rakták halmát,
Az éj sem engedte értek csendes álmát,
Hallván sokszor kedves gyermeki siralmát.
8. Kikeltek ugyan már az csecsemősségből :
Lépett kis *Bercsényi Laczkó* ötben négyből,²
Jutott *Zsuzsánka* is háromban az kétből,
S nevednek szépen Isten kegyelméből.
9. Ez szűz Szent-Orsolya pozsonyi házában,
Több úri gyermekkel rakott klostromában
Van jó gondviselő atyafiságában :
*Nádasdy Francisca*³ praefectaságában.
10. Amaz *Gróf Esterhás Ágnes*nél,⁴ ágyánál,
Jó gondviselésben, mint édes anyjánál
Tartatik, *Gróf Forgách Simon* úr házánál,⁵
Mint atyjának igaz s jó atyjafiánál.
11. Vagyon bár jó helyen ugyan mind az kettő,
Istenfélőséget amaz ott nyerhető, —
Ez itt minden gonoszt távul kerülhető
S minden jó erkölcsöt magára vehető ;

¹ Gr. Drugeth Krisztina leánykájával, gr. Bercsényi Zsuzsikával való gyermekágyban hala meg, 1691. martius 17-én Tavarnokon.

² Szül. 1689. aug. 3-kán, az eperjesi gr. Drugeth-palotában.

³ Az 1671-ben lefejezett országbírónak gr. Nádasdy Ferencznek apáca-leánya.

⁴ Bercsényi inokatesvérének gr. Forgách Simonnak hitvese ; példányszerű, jó, szelid, áldott úrnő.

⁵ Galgócz várában, a Vág mellett, Brunócz közelében. *Új adat a francia maréchal életéhez.*

12. Nincs kétsége, vagyon mindkettő jó helyben :
Ez kedves ángyánál vagyon szeretetben,
Amaz az klastromban van mindennél kedvben
S apácza-asszonyok előtt tekintetben ;
13. De *Bercsényi Miklós* mind inkább szeretné,
Ha olyan anyának kezében ejthetné,
A ki szeme előtt őket nevelhetné, —
Bennek mind ő s mind az jó kedvét tölthetné!
14. Édes anyjok helyett ha mást találhatna,
Kivel szíve, kedve s lelke megnyughatna,
Szárnya alatt mind ez s mind az maradhatna, —
Nagyobb boldogságra annál nem kaphatna.
15. De valjon, hol vagyon az illy ez világon ?
Illy madár ritkán száll s ül akármely ágon ;
Nem adna bár illyet más nagy boldogságon
S elmúló világi kincsen s gazdagságon.
16. Mert ha ki fiatal s kinyjén¹ tartottat vész :
Ott hamar megbomlik s balra hajol az ész,
Nem találod kedvét, ha gyermekidre nézsz,
Veszekedni véled miáttok ott lesz kész.
17. Ha gazdagot vészesz és nagyúri asszonyt,
Azt mondják : nem szívet nézsz, hanem csak haszont,
Az ilyen jóért is az rossz nyelv megbosszont,
S gyenge fátyolodból szőtet hetes vászont.²
18. Ha szegíny sem lészen s nem is igen gazdag,
S egy kis csínosságra s ékességre ha ad,
Ott is az hamis nyelv hamar olyat farag :
Gyermek-üdőben jár, — s lesz érette harag.
19. Ha jószága nem lesz, de sok pénze lészen,
Megmondják : csak erszényt szerzett ott egészen.
Így soha senkinek dolga nem lesz készen,
Ha csak azt nézi, hogy az nyelv mint moly éssen.

¹ Kényén.

² Szőtet = sző, szövét ; hetes vászon : durva, paraszt-vászon.

20. Azalatt az üdő folyton foly s csak eljár,
Az jószágokban is esten esik az kár;
Mert az úr jó gazda légyen s vigyázzon bár:
De honnét most elment, szűnt ott az munka már.
21. A föl s alá való sok járás sem használ,
Főként, ha gazdasszony nem maradt az háznál;
Lophat ott a farkas az álmos juhásznál,
Mert a gondviselő jól ivott most másnál.
22. Ezeket *Bercsényi* mind jól megfontolván,
S régi egyes¹ éltét magában gondolván,
Elméjéről minden bús gond eloszolván,
Egekre tekinté, szívében így szólván:
23. »Deliberatum est; meg kell ennek lenni,
Ideje is társot már magannak venni.
Istenem! de valjon hol kell szert rá tenni? ...
Illik mert az jóért messze is elmenni.«
24. Midőn azért az Gróf ilykép gondolkodék,
Szívűl az Istenhez égben fohászkodék,
Mennybűl a szívére válasz bocsátkodék,
Mintegy elájúlva mellyen álmélkodék:
25. »Menj el csak, nem messze vagyon — úgymond — egy kép,
Kinek főtől talpig minden termete ép,
S olly asszony, kit tisztel mint Diánnát sok nép, —
Lakóhelye ennek az Dunákon túl: Vép.«²
26. Ezeket az Gróf Úr hallgatván fülelve,
S lévén az Istenhez szíve felemelve,
Mintegy mély álombúl újhodék, fölkelve
Mondván, hogy lovai legyenek nyergelve!
27. Legyenek nyergelve, mert majd útra mégyen,
Kegyés Diánnának hogy udvarlást tégyen,
Áldást, s nem utálást az kitűl is végyen,
S adja Isten, holtig hogy ő társa légyen!

¹ Egyedűli, magános.

² Gr. Csáky Krisztina Vas-vármegyei kastélya. »Az *Dunákon*« alatt az érsek-újvári, az öreg és a mosonyi Duna értendők.

28. Társa legyen? . . . Bezzeg, megvan az kívánság,
De ki viszi végben, hogy ez nagy Asszonyosság
Hozzája hajoljon? Az ily nagy méltóság,
Kinek minden dolga bölcsesség s okosság.
29. Ki viszi végben? Mert csak magának menni,
S hír nélkül s hertelen nála béjelenni,
Titkos szándékárúl ott jelentést tenni
Nem illik, ne kezdjen hogy ítilést venni.
30. Bátorítja ugyan Cupidó s bízattja,
Mondván, hogy annak is szívit lángoltatja,
Titkon őhozzája régen gyűjtogatja, —
De ezt az Gróf Úr csak hallja, s nem tudhatja.
31. Jóllehet volt nála egykor követségben
Szombatban, s Pozsomban udvarlott más végben,
Harmadszor is szállt s vólt véle szemben Bécsben,
S látta mindenütt az szokott kegyességben. . . .
32. Szíve mint dobogott, érzette magában:
Amannak nem látott de szívhajlékában;
Mit gondolt, ki tudja? tartotta magában
Akkor, mert szemérem szállt s vólt ajakában.
33. Csak odarohanni hát nem bátorságos
Másként is, a személy minthogy méltóságos,
Hol nem lesz az ember ha udvariságos,
Félő, — dolga léssen megútált s csúfságos!
34. Meg köll hát elsőben az útat jól nyesni,
Nehéz várással is oly üdőt rá lesni,
S oly követet ahhoz találni s keresni,
Ki által kedvében lehessen beesni.
35. De ily ember valjon holott született?
Érdemlene bizony nesztori életet
Kinek az Gróf ilyen titkot jelenthetett,
S kiben bizodalmat s ily hitelt vethetett.

36. Mert az igaz ember szűk most ez életben,
Titkos légyen főként az ily történetben,
S ne találjon gáncsot ki a szeretetben, —
Ritkán kél ily madár fészkes kikeletben.
37. Tudják: az Grófnéért hogy vannak többen is,
Folytatják az dolgot immár előbben is,
Lehet, szándékjokat vitték már végben is, —
Pirúlnának azért ott az kezdőben is.
38. Vannak itt is, s vannak mások is fölföldről,
Az kik practicálnak s gondolkodnak erről,
Forgódnak is érte, mint mondják, emberül,
S talán majd az madár kezökre is kerül.¹
39. Ki fog hát óróra Vépre ily hírt vinni,
Gondolkodik, ebben kit kelljen meghinni?
Nem lehet akárkit erre mert rábírní, —
Hát inkább szándékját csak meg fogja írni . . .
40. Nem írja: az írás mert gyakorta hibáz,
Írigység az után ólálkodva vigyáz,
Gyalázatot sokszor ember nyakában ráz,
Főképpen személye az hol csak oly, mint váz.
41. Ha az írás mellett nem lesz szószólója:
Lehet a sok hamis ott mindjárt vádlója,
Kivált ha levélnek nem lesz titkolója, —
Ott böcstelenségnek nőhet vadkomlója.
42. Vannak oly szolgálói, az kikhez bízhatna,
S kiknek ilyen titkot bátran megmondhatna,
Altalok talán jó választ is várhatna
S az odamenésre napot is kaphatna.
43. De egyiknek sincsen ott ösmeretsége,
Kit ha meglátna az udvarlók népsége:
Nem lehetne olyan practicás mentsége,
Hogy ne lenne róla mindennek kétsége.

¹ E felföldi kérők egyike a nem rég megözvegyült gr. Barkóczy Ferencz zempléni főispán és kassai vice-generális volt. L. »Bercsényi-család,« II. k. 90—91. l.

44. Szívben rejtett titkát nyilván kitanálnák,
Hízkelkedő szókkal tüle kitanúlnák,
Írtyek tábori mellyért körülszólnák
S rontó mínájokat alája áskálnák.
45. Így az Gróf magában midőn vetekednék,
Okos Salamonként bölcsen eszeskednék,
Történék: az Grófné akkor törvénykednék
S Dunántúl másokkal méltán pörlekednék.
46. Erre volt kihíva szintén az fölföldrül
Az ki ítéletet bölcsen tenne errül:
Szirmay István, ki itilómesterül
Szolgált az országban sokat már emberül.
47. Sokszor szolgált immár *Gróf Bercsényinek* is,
Jóakarója volt mert eleinek is,
Erre ingerlője volt már szívének is, —
Illik hitelt adni bátran a kinek is.
48. E nagyúri Asszonyt sokszor említette,
Életét mint tükört eleibe tette,
Természetét s dolgát előbeszéllette,
Jóságát, jószágát olykor élvezte.
49. Ébresztgette hozzá gyakran az Gróf szívét,
Okos beszédjével gyújtogatta kedvét;
Bölcs jóvállásával — mond — az Grófnak nem vét,
Írhatja szívében bizvást kedves nevét.
50. Előbbeni társa — úgymond — *Krisztina* volt,
Kit Szombatban elzárt tüle egy kriptabolt;¹
Isten tetszésébül ez már régen megholt,
Azúlta negyedszer kertész fiatalt olt.

¹ Innét tudjuk meg, hogy Bercsényi, első nejének hamvait a saját családi sírboltjában — hol atya is és anyja pihennek, — ú. m. a nagy-szombati sz.-ferencziek templomában helyezteté örök nyugalomra.

51. *Krisztina* volt, ki holt: *Krisztina* ím ez is,
Kétszer özvegy lett az,¹ másodsor ím ez is;
Nagy familia volt: nagy nemzet ím ez is,
Volt az okos, szép s jó: bölc s szép s jó ím ez is!
52. Volt annak, vagyon, nám,² ennek is értékje, —
Meg is nyomhatja azt ennek az mértékje.
Minden jó erkölcsnek szerében van fékje, —
Nagy méltóságban is helyezettett székje:
53. Országunk bírása meghagyott özvegye,
S az jó özvegységnek válván igaz egyje,
Illik, hogy olly ember bús gyászát leszedje,
Kivel élte baját soha ne szenvedje.
54. Nevelt szép erkölcsben kedves gyermekeket,
Kik anyjoktól vették drága szemérmeket,
Kívánva kellene keresni illyeket, —
Mellyért megtisztelni méltó személyeket.
55. Édes anyja léssen ő gyermekinek is:
Mert sok jóval vagyon idegeneknek is,
Drága sok jóságot ettől vehetnek is,
S öröme lésszen most bús szívének is.
56. Ideje, találjon csak illyen párjára,
Éltét vigasztaló s tápláló társára,
Álljon csak reája az ő tanácsára:
Meglátja, nem léssen *Szirmay* kárára!
57. Ezeket s többeket némelykor szóllotta,
Mint eszes Tullius híven jóvallotta,
A Grófnak fülében sokszor súgallotta,
S mindeddig magában rejtve titkollotta.
58. Látván, hogy az Gróf Úr ezt mind elhallgatta
S jó tanácslását csak magában faggatta,
Semmi jelenségét de arra nem adta, —
Azért akkor ő is eztet csak fönthadta.³

¹ Drugeth Krisztina első férje gr. Forgách András, a második gr. Pálffy Ferencz volt.

² Lám.

³ Értsd: *föhagyott vele*.

59. Illik illy emberre az dolgot rábízni,
Ki az Gróf gonoszszán most nem szokott híznai ;
Van is ott hitele néki nemcsak ízni,
Sőt van böcsülleti Vépen nagy árvíznyi.
60. Lóra kapa azért a Gróf, s *Szirmay*hoz
Mégyen, mint jó tanácsadó atyafihoz.
Elkezdett dolgából, tudja, sok jót kihoz, —
Bízik régen mondott s jóvallt szavaihoz.
61. Mondván : Úgy értette, az Dunán átmégyen,
Hogy némely pörökben igazítást tégyen ;
Kéri, feledékeny öróla se légyen, —
Újulást általa hogy bús szíve végyen !
62. Kéri, emlékezzék régi szavairúl,
Gyakorta őnéki tett jóvallásirúl,
Most már általlátott hasznos tanácsirúl, —
S nem lesz feledékeny jóakaratrírúl !
63. Immár elvégezte s rendelte magában,
Tovább hogy nem marad bús árvaságában,¹
Nem fogy, nem töpröng s vész magánosságában, —
Csak lehessen annak hű grátiájában !
64. Annak, kirúl nála sokszor emlékezett,
Kedves névvel gyakran kit meg is nevezett ;
Annak, kinek Isten sok jóval kedvezett,
S mindennémű virtus benne gyökerezett.
65. Kirúl minapiban jelentést tett az ég,
Szíve sóhajtásit szánván az istenség,
Mondá : bús gondjában csak annál lehet vég,
Nincs is kötelezve szíve senkihez még.
66. Ezért igazítá Dunákon túl, Vépre,
Hogy ottan találhat egy oly kegyes képre,
Nyilas Diánnához hasonlóra s épre,
Kinek sok jósága elterjedt sok népre.

¹ Értsd : *özvegyiségében*. (Régies.)

67. Fölindult szívében, azt meg kell vallani,
S örömet is menne oda udvarlani :
De illik elsőben tüle szót hallani, —
Ne köllessék nála hogy szégyent vallani !
68. Az udvariság is magával azt hozza :
Üdejét és napját hogy megtudakozza,
Netalán olyankor más akadályozza ;
Jobb hát, hogy előre útját kinyomozza.
69. Jól vagyon ; felelé az tudós Szirmay, —
Jól virradott az nap, mely volt talán mai.
Bár eddig is lettek volna olly álmai,
Jól járnának eddig kettősben jármai !
70. Elmégyen ő — úgymond — ugyanis előre ;
Juta is csakhamar Dunán az kelőre,
Onnét másfél napra Vépre ebédlőre,
Hol forog jó borral sok pohár s nem lőre.¹
71. Kelnek köszöntések asztalnál urakért,
Iffú és házas s úgy özvegy fiakért,
Némely úri árva s úgy kisasszonyokért,
S nagy tisztekben lévő más méltóságokért.
72. *Gróf Bercsényi*ért is ott egy pohár kele,
Mellyet az pohárnok tölte szintén tele,
Jó emlékezetet mely róla emele,
S eltelék az asztal kerületi vele.
73. De bezzeg, *Szirmay* jobban emlékezett
Asztal után, midőn üdővel érkezett ;
Mert elméje néki meg nem feledkezett, —
Töltvén pohárjában bor helyett főtt vizet.
74. Azelőtt is ugyan gyakran említette
Beszédje közt az Gróf életét fölvette
S ez úri asszonynak eleibe tette :
De még ezt, az mint most, meg nem jelentette.

¹ B. Szirmay István országbírói ítélőmesternek Bercsényi második házassága ügyében gr. Csáky Krisztinánál való járásáról l. »*Bercsényi-család*« II. k. 90 — 95. ll.

75. Megmondotta ugyan drága józságát,
Azzal született eszét s vígasságát,
Természeti szerint vitéz bátorságát,
Szép keresményével együtt méltóságát.
76. *Mellyek rövid üdön nagyobbra emelik,
Az föld mindenfelül hírével mert telik ;
Nagy tudományáért mindenek tisztelik,
Az ország népei böcsüllik s kedvelik.*¹
77. Az Grófnénak csak ily jó ember kellene,
Ki minden gondjának állhatna ellene,
S tüle minden búkat messze széjjellene, —
Illik hát, hogy csak ily személyt kedvellene !
78. Nem sérténé ezzel semmi méltóságát,
Társa hogy viselte országbíróságát :
*Mert ennek is látván virtusi sokságát, —
Éri, s halladhatja hasonlatosságát.*
79. *Miklós* volt az ² névvel, *Miklós* nám ím ez is ;
Nagy úr volt ? ... *Nagy úr most, s nagyobb lesz még ez is !*
Nagy *nem* volt ? Nagy ágbúl származott lám ez is ;
Deli s okos volt az ? Bölcs s deli ím ez is !
80. Volt annak értékje ? Vagyon lám ennek is,
Osztálya az kivel nincsen senkinek is ;³
Dicsíretes volta özvegységének is
Nagy, s vagyon szép híre teljes éltének is.
81. Kedves, szép gyermeki nőnek tisztességben,
Minden tagocska-jok van rendes épségben ;
Nincsenek is immár oly csecsemőségben,
Kik miátt az dolgot vehetné kétségben.

¹ Szirmaynak ezen jóslata a lánglelkű Bercsényiről fényesen teljesült csakhamar, a Rákóczi-korszakban.

² Gr. Drasskovich.

³ Bercsényinek testvérei nem voltak, csak egy mostoha-bátyja : gr. Forgách Farkas, anyjának első férjétől. Azonban annak, s illetőleg fiának Forgách Pálnak öröksége már rég kiadatott.

82. Édes anyjok helyett fogják megtisztelni,
Kiket mint akarja, úgy lehet nevelni,
Mellyért dicsőséges jó hírt fog viselni,
Istentül bő áldás értek rá fog kelni.
83. Illyeket s többeket már azelőtt szóllott
Szirmay István az Grófnénak jóvallott,
Szíves kívánsággal fülében sűgallott, —
Mellyet titkon tartván, másutt ki nem vallott.
84. Nem engede akkor a szemérmetség
S ez úri asszonyban született eszesség
Ollyat felelni, hogy ne lett volna kétség,
Köztök hogy lehessen valaha egyesség.
85. Fordítá azonban *Szirmay* szavait,
Mondván: Nyergeltette Bercsényi lovait,
Főlkészítette volt már minden szolgálit
Akkor, hogy házátúl ő kezdte útait.
86. Az Duna innenső részét s határait
S annak hegyén s térjén épített várait,
Ez földnek birtokos és lakos urait
Kívánja meglátni, híres lakásait.
87. Mert soha éltében e tájon nem volt még,
Noha nem nyugtatta az ifjú frissesség;
Tudom pedig, szíve most másképen is ég . . .
Adná Isten, lenne kínjában Vépen vég!
88. Jelentette Isten mert álmában Vépet:
Itten hogy találhat egy eleven képet,
Minden természetben deliát s ily szépet,
Ki ő fogságára készített s hányt lépet.
89. Isten akarata ellen hát ne járjon,
Illyen hű vendéget sőt szívesen várjon,
Ily nagy jó szerencsét magátúl ne zárjon,
Alljon jó válaszszal, szíve s kedve tárjon.

90. Az eszes *Krisztina* ezt mind elhallgatta,
Szirmay mondásit magában faggatta ;
 Kit-kit szívesen lát, — oly választ adta, —
 Olyant főként, ki még Vépet nem láthatta.
91. Nincsen senki előtt vépi háza zárva,
 Böcsülletes rendnek áll ajtaja tárva ;
Bercsényi is léssen jó szívvel bevárva,
 Magát megalázza ha ott körüljárva.
92. Kapá *Szirmay* is ott azért pennáját,
 Szólítá magához egy hűtvös ¹ szolgálját,
 Mondván: nyergelné meg hamar paripáját,
 S nyargalná be frissen Pozsonyt s annak táját.
93. Azalatt az Gróf is Pozsonyban érkezett,
 Az jurátus ² véle a hol foga kezét,
 Mondja: nagy sietve Dunán átevezett,
 S urátul magával egy levelet vezet.
94. Mellyet az Úr fogva, titkos sóhajtással
 Nézi s olvasgatja szív-dobogtatással ;
 Pozsonyban mint járt már, tudja, egyszer mással, —
 Noha azután élt híven azon társsal.
95. Írja *Szirmay*, hogy látják nagy szívesen,
 Szoktak új vendéget mint látni kedvesen ;
 Ne késsék, s ne gyűjjön azért kétségesen :
 Őt is Vépen éri az Gróf, csak siessen !
96. Jó ugyanis — mondja — a szíves látás is,
 S lehet mindennemű jó kedvmutatás is :
 Kellne *Bercsényi*nek ahhoz de több más is, —
 Hiszi Istent, száll rá ottan bővbb áldás is !
97. Másnap azért, a nap hogy sűgárt emele,
 Kitűl világodék az ablakok fele,
 Végtere az ház is lőn fényével tele,
 A Dunán az Úr is az hidasra ³ kele.

¹ *Hites*, hittel kötelezett.

² T. i. *Szirmay* ítélmester jurátusa, hites jegyzője, — küldötte.

³ Repülő hid.

98. Mégyen s röpül az híd az hajós kompokon,
Sok nyughatatlan ló dobogtat azokon,
Jár széjjel az Grófnak szeme az habokon,
S megtorpan ¹ elméje ily gondolatokon :
99. »Az szegíny Leander régenten mint jára,
Tengerben uszkálván Héró fáklyájára,
Seston kővárának kit magas tornyára
Héró helyheztete éjjel ablakára, —
100. Nagy bátran habok közt mindaddig uszkála,
Sokszor kedveséhez vizeken sétála,
Tenger fenekére végtére hogy szálla,
S kegyes Hérójátúl keservesen vála.
101. Elaludt világa mert Héró tűzének,
Mély álom elnyomván födelét szemének ;
Már közepén lévén tengerek vizének,
Nem tudhatá útját szerelme helyének
102. Az éjjeli habok addig taszigálák,
Kemény s bátor szívét nagy félelmek szállák,
S nagy bágyadozások karjait elállák, —
Seston partján tagját meghalva találák.
103. Óh te, szerelemnek nagyhatalmú tüze,
Nyavalyás Leander, kit ennyire üze,
Seston várának hogy szemedben tünt szüze,
S Párkák fonalárúl ilyképen lefüze.
104. Boldogjabb lehattél te mégis náloznál,
Voltál mert sem egyszer, sem kétszer Hérónál ;
De én még nem voltam csak egyszer is annál,
Kinek égő tüze régen előttem áll.
105. Melynek ím evezek világosságára,
Sok dícsiretinek számtalanságára,
Juthatok éltemnek hol boldogságára,
Szegíny Leanderként vagy romlottságára.

¹ Megtorpad ; megakad, megáll, megtartózkodik.

106. Meg nem szűnik ugyan fáklyája égése,
Mert van rá szememnek már régen nézése, —
De úgy is éltemnek lehet végezése,
Személyemnek nem lesz ha nála tetszése.
107. De mivel fáklyája nem áll olyan tűzből,
Mely porrá éget s ront mindent természetből,
Világossága sem öntetett oly mécsből,
Mely eloltathassék kicsiny lehelléstül:
108. Nem lehet hát szívem óra kétségben,
Sőt vagyok s lések is oly jó reménységben:
Nem marad sokáig késedelmességben!
.¹
109. Méltó is nagy jóért, méltó várakozni,
Embernek messziről futni s fáradozni,
Leanderként veszély között is habozni,²
Dolgát csak lehessen kedves végre hozni.
110. Hiszem, Leandernél lesz boldogjabb sorsom:
Fényből mert nem szűnik én feltett lámpásom,
Nagyra nyó s terjed még most óltandó³ hársom,
S megadja Isten, lesz Krisztina én társom!⁴
111. Átkele Dunákon ily gondolkodással,
Egekben bocsátott sok fohászkodással;
Vélnéd: ég az Nyúlas⁴ sebes lángolással —
Sokszámú szolgátül gyulladt pirosállással . . .⁵
112. Soprony városában jutván, megéjjele;
Van az Gróf orcáján hol nagy vígság jele,
Az vendégfogadó nagy örömmel tele;
S kiki másnap frissen jó reggel fölkele.

¹ E versszaknak utolsó sora a másolatból kimaradt, és bár utólag pótolni kívántuk volna, — hasztalanul írtunk érte Varsóba: meg nem kaphattuk. Egyébiránt nem lehet lényeges.

² Értsd: *habokkal küzdeni*.

³ Értsd: *ójtandó*.

⁴ Mosony-megye felső vidéke.

⁵ Czélzás Bercsényi udvari szolgálainak s udvari lovas-seregének piros egyenruházatára.

113. Lemetélte volt már Ceres kalászeit,
Bérakta csűrökhöz teljes asztagjait:
De vélnéd, kinthagyta piros pipacsait —
Ha látnád mezőben most az Gróf szolgáit.
114. Az kiktől vereslett minden földek vége,
Az útnak hossza s néhult téressége:
Piros szín volt mert az udvar ékessége, —
Kit csudált mentében sok falu népsége.
115. Vigyáz az istrázsa Vépen is azonban,
Kapu felett épült jó magas toronyban,
Mondja: Sok lovast lát egy vörös csuportban,
Hintó, konyhaszekér mellyet követ nyomban.
116. Két lovas közülök előre kifuta,
Míg hátratekinték, ím kert alá juta,
Az kapun is bájött, reménylem azúta, —
Bezzeg, nem vonta meg még azt hosszú úta! . . .
117. Midőn az istrázsa toronybúl így beszél,
Ottan elfut Vépről minden gondos¹ veszély;
Fúj az udvariak között az kétes szél, —
Mert *Bercsényi* felül ki egyet, ki mászt vél.
118. Azalatt az Úr is közelebb léptete,
Sok csudáló szemet magára vettete;
Lova ugrásával kit megneveltete,
S fényes öltözettel kit megkönnyeztete.
119. *Barna-fakó* az ló, mellyen az Gróf üle,
Egy herczegi bélyeg kinek farán süle,
Fején ide-oda mozog hegyes füle;
Látván vérben fordult szemét, félnél tüle.
120. Madár-könnyűséggel rángatja elejét,
Fínyes kantárjában hányja-veti fejét,
Vélnéd, túrja száján az agyavelejét, —
Zabla-rágással úgy fújja tajték-tejét.

¹ Értsd *gondot adó, gondterhes.*

121. Mídás csináltatta aranyas szerszámját,
 Persiából hozták nyilván a formáját;
 Merő szköfummal tödzötték czafragját, —¹
 Mellyen látni híres Arachne munkáját.
122. Ékes ugyan a ló s minden teteme ép,
 De bezzeg, Urának termett oly úri kép,
 Oly deliség, s drága ruhája is oly szép:
 Méltán csudálhatja hogy minden látó nép!
123. Arany az ezüsttel vegyült ruhájában
 Sokféle virágok vegyes állatjában,²
 Zöld szín járt selyemmel mellyeknek útjában,
 S egy szép csoport darú³ strázsált kalpagjában. . .
124. Illett is ez a szín akkor öhozzája,
 Az *arany*: mert igaz szerelem fáklyája;
 Tökéletességnek az *ezüst* formája,
 Az igaz hívségnek kikben áll summája.
125. Azok közt elvegyült *zöltség*: reménységet
 Jelent, s nem is visel most szíve kétséget;
 Az ég minap adott olyan jelenséget,
 Hogy csak Vépen lehet kettős egyességet!
126. Amaz híres *Nyedám*⁴ elől vezették lett,
 Bő arannyal varrott czafrag mellyen kékllett;
 Szárnyas Pegázustúl vélnéd hogy e faj lett. . . .
 Ezen harczolt az Gróf némelykor, hol kellett.
127. Sok törököt is ölt erről — hidd — azelőtt,
 Kit hegyestőrözött, kit vágott, s kit lelött;
 Tipratott véle sok kopasz főbül velőt, —
 Tudta a Tiszán is sok helytt ez a kelőt.⁵

¹ *Tödzötték* = hímezték; czafragját = csótárját, nyeregtekarcóját.

² *Ma*: állagában, állományában.

³ T. i. darutollbokréta.

⁴ A grófnak régi csataparipája.

⁵ Bercsényi *Szeged* várának volt főparancsnoka.

128. Ezt nyomban követte, nyomban amaz *Deres*,
 Kihez bár futásban hasonlót ne keress;
 Ennek száras lába olyan inas s eres:
 Vélvéd, föld alatta mindenütt sükeres.
129. Bellerophontúl e ló nyilván származott,
 Ída szigetében vagy szelektől fajzott:
 Mert senki oly lovat még elő nem hozott,
 Futásban melly ettől el nem maradozott.
130. Ezüst- s aranyfonál czafragját czifrázta,
 Rózsaszínnel fecskefarkassan ruházta;
 Haragossan magát ez ha neki-rázta, —
 Rúgással az nézőt csak alig hibázta.
131. Ezután kevélyen ment az fínyes *Fakó*;
 Nyilván Ázsiában volt az faja lakó!
 Átugrott oly hordót, melyben ment tíz akó;
 Lábát fölrángatva volt az földre rakó. . .
132. Haragosan széjjel orrát tárogatta,
 Vérben vegyült szemét tétova forgatta,
 Gyöpöt patkójával széjjelhasogatta;
 Ki közel állt, — hamar lábbal támogatta. . .
133. Farát vörös-bársony czafrag bétakarta,
 Vegyes szkófiummal; Flóra aztat varrta,
 Nem igen ült erre ki mikor akarta:
 Szelíd vadságátúl mert hidd, kiki tartta!
134. Nagy *Barnát* ezután az lovász vezette,
 Fekete-bársony szín szőriben festette;
 Lengyelországban ezt király¹ neveltette, —
 Deliséggel többi szűrit ki is tette.
135. Rézdobverőt követ két első lábával,
 Nagyon buffogatja földet patkójával;
 Nagy szélesen hág ez erős hátuljával,
 Kiforgatván lábát rövid csuklyójával.

¹ Sobieski.

136. Egy szép vörös jancsik¹ hátulját fődözte,
Elnyúlt két ágával szügyét békötözte,
Arannyal az varró bőven ezüstözte,
Széleit el-vegyest gombkötő fürtözte.
137. Ezek valának most az Gróf vezetéki;
Voltak ugyan Unghvártt többek is őnéki,
De meghagyta, hogy csak ezeket szedjék ki;
Berillussal rakva van mindenik féki.
138. Valjon ki írná le szép öltözetjeket?
Nagy mesterségesen mívelt nyeregjeket?
Oldalokrúl lenyúlt szál hegyestöröket, —
Míves kikre rakott sok drágaköveket.
139. Ezeket követé nagy sereg, csuportban;
Kik előtt léptettek főrendek egy sorban.
Alig látszik hátrúl némellyik az porban,
Kerekedett lóláb alatt melly akkorban.
140. Vöröslík, mint olykor az ég napkelettel,
Napfnye borúlván ritkás felhőzettel,
Itt s amott sугári látszanak fínylettel, —
Volt e sereg akkor hasonló színlettel.
141. Mert az nagy por köztök földrúl emelkedvén,
Hol ritkábban s hol meg sűrűbben széledvén,
S az nap ó fínýével a közé eredvén,
Vélnéd: egy felhő gyün, öszvekerelkedvén!
142. Villámlík közöttök forgóknak sугára,
Kikben sasok szálltak sokak kalpagára;
Hágott tigris s párducz némellyek vállára,
Vélnéd, hogy készültek mindegyik csatára . . .
143. Van is ott nem kis harcz, egymással hol két szív
Ellenben áll s titkos gondolatokkal vív,
Légyen bár mindkettő tökéletes, szent s hív:
De míg egygyé nem lesz, — hidd — mindkettő csak sív.

¹ Török csótár.

144. Ilyképen jutának bé az kívánt Vépre,
Az ég igazítá az hol olyan képre,
Ki szívét szívéhez ragasztja majd lépre,
S azzal együtt terjed jó híre sok népre.
145. Égen az nap szintén már délre szalada,
Garádicson az Gróf midőn fölhalada,
Hol a Gróf-Asszonyak midőn kezét ada, —
Vélnéd, hogy az hajnal ott akkor támada. . .¹
146. Mert miként az eget az nap pirosítja,
Midőn még sугárit földszínre nem szítja,
Az kék eget mintegy meghalaványítja,
Csillagjait csak itt s amott világítja :
147. Úgy *Csáky Krisztina* gyászöltözetében
Halványult, s mint hajnal pirult személyében ;
Csillagzott sok drágakő násfás mellében,
Fénylettek gyémántok szép fejkötőjében.
148. Vegyül piros rózsa mint az fejér között :
Az Gróf orcáján is vér oly szint öntözött
Titkos tekintetek ha egyben-ütközött, —
Gondold, az két szív ott együtt mint küzdködött !
149. Az Grófné házában egymást békövetvén,
Valának ideig együtt, beszélgetvén,
Titkosan egymásra olykor tekintgetvén, —
Vélők *Szirmay* is, dolgokat nevetvén . . .
150. Az asztal azonban palotán megterült,
Kit sok ezüstantányér nagy hosszan elkerült ;
Senki azon napon Vépen nem keserült,
Sőt mindenféle rend nagy vígságban merült.
151. Pohárnoknak látszott itten frissésege,
Kezkenőkből hajtott s formált mestersége,
S minden czipő felett mívelt ékessége,
Kiknek volt szebbnél szebb különb-különbsége.

¹ Az ezen legutóbbi 8 versszakot tartalmazó két lap közzé egy keskeny papírszelet van téve, melyen a következő — talán a költemény valamelyik sorának változatául tervezett — verssor olvasható : *S azzal nagy hírt s nevet magának készítsen.*

152. Eztet mint pyramist magasan tornyazta,
Amazt mint haragos pókát föltollazta,
Annak ellenében hasonlót borzaszta,
Szemek helyeire borsszemet ragasztta.
153. Amott fölemelte az kakas taréjját,
Ímitt röpülően hajtotta az héjját;
Itten beszárnyazta az csirkés tyúk fíját,
S amottan az récze nézte fia híját.
154. Az pávát egy helyen kevélyen hajtotta,
Argusszemű tollát kerékben osztotta;
Nyösténye más helyen farkát elnyújtotta;
S engedelmességre magát meghajtotta . . .
155. Amannak tányérját környülkoronázta,
Ennek mintegy laurus-levéllel pártázta;
Az ég felé azt ott magasan pálmázta,
Terjedt violaként ezt itt megalázta.
156. Az haragos csuka cipót amott marta, —
Gondolnád, hogy éppen elnyelni akarta;
Az tekenős-békát is reátakarta,
Vélnéd, hogy nem hajtás, hanem ugyan varrta!
157. Pelikán ő mellét amottan szaggatta,
Fiacskái orrát ahhoz úgy aggatta:
Elhinnéd, hogy vélek ugyan kirágatta,
S mintegy röpdösőven szárnyokat forgatta.
158. Egyes gerliczécskét többi között formált,
Mintha szomorkodnék, hogy társátúl megvált;
Más tányérra kettős galambocskát csinált,
Kiknek fejceskéjek özveghajtatván állt . . .
159. Ez jutott az Grófné-Asszony elejében,
Amaz pedig akadt az Gróf szemeiben;
Pirosúlt mindkettő ott fejér színében, —
Mert titkos gondolat ütött bé szívében.

160. Az abroszon látszott egy kert jelensége
S abban labirinthus bolygó kereksege;
Bolygott is az melyben sokak eszessége,
Lévén az Gróf iránt sokféle kétsége.
161. Kétkelkedtek benne: látni mellyiket gyütt?
Eltitkolt szándéka s kedve mellyikre üt?
Billeget szívére mellyik személye süt?
S mellyikkel kívánna élni s halni együtt?
162. Voltak az Grófnának mert két szép ágai,
Mint ékes lilium fiatal szálai;
Nyíltak is már egynek immár virágai, —
Gátolták nyílását de halál horgai.
163. *Gróf Drasskovich Pálnak* akadt volt kertjében
S plántáltatott kedvén fiatal keblében,
Volt is foganatja már csemetéjében, —
Oltván *Boriskáját* nagyúri nemében. . .
164. De az írigy Párkák ennek kertészségét
Hamar megíríglyék ily gyönyörűségét,
Életének fonák hamar rövidségét,
S elszakaszták ily szép párnak kettősségét.
165. *Gróf Erdödy Margit* asszony pirossága,
Ékes liliumán nyílt fejér hósága
Így változék s megállt nőni indúlt ága,
S hullá hamar reá gyászos tél vadsága.
166. Szép fiatal személy, fínylik sok sűgárja,
Foly rá dícsíretes sok jószágna árja;
Az Istentűl vagyon jó szerencsét várva, —
Bizony szintén kár is, hogy élete árva!
167. Béhúnyva vagyon még az másik virága,
Méltóságos anyja gyönyörű szép ága,
Kit még semmi baja életnek nem rága,
S minden ékességnek főbb helyére hága.

168. *Margit* amaz, s ez az kegyes *Juliánka*,
Nem különb, mint kerti ékes tulipánka ;
Minden jóságokkal rakatott leányka,
Kit méltó, hordozzon merő arany-szánka !
169. Sok drága erkölcsöt jó anyjoktúl vettek,
Nagy méltóságokban mert úgy szelidlettek,
Kitkit érdemesen hogy megböcsüllöttek,
Méltó dícsíretet mellyért ők is nyertek.
170. El van ugyan ez is ígírve már másnak :
Méltóságos Úrfi *Antal Eszterháznak*,¹
Igen hozzá illő szép fiatal társnak, —
Itt is némely elmék de hamar mást ásnak.
171. *Gróf Eszterhás Antal* szeredi helyére
Az hír futamodék s adá értésére,
Hogy ment *Gróf Bercsényi* most pompásan Vépre ;
Mi szándékja ? — senki nem tudja, s mi végre ?
172. Nem jó azért mostan Vépet távoztatni,
Sok vélekedést mert ebből kihozhatni ;
Nem kell ugyan azért senkit kárhoztatni, —
De igaz úton is tud más nyomozhatni !
173. Ezt hallván *Antal Úr*, az postára üle,
Szeredben még helye talán meg sem hűle,
Meddig, mintegy szárnyon, Vépre átrepüle, —
Bercsényi az kinek jöttén megörüle.
174. Méltó tisztelettel kik is kezét fogván,
Nagy örömben vannak, együtt nyájaskodván ;
Hol, az *Gróf* beszédit *Esztrás Antal* hallván,
Földerül elméje, kétsége oszolván.
175. Az labyrinthusban azalatt bolygottak,
Elméjekkel ide s oda csavarodtak,
Némelyek eszekkel mint szélvész forgottak,
S *Gróf Bercsényi* dolgán ugyan bosszankodtak.

¹ Gr. Esterházy Antal, Pál nádor testvéröcsésének, gr. Esterházy Ferencznek s gr. Thököly Katalínnak (Thököly Imre fejedelem nővérének) legidősb fiok. Ekkor kir. kapitány, később ezredes, főispán, majd kurucz tábornok.

176. Már konyhán az ebéd elkészült azalatt,
Esnék is talán már ízint az jó falat:
Mert már délről égen az nap is elhaladt,
Csaknem fele-útján nyugtának leszaladt.
177. Föladatá konyhamester az étkeket,
Asztalnok elraká rendben az mellyeket,
Az szakács megadta kiknek jó ízeket, —
Kívánva kívánnál enni csak illyeket.
178. Jó móddal az levest főzte s készítette,
Gyenge tyúkfiat abban vegyítette
S töltött borjúhússal aztat bővítette,
Tál szélit sokféle ízzel szépítette.
179. Sok apró madárka, gyenge borjúmájjal,
Fiatal tehéntölgy s lépe rántva vajjal,
Számptalan borsófánk lepte mintegy rajjal, —
Jól járna, ki férne hozzá éhült szájjal!
180. Az puha tehénhúst megpetrezselymezte
Zöldjével, de bőven meg is gyökerezte, —
Benne forrván az bors, fölül gyömbérezte,
Kóstolván, mondhatnád, hogy jól megízezte!
181. Egy torta-pástétom azt mindjárt követte,
Melynek az fedelét ott a ki levette,
Kedves jó illatát orra érezhette,
S válogatva abbúl falatját vehette.
182. Borjúhúst csigákkal elvegyített melyben,
Rákok, tyúkfiak is öszvefőttek ebben;
Ha eszed, véled: jársz rozsmaringos kertben, —
Ugyan mintegy frissít jó ízi az kedvben.
183. Egy tálban ez után egy pár tyúk tétetett,
Kikre vékony tészta gyengén metéltetett,
Halomban mindkettő azzal temettetett,
Bő sáfránnyal íze s leve megfestetett.

184. Megöntve más pár is volt erős bosporral,
S tétetett több finom étkek között sorral,
Melyből kellett enni fintorított orral,¹
S nem esett jóízűn ha öntötték borral.
185. A fejrpecsenyét szeletre metélték,
Nyers vöröshagymával bőven meghintették,
Az foghagymás kolbászt közben vegyítették,
Dicsíretet tettek róla, kik ezt ették.
186. Egy kövér kappan is bújt a káposztában
S annak szeletenként metélt hasábjában;
Szokták vala főzni ezt így Kolozsvárban, —
Jóízűt ehetnél borsos falatjában!
187. Kalerábéval is hoztak fel más ételt,
Az chartifolós tyúk is jó tállal telt;
Kikhez czipójából ha ki falatot szelt,
Azután többet is jókedvűen elnyelt.
188. Gyenge bárányhúst is adtak fel zsályával;
Kövér hízlalónak lábait tormával;
Paczalt is, ispékben vagdalt szalonnával,
Azok közt töltött bélt, tejes rizskásával.
189. Volt két szelíd kácsa, főve, tiszta borssal,
Több étkek között áll egyarányú sorssal,
Forgódott körülé szakács kézzel gyorsal,
S hintette tál szélit apró kenyérmorzsával.
190. Egy öreg pástétom ezek között álla,
Kiben egy nagy tűzok egészen beszálla;
Sokat fáradt ezért az puskásnak válla, —
Jó íziért mellyet senki sem ócsárla.
191. Mondolás béles is sokszámú rétejével,²
Malozsa s tengeri aprószőlőjével,
Rózsaliktérium édes velejével, —
Jól tartta sokakat nádmézes ízével.

¹ A bosporoslé erős, éles illata miatt.

² Értsd: *réteggel*; pl. százzrétű paczal, stb.

192. Ezek után hoztak egy szarvassült-czímert,
Sűrűn szalonnával szakács kit általvert,
Igen jól sült, s azért nagy dicsíretet nyert ;
Vélnéd, hogy az asztal lett most merő vadkert.
193. Siket-fajdok, húros- s császármadarakkal,
Sok kövér pacsirta, örvös-galambokkal,
Zsíros récze, amaz meghízott foglyokkal
Valának megsülve nehéz vadludakkal.
194. Sok sármány s pintyőke, kicsiny stigliczekkel,
Mellyeket madarász fogdosott lépekkel ;
Hosszúorrú snepfek, sok seregélyekkel,
S más apró madárkák különbző nemekkel
195. Kenyérmorzsszal hintve vajban megsüttettek,
Más pecsenyék körül az tálban tétettek ;
Nagy pókakakások megszefüveltettek,
Hízlaht kappanokkal felpecsenyéltettek.
196. Tárkonyos malaczhús ezeket követte,
Sáfrányos levével ő magát köllette ;
Az erdei kant is sok száj megízlette, —
Dicsíretét mellyért az jó szakács vette.
197. Mert nyakon öntötte sűrű, édes lével,
Kit megmondolázott, malozsa szemével,
Megadta illatját törött szekfűvével. . . .
Elhetnél, elhittem, ennek jó ízével!
198. Némely borjúlábak vajban rántattanak,
Némelyek csak sóban megforraltattanak,
Melyre rózsacztet midőn ontottanak,
Több jó étkek közé asztalra hoztanak.
199. Tejfölben négy töltött galambfít főzettek,
Petrezselyem zöldjét kibem vegyítettek,
Konyhán bő sáfránnyal szakácsok festettek ;
Jóízűn ebből is, kiknek köllött, ettek.

200. Egy nagy pástétomot ezek közé tének,
Melyben nagy őzcímert pácizoltan rejtének,
Künnálló körmei kit megjelentének, —
Ebben is sok vellát s kést hamar ütének.
201. Sok vánkospánk egy nagy öreg tálban álla,
Mellyet fejr nádméz hó gyanánt megszálla ;
Mozog e miatt is, látom, sokak álla,
Kiknek el nem fáradt pohár miatt válla.
202. Gyenge lúdhús is volt, főve, törött-lével,
Jó fűszerszámosan malacz, feketével ;
Puha tehénhús is, öntve kukrejtjével (?)
El nem maradt s töltött sok száját ízével.
203. Volt egészen főve egy nagy vadkan feje,
Mellyen, azt gondolnád, nőtt puspáng erdeje,
Egy szép narancsot tart fogai eleje ;
Kin elfáradt — hittem — az fogó ereje.
204. Ki számlálhatná meg más étkek summáját,
Sokszámú bélesek s fánkoknak formáját,
Munkás pástétomok cifra czirádáját,
Sokféle tortáták míves nagy pompáját !
205. Mindezeket, mintegy jó sereghajtóúl,
Káposzta követte, mely friss hússal újúl,
Kövér sertés farka kiből innét kinyúl
S amonnét jó széles szalonna van alúl.
206. Ennyi sok étel közt mennyi pohár bor költ ?
Kikbül mennyi és hány forma köszöntés költ ?
Mely miatt az falnak hány úr és szolga dölt ?
S minémű vígasság minden rend között nyólt ?¹
207. Az égnek csillagit könnyebb megszámlálni,
Tenger fővénye hány ? inkább kitalálni ;
Felhókból mennyi csöpp szokott földre szállni ?
Könnyebben meg lehet ezt, mint azt summálni !

¹ Nőtt.

208. Kik közt az billikom »*Jól gyöttél!*«-pohára
Az asztalnál lévők között renddel jára;
Meg kellett innya, mert jó kívánság ára,
S Vépen ily vendéget szívesen is vára.
209. Az sok étel után sok gyümölcs hozaték,
Sok cukker-confectum nagy hosszan rakaték,
Babilon tornyához majd hasonlították . . .
Átkozott, ki Vépen most jól nem lakhaték!
210. Az czimbalom húrja itten verve penge,
Virgína lassúbban nyomogatva csenge,
Sok hangos hegedű jól megvonva zenge, —
Duda bordójátúl az kőfal is renga. . .
211. Fölszedék az asztalt, s palota tisztula;
Minden rendek szíve nagy vígsággal gyula,
A sok néppel terhes hosszú ház tágula, —
Hol sok változott táncz óránként újula.
212. Háromszor hajtá le nap égrül lovait,
Annyiszor gyújtá meg éj is csillagait,
Ily vígságban tölté hogy az Gróf napjait, —
Végben nem viheté de még szándékjait.
213. Nem vett ugyan észre olly idegenséget,
Mely benne olthatná az jó reménséget,
Sőt tapasztalt olyan szíves jelenséget,
Mely félénk szívében tett nagy mérészséget.¹

¹ Az eljegyzés közöttük Vépen. 1694. octóber 9-kén annak rendi szerint megtörtént. I. »*Bercsényi-család*« II. köt. 92—95. ll.

ÖTÖDIK RÉSZE.

1. Pozsonyban azonban lett egy commissió
Az urak közt, melyben nem lenne semmi jó:
Mert mászott szívekben olyan mérges kigyó —
Ne lehessen köztök hogy az proportió.
2. Így Véprül Pozsonyban *Bercsényi* is siete,
Kit szívesen várt a fölföld sok követe,¹
Tudván: van őnéki olyan természete,
Az igazat hogy kimondja, hol kellete!
3. Elbúcsúzóék azért jó gazdasszonyátúl,
Amaz kegyes kedvű *Csáky Krisztinátúl*;
Sóhajtva távozóék Vépnek kastélyátúl,
Nem lesz elfelejtve — mondá, — fogva mátúl!
4. Az Grófné Asszony is sóhajtva szemlélte
Elmentét, megtértét noha ugyan vélte
Rövidnapon ismét Vépre. jól remélte, —
De titkos szerelem szívében metélte.

¹ Bercsényi t. i. a felső-magyarországi XIII. vármegye főkövete
vala, az udvarral és felsőbb hatóságokkal fenforgó ügyekben. (Lásd
»*Bercsényi-család*« II. k. 112—114. ll.)

5. Nemkülönben, miként Pyramus Thysbével
Kőfal hasadékján szólván szerelmével,
Az fal két felére búcsúvételével
Sok csókokat hánytak szívök szerelmével :
6. Úgy ezek között is erős kőfal lévén, —
Szemérem s böcsüllet mindkettőben élvén,
Vigyázva szerettek, senkitül sem félvén,
Titkos, szívben rejtett csókokat cserélvén.
7. Az Nyúlas mezején hamar általkelle ;
Port hord lóláb alúl széjjel Eolus szele.
Hírével csakhamar Pozsony is bétele,
Hol sok vetekedést urak közt emele.
8. Látja, privátumját hogy kiki szemléli,
Jószáginak súlyát mindenki beszéli,
Az országnak csak azt az részét metéli,
Végső pusztulását kinek majd reméli.
9. Mert az olynak ottan nincs semmi jószága,
S nem bánja, ha mindjárt lesz is pusztultsága :
Csak övének légyen maradandósága, —
Pusztúljon bár másnak minden jobbágysága! . .
10. De midőn a szomszéd háza tűzre lobban :
Óltsad, ha lehet, hogy ne gyulladjon jobban!
Mert, hogyha kezd lángja terjedni nagyobbban,
Ottan az tiéd is porrá lehet nyomban!
11. Néki is jószága van az felföldségen,
Tudják : *herczegséggel vetekedett régen* ;¹
De már pusztulása vagyon éppen végen, —
Illik könyörülni hát a szegénységen.

¹ Unghvár 24 □ mfd. területével számos német herczegségnél nagyobb volt ; s ehhez járúlnak még Varannó, Kis-Várda, Poroszló, Csákány, Perény stb. éjszakkeleti XIII. vármegyékbeli Bercsényi-birtokok, a Nyitramegyeiekről s Hód-Mező-Vásárhelyről nem is szólván.

12. De nemcsak az, hanem az egész felföldség
Oly emésztő tűzzel s lángokkal lobbant s ég,
Kin hogyha nem leszen semmi könnyebbültség:
Féltő, végső tüze ide ne jusson még! . . .¹
13. Illyeket s többeket Uraknak beszéle,
Elmés okoskodást köztök nem kíméle;
Nem is talált, látom, igen kedvet véle,
Sok szív mert felőle gonosszat ítélé.²
14. Az Dunántúl való föld ellen szól, hallják;
Dolgát magok között fő-rázva csúfolják:
Miért járt most Vépre, magokban gondolják, —
S mondják: talán Vépen nyert bosszúk unszolják?!
15. Ily gondolatokra indíta sokakat,
Mind közrenden s mind főbb pólczon ült urakat,
Mondván, hogy koczkája nyilván hozott vakot,
Hírrel futó lova nyert üzésben bakot.
16. Nem tudják pedig, hogy az első futásban
Mely győző ló csökken, újjít jobban másban,
Legelő jár mint szél harmad-próbálásban,
S az elsőket győzi hosszú nyargalásban.
17. Így *Bercsényi* lova is, ha most bár bakot nyert,
Máskor kezkenőre s gyűrűre térszen szert,
Harmadszor koszorút, kit nevelt Hybla-kert,
Nyér, — hűséges szívvel most próbálni mert mert.
18. Látván, hogy Pozsonyban semmit sem végeznek,
S talán ugyan semmi jót nem is éreznek
Az ország urai, hogy meg nem egyeznek,
Fölföldiek azért kériek s esedeznek:

¹ Megtörtént; nemsokára, 1697-ben, kitört ott (Tokaj, Patak vidékén) a népzendülés.

² Mintha t. i. titokban ő is a lázadást szítaná.

19. Az Gróf hogy Budára követségben menne,
Híres *Hajszler*¹ úr most mivel ottan lenne,
Az egész országban fölvetést hogy tenne,
S kérné, hogy az felföld pihenést hadd venne!
20. A mennyire lehet, szánná pusztulását,
Naponként s óránként helyei romlását,
Sok városok s faluk népe eloszlását,
S rendelné kegyesen hadak rászállását.
21. *Szirmay István*nyal így felkészülének,
Pozsonyban csakhamar postákra ülének,
Elméjekben útról Vépre térülének,
Sok beszélgetés közt odaröplének.
22. Mint azelőtt, most is sokat szóltak Vépről,
S annak kastélyában lakó úri népről,
Kiváltképen amaz vépi kegyes képről,
Mellyet már azelőtt mutattak az égről.
23. Beszéd közt azalatt Budára jutának,
Mert mintegy szárnyakon lovaik futának;
Hajszler úrral bölcsen szóltak, mint tudának,
S dolgokat végezvén, ott nem mulatának.
24. Eger táján az Gróf hamar áthalada,
Híres Unghvárában Budárúl szalada;
Megrémült híretül hol sok hegyek vada,
Köztök nagy háború mert hamar támada.
25. Pomona gyümölcsét immár megszedte vólt
S minden termő szálfá elhalaványúlt s hólt,
Sok csásogó madár már megnémült s nem szólt,
S látszik az vizeknek szélein jeges fólt.

¹ Gr. Heisler Donát cs. tábornagy, a kit Thököly fogságából Zrínyi Ilona szabadon bocsátásával váltott volt ki az udvar, és most újra hadvezérről alkalmazott.

26. Az hegyek tetei már meghavasultak,
S az erdők ágai zuzmarázosultak,
Cser- s bikkek makkjai az fákról lehulltak,
S avúlt sok levéllel föld színén borultak.
27. Termett nagy bőséggel mely most Unghvár körül,
Kinek mind erdei s mind szelíd kan örül,
Havasokrúl erre sok medve lekerül;
Kiket majd a puskás lödözhet emberül.
28. Ezekkel az Gróf is gyakorta múlatott,
Más dolgátúl midőn fölszabadúlhatott,
Nagy erdőzengéssel sok vadat hajtatott,
S egy hajtásban olykor öltet¹ ötöt s hatot.
29. Van hegyei közt egy kis patak csurgása,
Mellyet ereszt egy friss kútacska forrása;
Van e mellett vadak fel s alá járása,
S víg les is itt gyakran az leső várása.
30. Ennek nevezeti »Szépasszony-pataka«
Szakadt folyásában már sok vadnak nyaka.
E mellett *Bercsényi* gyakorta jól laka, —
Ebédlőben szakács hol jó tüzet raka.
31. Hol ily gondolatok szállának szívében,
Szépasszony-pataka lehet ha kedvében:
»*Csáky Krisztinának* esem szerelmében,
S gyönyörködhetem ha Unghvártt személyében?»²
32. Sok más múlatást is az jó tél okozott,
Mert igen nagy havat föld hátára hozott;
Mellyen vígságosan az Gróf múlatozott,
Egyik barátjátúl máshoz ha szánózott.
33. Hol minden muzsika s tisztes táncz is megvölt,
Mert — elhidd — az hol jár, ott bánatot nem ólt,²
Megvidül övéle amaz félig meghólt . . .
Az irígység mellyért felőle sokat szólt.

¹ *Ölet, ölettet*, elejtet. De tollhiba is lehet, »*öltet*« helyett.

² Tulajdonkép: *ojt.* — Czélzás *Bercsényinek* csapongó humorú, örökvidám kedélyére s szellemes társalgására.

34. Szokása ugyanis ez az irígységnek,
Hogy bánója minden tökéletességnek,
Szánója az drága böcsületességnek,
S örülője az rossz embertelenségnek.
35. Az bú nélkül való víg életet bánja,
Egymás között a szép egyességet szánja,
A i út gyűlölséget mindenütt kívánja,
S minden helyről az jót ha lehet, kihánja.
36. Vépen is hazudva sokat fondorkodék,
Szünetlen *Bercsényi* ellen patvarkodék,
Szép böcsületéért igen bosszankodék,
S mint úttáltassa meg? azon gondlokodék.
37. Jó híre-nevében hamissággal gázolt,
Drága erkölcsére csuda, mit nem mázolt,
Mondván: istenesen egy napot sem gyászolt,¹
Feslett természettel éjjel-nappal házolt.
38. *Telekessy Pál* ezt midőn meghallotta,
Ottan mint vad tulkot ugyan meghóllotta
S a Grófné ajtaját észszel megállotta,²
S az illy irigy előtt kapuít zárította.
39. Úgy kedves társa is,³ mint eszes asszonyság,
Illyet hallván, mondá: hogy merő hazugság,
Ördögtől származott s fajzott rút hamisság,⁴
S fondor irigységtől kigondolt ravaszság.
40. Ösmérte az Grófnak ő még eleit is,
Úri ágyból szállott s kelt jó őseit is,
Tudja mindeniknek nagy böcsületit is,
S országok hasznában tölt életeit is.
41. Volt minenikének mindenkor jó híre,
Az drága erkölcsnek kit rájok kent íre;
Egyet sem mocskolt meg az rosszaság csíre,⁴
Ezen is van — tudja — sok jóság fejíre!

¹ T. i. első neje halála után.

² Értsd: *elállotta*. *Thelekesi Török Pál* értetik; vasi főrend.

³ *Telekessynek*.

⁴ *Csirje*, csirja, csirája.

42. Nem kell hát helyt adni minden szó szelének,
Természeti mert ez az rossz írigységnek,
Hogy rontója az szép egyezett hűségnek
S plántálója az rút egyenetlenségnek.
43. De az írigy ámbár akármit műveljen :
Vénus csak azon van, hogy az Gróf nyergeljen,
Unghvárában soká ne késsék s teeljen,
Véprül írigységet hírével széjjeljen.
44. Az farsangi üdő ¹ — úgymond — már béállott,
Cupidócska mostan minden helyt megszállott ;
Víg örömmel teel az ki hol jól nyárlott,
Nyári jó híre még néki is fönnáll ott.
45. Hol búsúl Cupidó ajtó-föltt (*így*) székében,
Fegyverét elhányta s nincs semmi kezében,
Búsúl : mikor tűnik már az elejében,
Kiért nyilat lőtte Asszonya szívében ?
46. Búsúl feje-hajtva, s vígyáz az ajtóra :
Ha nyílik-é? s lessz-é hamar olyan óra,
Az mellyen Asszonya jusson kívánt jóra,
S üljön még e télen párosan szánkóra ?
47. Ne késsék hát itten, sőt siessen Vépre,
Az hol mostan talál nagyvígságú népre,
S nézhet kedves szemmel amaz ígért képre,
S kívánt madárkáját kerítheti lépre.
48. A Gróf Úrnak Vénus hogy ezeket szóllá,
A megindulásra tovább ott nem nó-llá,
Szánjában lovait mert csak meg sem hó-llá,
Brunócz kastélyában megnyugtát nem jóllá.²
49. De ott sem lelete semmi nyúgodalma,
Az szerető szívnek mert van aggodalma
A bátor járásra ha nincsen hatalma,
Böcsülletnek lévén nála nagy óltalma.

¹ 1695.² *Javallá.* A föntebbiek pedig a »no« és »hó« szócskákból képezve.

50. Egy hű szolgát azért szólíta magához,
Kinek bízott igaz állandóságához ;
Hagyván, hogy csak titkon készülne útjához,
S menne kedves Vépnek kegyes Asszonyához.
51. Egy kis levelecskét a kinek is vinne,
S ha lehet, maga is véle szemben lenne,
De arra hagyományt ¹ az Asszonytól venne, —
A nélkül az házbúl ki se lépne s menne.
52. Vép városán is olly okossággal szálljon :
Szállására senki hogy rá ne találjon,
Az barátkozástúl mostan külön-váljon,
Sőt nagy csendességgel ott éjjeljen s háljon.
53. Ottan de ne késsék, hogyha lehetséges ;
Mert ottlétét ha megtudják, oly mélységes
Nem lehet meséje olyan mesterséges,
Hogy ki ne találják s ne légyen kétséges.
54. Siessen, de útját senki meg ne tudja,
Álmát is kedvére most ki ne aludja,
Az napot éjjellel szaporítsa s toldja, —
Hamar járásának léssen hasznos zsoldja !
55. Nem kétli, hogy vagyon azzal ösméreti
Úsz Bálint ² a kinek az ő nevezeti ;
Annak ott s hol létét titkon üzenteti,
S levélre válaszát az által veheti.
56. Megtértében lovát Bécs felé vezesse,
S azon légyen : ötet hogy megelőzhesse,
Kívánt jó válaszszal hogy ottan lelhesse ;
Meglássa, hogy kedvét örömmel tölthesse !

¹ *Meghagyást*, választ.

² Gr. Csáky Krisztinának s utóbb gr. Bercsényi Miklósnak is főember-szolgája, jogi tanácsosa, ügyvédje, — egyébiránt pedig gr. Csáky István országbírónak egyik ítélőmestere.

57. A tél mostan magát erősen viselé,
Az utakat nagy hó mindenütt föltelé,
A Dunát is erős fagygyal átjegelé, —
Vala csúszós útja szánnak mindenfelé.
58. Így *Köszeghy Pál* is ¹ az parancsolatot
Jó urátul hallván, otthon nem mulatott,
Éjfélrül az hóld le alig haladhatott,
Szánkójában midőn ő is befogatott.
59. Virradtig Nagy-Szombat városába ére,²
Az hol jó abrakot lovainak mére;
Eljuta Pozsonyban még az nap estvére,
S vendégfogadóban nyúgovásra tére.
60. Átügete másnap az Nyúlas mezején, —
Csikorog kis szánja az hónap tetején;
Harmadnap estére Vépre ér idején,
S megszállásrúl nem kis gomba nőtt a fején.
61. Rakva volt az váras mert sok vendégséggel,
Csaknem minden házak sok szolgarendséggel,
Telvén az kastély is szép úri népséggel,
Udvarolván *Esztrás Antal* ott hívséggel.
62. Kire nézve bégyült sok úri méltóság,
Vépi kegyes házhoz tartó sok szomszédság,
Abbúl nőtt és terjedt úri atyafiság, —
Kiknél csengett-zengett az farsangi vígság.
63. A sok szolga közzül olyan megláthatja,
A ki ráösmérvén, többnek megmondhatja,
Hogy *Bercsényi* szolgálja magát itt mutatja,
S megkérdik: mit keres? s mi az akaratja?
64. Találhatna ugyan az ember mentséget:
Mert eszes hazugság nem sért tisztességet;
Nehezen mondhatna de olly eszességet,
Melybül ne vennének mindenek kétséget.

¹ T. i. *maga a költő*, Bercsényi gróf belső titkára.

² Brunócscról.

65. Szerencse s történet¹ egy pórázon járnak,
Köszeghynek itt most mindketten szolgálnak:
 Szánjával lovai mert oly házhoz járnak,
Úsz Bálint lovai hol kvártélyban állnak.
66. Az végtől ezen ház szintén harmadik volt,
 Ki is jobb most *Pálnak*, mint az ormózott bolt:
 Mint kívánta, titkon mert ott *Bálinttal* szólt, —
 Fölvett szándékjában azért belé nem holt.
67. Grófnétül leve is jó reggel jó válasz;
 Siess hát *Pál* ezzel, mert szégyent nem vallasz,
 Jó Uradtül majdan dícsíretet hallasz,
 S Vépen nemsokára nagy vígsággal dallasz!
68. Megindúla azért, mihelyen virrada,
 Sok marasztásra is ottan nem marada
 Az hó noha sűrűn nyakába árada, —
 Hívsége azalatt de el nem fárada.
69. Csuszamodék szánja Bécsben sietséggel,
 Hol Urát találja nem kis kedvességgel;
 »De ez még nem elég — úgymond — teljességgel:
 Azért légy jó szolgám viszont jó készséggel! . . .
70. Rugaszkodjál ismét Vépre, de titkosan,
 Siess oda s térj meg hamar, de hasznosan;
 Ha szólítanak, menj bé, de alázatosan, —
 Szólj levelem mellett, ha kell, de okosan!«
71. Másnap azért viszont jó reggel felkele,
 Kis szánjában hamar lovakat fékele.
 Viszi sietséggel az serénység szele,
 S útjában virradtig schol sem éjjele.
72. Keresztúr s Füles közt van egy erdős liget,
 Az melyben az *Echó* fülelvén, nem siket,
 Felelgetésével tart itt akárkiket, —
 Kiért lassan léptet ott *Pál* is, nem iget.²

¹ Értsd: történetesség, véletlen.

² Űget.

73. Dalolván, hogy ő is azon általmenne,
Echótúl hangzással mintegy csúflást venne,
Gondolá, hogy tüle ilyen kérdést tenne,
S látná, mi válaszsza s felelettel lenne :
74. Ki vagy, ki távulról dalomra felellesz ?
Echó hogyha te vagy s itten te völgyeillesz,
Bíztass, kérlek, s mondd meg, ugyan mit ítéllesz :
Lessz-é jártomban jó vég ? mit reménylesz ? *Echó: Lessz!*
75. Bár lenne, s mentődnénk a sok fáradságtúl,
Szívünkben is belső nyughatatlanságtúl ;
Jó Uram is régi bús magánosságtúl,
Járna távul s messze kízó gondjátúl. *Echó: Túl!*
76. Túl járna bezzeg, ha lehetne amazé,
Ki valjon csókokat rá valaha ráz-é ?
Sok idejársom valjon nem hibáz-é ?
S lessz-é jó Uram az vépi házé ? *Echó: Azé!*
77. Azé ? Ha már azé: szíve bár vígadjon, —
Tüle minden bús gond messzire szaladjon,
Régen várt öröme s kedve föltámadjon,
S elnéje egekben fölhaladjon. *Echó: Adjon!*
78. Adjon ; s ád is, tudom, úgy hálát Istennek,
Ki öszveszerzője az igaz szíveknek
S megáldója minden hű szerelmeseknek,
S sok jót ád éltekben az jó *jegyeseleknek*.¹
79. Ily beszélgelés közt erdön áthalada,
S szavára Echó is több választ nem ada,
Melly után szívében ugyan bú támada,
S ily gondolkodásra magában fakada :
80. Istenem, Echótúl tréfából kérdést tők,²
S ha ugyan egymásé, mint mondá, lesznek ők :
Minden áldásokkal ah ! bizony lesznek bők,
S folynak életjékben rájok bő esztendők.

¹ E szóval sejteti, hogy az eljegyzés — mint föntebb, történeti kút-
főre utalva jeleztük, — már előbb (1694. oct. 9.) megtörtént.

² *Tevék*.

81. Úgy látom, jó Uram járna nemkülönben,
Mint Admetus, kirül poéták egy könyvben
Írják: Alcestissel oly hű szerelemben
Élt, hogy egykor esvén mérges mirigyekben, —
82. Nem lehetett abbúl másként gyógyulása,
Míg egynek nem lenne érte meghalása ;
Kinek is testébül friss vére folyása
Admetus éltének lesz helyreállása. . .
83. De világban senki oly nem talállódott,
Egyedül Alcestis lett kész s nem mulatott,
Halálra készséget uráért mutatott, —
Melly által ő társa életre juthatott.
84. Az Istenek rajta de megkönyörültek,
Mert ily nagy szerelmén csudába merültek ;
Vénus által azért tagjai frissültek
S az hű Alcestisnek megelevenültek.
85. Meghólt Uramnak is igaz szerelmében
S örökösen öszvekapcsolt hűségében
Krisztinája,¹ mellyért keserűségében
Négy esztendőt tölte bús, gyászos éltében.
86. De így az Istenek bizonynyal megszánák :
Krisztináját ismét életbe állítnák
S újobban melléje kedvesen szállítnák,
S érte búsult szívét nagy örömré szítnák.
87. Nem különben járna *Csáky Krisztina* is,
Prothesilausért mint Laodamia is,
Kinek nincs nyugtára csak egy órája is,
Míg eliben nem tűn ha csak árnyékja is
88. Urának, kit minap Trójánál megöltek,
Midőn Dardanussal ott egybenütköztek ;
Laodamiának melylyel kint szerettek,
Míg Istenek rajta nem könyörüllöttek.

¹ Drugeth Krisztinát érti.

89. Kinek elejében tüntetvén árnyékját
Prothesilausnak képzető orczáját —
Árnyékára veté gyenge fejér karját
S ölelgetésében halva hagyá tagját. . .
90. *Csáky Krisztina* is így megholt társának,
Jóemlékezetű jó *Miklós* urának ¹
Nemcsak árnyékjára kapna orczájának,
S örülhetne sőt más igaz *Miklós*ának.
91. Kinek az ő kegyes ölelgetésében
S gyenge karjainak reávetésében
Eletet s nem halált ily illetésében
Találna, s vígadna megegyezésében.
92. Ily gondolkodás közt *Pál Vépre* beére,
Előbbi szállásra az hol viszont tére,
Szemeit egekre vetvén, áldást kére,
Hogy odajöttének lenne hasznos bére!
93. Ottlétérül hamar *Úsz Balint*nak hírt ad,
Mondván: ez levelet ím, ismét bízom rád;
Mit fog parancsolni jó Asszonyunk? megládd,
S akarnám, válaszsztát jó reggel kibírnád.²
94. Mond *Úsz*: Nem úgy köll most az dolognak lenni, —
Szükség magadnak is Asszonyomhoz menni,
Köszöntést legalább néki szemben tenni,
S lehet kastélyban is úgy választot venni!
95. Nincs semmi idegen ember most házánál,
S nem ül semmi kétes irigy asztalánál,
Nincs egyéb, köteles némely szolgájánál;
Van Uradhoz igaz szív — hidd — mindnyájánál! . . .
96. Errül azért mindjárt hírt tön Asszonyának;
Az levélkét nyújtván nagy méltóságának,
Mondja ittenlétét megint szolgájának,
Ki által minap is leveli jutának.

¹ *Drasskovich.*

² Értsd: *kicszközölnéd.*

97. Kegyesen meghagyá: érte mindjárt menne,
Mert már most maga is véle szemben lenne, —
Nincs most oly, ki róla ítleletet tenne;
Választot jó reggel az levélre venne.
98. Kész *Pál* erre, s örül az parancsolatnak
Jobban, mint vocsorán az ízes falatnak;
Látja, hogy az koczkán fordul jele hatnak,
S nem vaknak, mint némely irígyek ugatnak.
99. Gondolja: igaz lesz az Echó mondása
S az erdőn tegnapi jó választ-adása;
Véli: nem is léssen soká haladása,
S lesz Vépen Urának kedves nyúgovása.
100. Csendes beszéd között az vocsora fölkölt,
Asszonya láttában *Pálnak* hol kedve tölt,
Jó válaszvétellel öröme nagyra nyölt, —
Siet, melylyel Bécsben; szánja ugyan süvölt
101. Az hol Ura várja nagy szíve-dobogva,
Mondván: talán útját járta tébolyogva,
Hogy meg nem jött, immár harmadnap forogva, —
Azonban választot nyújt *Pál* mosolyogva.
102. »Nehéz — úgymond — várni az szerelmeseknek;
Egy nap is esztendő, úgy látom, ezeknek,
Várás után de ha jó véget lelhetnek:
Esztendőt is csak egy napnak ítélhetnek!«
103. Ha későcskén járt is, de jó válaszszal járt;
Meglátja levélből, nem vallott semmi kárt,
A szépért s az jóért várni s járni nem árt; —
Jobb azért szánkókat készítsenek mindjárt!
104. Kinek az Gróf mondá: »De, mi jót reménylesz,
Mosolyogva hozzám hogy most így beszéllesz,
Jó szolgám? — majd ugyan örökre ingerlesz . . .
De ugyan *Krisztina* enyím-é, mit vélsz, lesz?«

105. »Az lesz, az Echó is mert azzal bízott;
Egy erdőcskén, nyelvem midőn dalogatott:
Minden kérdésemre választ adogatott
S felelgetésével öröme izgatott.«
106. »Tehát készítsék el — mondá — szánjaimat,
Csörgössen hámolják¹ abban lovaimat;
Hadd menjek enyhíteni titkos kínjaimat,
S töltsen Vépen vígan némely napjaimat!«
107. *Gróf Forgách Simon* friss, víg s jókedvű úr,
Kinél nagy vígsággal peng mindenkor az húr,
A kedvetlen ember előtte csak mazúr;²
Bátyja fejéből is sok bús gondot kitúr.
108. Bécsben vala ő is most, szerencséjére
Bercsényi Úrnak; nem kicsiny öröme
Fölkészüle ő is bátyja kérésére, —
S indulának együtt kívánt Vép helyére.
109. Egy aranyas szánra csak ketten ültenek,
A síkos hó-úton ugyan röplútnak;
Lovokon sokszámú csörgők börgötnek,
S oldalán nagy lombos fűrtök csüggötnek.
110. Az lovat három nagy bokréta bojtotta,
Fejét, farát s hátát mellyekkel tornyozta,
Szélit környöskörül vörössen rojtotta, —
Nyilván Frankenfurttól valaki ezt hozta.
111. Ágaskodik az szán orrán nagy magossan
Szarvas unicornis,³ mintegy haragossan;
Kettő kétfelül is strázsál oldalossan, —
Kiknek szemek vegyült vérben tajtékossan.
112. Majd elúznak ezek Vépről írigységet,
Sok szívből öklelnék hamis nyelvességet,
Tesznek a szeretők között egyességet,
Miklós s Krisztina közt igaz egyezséget.

¹ Szerszámazzák.

² Nyomorúlt, koldús, kárvallott. (*Török szó.*)

³ Bercsényi czímere.

113. Majd elállják ezek kastélya kapuját,
Csáky Krisztinának háza i ajtaját,
 Hogy bé ne bocsássák gonoszakaróját
Bercsényi Miklósnak s hamis elszólóját.
114. Ugyanis, mert azért visel czímerében,
 Otós keresztjének ¹ által-ellenében
 Unicornisot, hogy ki böcsülletében
 Gázol, — ott öklelje törrel azt szívében.
115. (Nem bízná ugyan azt unicornisára,
 Ha szólna valaki füle hallattára, —
 Prókátorságának meglenne az ára,
 S megütődnék, hittem, hamis lábaszára !)
116. Vépre azon közben már beszánkózának,
 Hol mindketten frissen leugrándozának,
 S az Grófné-Asszonynak jó napot mondának,
 S nagy örömet Vépre magokkal hozának.
117. Az egyik, mert kedves öcsce s atyjafia,²
 Az másik titkosan szíve várát víjja,
 Mely földadásának van már nem sok híjja, —
 Általtörte falát mert Cupidó íjja. . .
118. Kedves vendég vala azért mindazkettő,
 De majd nem lesz — hittem — kettő, ki most kettő ;
 A kettő ugyanis mert ha lenne kétlő :
 Úgy a kettő volna kettő, s nem is kellő.
119. Sok napokat azért nagy vígságban töltnek,
 Fekvéséből félig holtat is fölköltnek ;
 Sokféle muzsikák éjtnapot üvöltnek, —
 Nincs itt most hatalma az keszőczés ³ bójtnak.
120. Elmúltak ugyan már az farsangi napok —
 De hadd bójtöljenek klastromokban papok ! . . .
 Mostan Vépen kiki mondja : majd jól kapok !
 Magszáradtak hol már sok hordókban csapok.

¹ A jéruszálemi kereszt, a gr. Bercsényi-czímer jobb mezején.

² Gr. Forgách Simon atyai nagynénje, Forgách Éva, id. gr. Csáky Istvánné, Csáky Krisztinának nagyanyja volt.

³ *Keszőcze*, Győr s Komárom vidékén = *szilva-íz, gyümölcs-lekvár*.

121. Az nagy vígság tartá bójtben majd két hétig,
Pohára mindennek az hol tölt teléig,
S addig nem nyughatott itt senki éjfélig...
Bójtben bár másszor is siess tehát Vépig!
122. Nincs ugyan Vép körül nagy vizek folyása,
Sem pedig oly tóknak nincs közel állása
Az melyben lehetne halaknak ívása
S bójtnapkor azoknak bőven halászása :
123. Halaknak de mégis volt most oly bősége,
Vélnéd, hogy itt van az Dunának mélysege,
Az halas Tiszának itt foly csendessége,
S az bujdosó Vágnak bolygó sebessége.
124. Rába, Rábcza, Répcze, hogy itt foly, gondolnád,
Az Bodrog, Latorcza nem messze, mondanád,
Az Balatony s Főrtő, kik szélin nőtt sok nád,
Itt a Nyitra, Garany s az Czétény, azt tudnád.
125. Vélnéd, van nem messze Hernád, az Tárczával,
Sajó, Körös, Maros, az híres Drávával,
Az Tarna, Eszdöge, Berettyó tójával . . .
Bővelkedett most Vép mindezek halával.
126. Nincsen szűki amaz síma angolnának,
Vagyon nagy bősége az húsos vizának,
Soksága mind az friss s mind száraz potykának,
S eczettel, tormával jól készült csukának.
127. Az tok, ponty, sok vágó-, kövi- s kop-halakkal,
Sűgér, süllő, ökle, tarka piztrángokkal,
A kilencz szemű hal, márna, kárászokkal,
Laszac, semling, sóreg, harcsa, galóczokkal.
128. Az czompó, süttő-hal, hegyes kecségékkal,
Lepény-, zaphír- s menyhal, amaz tergelyékkal,
Széles, lapos s vörösszárnyú keszegekkel
Itt vóltak, s jól laktál volna mindezekkel.

129. Bővült itt az asztal jó kövér jászokkal,
Különbféle lével készített csikokkal,
Hólta után gyászbúl vetközött rákokkal, —
Bövelkedett most Vép, hidd el, mindazokkal.
130. Nem volt semmi szűki az habarnyczának,
Olajjal s eczettel öntött lamprétának,
Bő citromnyal facsart ízes ausztrigának,
S azzal atyafias gömbölyű csigának.
131. Amaz húsos balín- s delfín-szeletekkel,
Az tunina, széles plataisz, missilekkel,
Mind szárazon s nyersen készült héringekkel,
Böven volt, s nézhetted mindezt únt szemekkel.
132. Az narancs s citromnak volt itt oly bősége,
Czukor s confectumok czifra különbsége,
Sok lictáriumok kedves édessége,
Csinált gyümölcsöknek sok jófélesége.
133. Mondhatom egy szóval, hogy az tenger mellett
Több különbségeket az föld már nem ellett,
A mennyivel mostan híres Vép vegyellett; —
Eleitül végig megvolt mind, mi kellett.
134. De mind ennyi vígság s jólakás között is,
A szakács mind ennél bár többet főzött is,
Olaszország mindent ideküldözött is:
Tölt *Bercsénnek* kedve mindezek fölött is —
135. Midón Krisztinának lett hajlandósága
S gyűrűjének titkon elcserélt váltsága,
Kiben *Gróf Forgáchnak* közbenjárósága
Volt, s tölt *Bercsényinek* régi kívánsága.
136. Röpdös kis Cupidó, s Vénusnak hírt téssen,
Hymenhez is fut, s mond: ágya légyen készen,
Melyben nemsokára két szív egygyé lészen, —
Sok bús gondok után nyúgodalmat vészen.

137. Jól tarta még az tél s álla havazással,
Csikorognak utak széjjel száncsúszással,
Illik hát múlatni nyájas szánkózással,
Az üdő hogy teljék úgy is múlatással.
138. Az Urak is azért egy estve kiszülnek,
S aranyas szánokban friss lovak csördülnek,
Miklós Krisztinával egy szánkóban ülnek,
Csak ketten, kedvesen, — kin sokan elhűlnek.
139. Gondolák: elviszi majd jó Asszonyokat,
Mint régen némelyek elragadtak sokat, —
Mert az ló elkapá hertelen szánjokat,
S nézi gondolkodva sok szolga nyomokat.
140. Mondják, így kapta el a szép Ariadnát,
Theseus s Páris is Trójából Helénát;
Megcsapta *Bercsényi* is friss lovának inát —
S elragadá túlünk jó Csáky Krisztinát.
141. Elvitte Telámon Hessio szép leánt,
Briseisnek is az Achilles ily lest hánt;
Szép Juliánnával Eszterhás is így bánt,
Hozván most alája szárnyon járó kis szánt.
142. Hercules így kapta el szűz Arcádiát,
Haragos Boreás kegyes Orytthiát,
Nessus Dejanirát s Pollux Ilériát . . .
Forgách Simon szánján Moës kisasszonykát.¹
143. Pusztán maradt, látják, Vép ékes kastélya;
Mondják: ez dolognak nincsen csak kordélyja!²
Ne félj, *Bercsényinek* mert nincs most ilyen czélja,
Vépre zárván szívét *Krisztina* rostélyja.
144. Megfordultak s tértek; nagy világossággal
Lobog sok szövétnek köztök magassággal,
Mellyekkel sok lovas nyargal gyorsasággal, —
Eg az hó háta is utánok tűzlánggal . . .

¹ »*Domicella Baronissa Moes*«, Csáky Krisztina grófnő udvarhölgye.

² Hazard; kockázatot; vakmerő próba.

145. Phaëton járt régen, mondják, ily tüzesen,
Hordozván lovai szekerét sebesen.
Azonban béérték Vépre nagy kedvesen,
Miklós és *Krisztina* szánkózáván kegyesen.
146. Gróf Eszterhás Antal az Urat követte,
Ékes *Julinkáját* szánjárúl levette,
Gróf Forgách Simon Úr nyomban érdeklette . . .¹
Napjait *Bercsényi* Vépen így végzette.

¹ *Érte, érdeste.*

HATODIK RÉSZE.

1. Ajtó felett ismét székében leüle
Vépi kis Cupidó főhajtva, s elhüle,
Hogy *Bercsényi* Véprül elmenni készüle,
S kell jó Asszonyának már is válni tüle. . . .
2. Most köttetett öszve szíve ő szívével,
Bizonyítván eztet váltott gyűrűjével
S szerelmesen öszvefoglalt jobbkezével,
Örök társaságra mutatott jegyével:
3. Jegyesétül már is elmennie akar,
Mellyért nagy vígságot majd bánattal takar;
Cupidó azért is búsul s fejet vakar,
Mondván: Nem ezt jegyzé az most nyújtott jobb kar!
4. De így kell meglenni most még az dolognak,
Némely napok meddig nem múlnak s forognak;
Elég, az irigyek hogy már nem morognak,
S az labirinthusban mások sem bolyognak.
5. Az szerelmeseknek nehéz ugyan várni,
Egymástúl főképpen távul lenni s jární,
Röpdös gondolatjok egymáshoz vizárnyi, —
S az elmébül éjjel sem lehet kizárni.

6. Olly éj nincs, az melyben róla ne álmodjék,
Vagy oly szempillantás, hogy ne gondolkodjék,
Csak titkon is hozzá vagy ne fohászkodjék ;
Nincs nyugta, bár üljön, sétáljon, s aludjék.
7. Nehéz dolog bizony, várni s el nem jünni,
Nem alunni, s puha jó ágyon fekünni,
Bőv étkü asztalnál úlni, de nem enni, —
Boldogtalan, kin ily nyavalya kezd lenni !
8. Ellenben de az ki mihez nehezen jut,
S az hová járatlan, bátortalan az ut,
Mely pályát az ember nagy fáradsággal fut, —
Ahhoz jutván, felejt ott mindjárt minden bút.
9. Úgy a mit az ember elnyér sok várással,
S mihelyt jut hozzá sok útzó járással :
Szája-íze telik mindjárt jólakással,
S nyújtózhatik ágyán csendes aluvással. . .
10. Így szegény Argírus, hogy sokat fárada,
Ördögfiak közt is osztályt hogy már ada,
Kívánt kegyesével végtére marada,
S ottan minden öröm szívére árada.
11. *Bercsényi Miklós* is ily reménység alatt
Elbúcsúzó, tudván, hogy már meg nem csalat,
Eléri ki eddig előtte elszaladt,
S megnyugszik jó ágyán, noha most elhaladt.
12. Nehezen válának el ugyan egymástúl,
Mint az testben lévő lélek az test-társtúl ;
Búcsúzik sóhajtvá ez is *Krisztinátúl*, —
Bánja amaz is, hogy elvál Miklósátúl.
13. Elválának azért egymástúl, búcsúzva ;
S már az föld fölfakadt s nem megy a szán csúszva,
Sok bomlott patakon költöznek majd úszva, —
De még az nagy Duna nincs jegétúl nyúszva.

14. Mellyen általmenvén, Pozsonyban meghálnak;
S az két atyafiak egymás közt tréfálnak,
Sok víg mulatságot jóllehet találnak, —
De több gondolatjok Vépre visszaszállnak.
15. Nincsenek Vépen is ugyan elfelejtve:
Mert *Bercsényi* jegyese említi szeretve,
Jókedvű *Forgáchot* nevezi nevetve,
S mosolyog, sok nyájas dolgát emlegetve.
16. Került asztalánál értek sok pohár bor,¹
Mellyért nem fintorúlt, mint azelőtt, már orr
Sok irigyek között, mint történt néhánykor,
Mellyért volt az olyan, mondhatom, méltán nor.²
17. Mert Istentül csak ily társot kívánhatott,
Gróf Csáky Krisztina csak ilyre vágyhatott,
Igazbbat s hüebbet bizony nem kaphatott, —
Irgytül felőle noha mást hallhatott.
18. Pozsonybúl indultak, úlvén ott postára,
S *Pálffy*akhoz³ ménék⁴ jó Királyfalvára,
Hol is várák őket szíves vocsorára,
Eredvén asztalnál sok szép s víg tréfára.
19. »Az kudli-mudli-puff«⁵ került ott, kacajjal,
Egy, két s három ízben té-túl,⁶ törlött szájjal,
De mindannyiszor vett egy, két s három újjal, —
Ki eltévesztette, kezdte pohárt újjal.
20. Víg vocsora után ott megéjjelének,
Pálffy Miklós s János kit kedvesen vének;
Jó reggel másnapon ottan fölkelének,
S *Galgócz* jó várában⁷ örömmel érének.

¹ A billikom a felköszöntésekkor, régi szokás szerint, körüljárt.

² *Így*; talán a német »*Narr*«.

³ Főként *gr. Pálffy János* tábornok — a későbbi bán, majlnádor — értetik: mert Királyfalvát ő bírta.

⁴ *Menének*.

⁵ *Pálffy János* németes ember volt; innét a német játék.

⁶ *Tél-túl*.

⁷ *Forgách* Simon lakóhelye, hol *Bercsényi* fiacskája is nevelődött.

21. Itt sem múltattak el semmi vígasságot,
Találván magok közt minden mulatságot,
Vígásra ingerlék Agnes ¹ asszonyságot,
Kivel *Gróf Forgách* tart örök társaságot.
22. Kiknek látván *Bercsényi* igaz szeretetét,
Egymás között gyakor csókos öleletét: —
Nehéz fohászkodás majd fujtá ² életét, —
Vágyván jegyesével ah! illy egygyé létét.
23. Hallja csendes éjjel Vág vize csurgását
Szállása ablakján, s gondolja: folyását
Vajha elnyerhetné szünetlen járását, —
Érné úgy hamarébb Krisztinnal hálását!
24. »Istenem, ez vízhez — úgymond — én sorsomat
Hasonlítsd, hogy vegyem ily gyors folyásomat,
Láthassam úgy hamar eljegyzett társomat, —
S lelhessem meg nála jó nyúgovásomat!«
25. Másnap kedves öcscse- s menyétül elvála
S *Brunócz* kastélyában ³ magánosan hála,
Hol némely napokig ízetlen tölt tála, —
Szíve nyugodalmat mert ott sem találta . . .
26. Nézvén félbenhagyott ékes épületét,⁴
Krisztina ⁵ kedvéért mely vette kezdetét;
Kinek irigy halál elvénvén életét, —
Csak félbenhagyatá rendes készületét.
27. Az Isten már ugyan megszánta gyászlását,
Jó Asszonya után pusztán búsulását,
Krisztinnak ⁶ rendelte itt megint szállását,
Hogy engedje hamar csendes meghálását.

¹ *Gróf Esterházy Agnes*t, *Forgách* Simonnét.

² *Fojtá*.

³ *Bercsényinek* Vág-melléki, már többször említett lakóhelye, melyet atyjával, a töröknek Érsek-Újvárból kiűzetése után kezdett volt ott lenni a síkon, egy régi fakastély helyén pompásan építeni, Temetvény sziklavarából most már odaköltözvén.

⁴ A négy tornyú szép kastély régibb tégláin C. N. B. (Comes Nicolaus *Bercsényi*) betűk láthatók, de a későbbieknek egyik lapján már C. C. C. is, (= *Comitissa Christina Csáky*).

⁵ *Drugeth*.

⁶ *Csáky*.

28. Ily gondolatokban tölt némely napokat,
S nyughatatlan észak(a) követi azokat;
Azonban lát jünni némely lovasokat,
Jó *Szirmay István* érdesvén ¹ nyomokat.
29. Kedves vendég vala, s látta nagy jó szívvel;
Ki újítá kedvét eszes beszédével.
Sok több más főrend is szolgálattal hívvél
Udvarla az Grófnak ott jelenlétével.
30. Némely nap *Szirmay* azért ottan késék,
S elmentével az Úr ismét búban esék,
Nyughatatlansági ottan készen lesék,
S hasogatta szívét azonnal hegyes ék.
31. Nincs s nem lehet nyugta, meddig nem láthatja
Kegyess Krisztinának kezét nem foghatja,
Csókjait kedvesen néki nem adhatja,
S érte sok kínjait meg nem mutathatja.
32. Parancsola azért: lovait nyergeljék,
Az galgóczi posta felé felfékeljék,
Jó vezetékjét is csak könnyen terheljék, —
Mert ül postára, hogy kedve hamar teljék.
33. Így Galgócz várában lett ebéd-étele,
S még az nap a Dunán sietve átkele,
Más éjszaka híres Bécsben megéjjele, —
De kívánságában kedve ott sem tele. . .
34. Mert volt már az Úrnak bizonyos hírével,
A melyet *Krisztina* kegyess beszédével
Még Vépen jelentett: igyekezetével
Hogy Bécs felé vagyon némely nap töltével.
35. Keresteti azért mindenütt szállását,
Szolgái hol tudták már gyakor állását,
De még nem vehetik semmi hírhallását, —
Hanem még másnapra értik ott hálását.

¹ Érte, közel járt a nyomukban.

36. Az mint el is jöve, s mindjárt együtt lének,
Üdvözlő köszöntést egymás között tének;
Nem kétlem, rózsákat egymásról szedének,
S titkon édes csókot helyekben hintének.
37. Jó távúldon vala városban szállások;
Égnek, ugyan égnek utczákon lámpások:
De nehezen esik együvé járások,
Mert csak szomszédban is lenniük igen sok.
38. A Gróf azért mint sasszárnyon elröpüle,
S szálla csak harmadik házhoz mindjárt tüle,
Honnét jegyeséhez gyakorta kerüle,
S az két eljegyzett szív egymásnak örüle.
39. Hol ájtatosan az böjtöt eltölték
S az húsvéti bárányt ugyanott megölték,
S Vépen az babiczát együtt úgy kötötték,¹
Hogy húsvét keddjére nyerő napját tötték.
40. Mondám, nincsen nyugta, hogy az szerelmesnek . . .
Vigyázz jó Gróf, mert már ajtód előtt lesnek!
Az megszólításra majdan utat nyesnek, —
Van oly practicája, látom, az kegyesnek.
41. Azonban már az ég lassanként fejrült,
Még csak halaványúlt finy az földön terült;
Jól látott álmának ágyán kiki örült,
Hajlott utszákon is még senki nem került:
42. Jöve az Gróf-Asszony az Úr szállására
Akkor, s futamodék nyíló ajtajára,
Az melynek tekintvén az Gróf nyílására,
Kirül gondolkodék, néz *Krisztinájára* . .
43. Ki kegyesen nyelvét akkor megmozdítá
S ékes szavaival az Urat szöllítá,
Személyével ugyan csudára indítá,
S szerelmét szívében azzal is jobbitá:

¹ A német »*Viel Liebchen*«-hez hasonló, fogadásos játék.

44. »Enyim az nyereség, s az babcza tiéd, —
Ebben azért jó Gróf ne fáraszd már elméd! . . .
Isten hozzád ; mert én elsietek inned,
Nyúgodj, csendes álom talán még majd befed.«
45. Igazán, jó Grófné, tiéd az nyereség :
Bercsényinek szíve mert érted lánggal ég,
Hozzád szerelmében nem léssen soha vég,
Éljen szerencsédre, tartsa az Istenség! . . .
46. Az babcza pedig, úgy látom, az övé :
Szívedet mert véle Isten öszveszövé,
S oly erős bástyája szerelemnek növé, —
Írigy tábor hogy azt csak híjában lövé.
47. Azalatt dolgokat Bécsben már végezvén,
S az nap is már igen közel elérkeztvén
Antal s *Juliánka* mellyen megegyezvén,
Hymenhez mennének egy leplel fedezvén :
48. Szükséges az napra jól reá készülni, —
Sok méltóság akkor mert Vépre fog gyűlni,
A Palatinus is ¹ meg fogja böcsülni,
S ott jelenlétével vígságban merűlni.
49. Elsiete azért *Krisztina* is Bécsbül ;
Kegyesétül hogy elvál, bánja szívébül,
Eddig nyájaskodó öröm fogy kedvébül, —
Búcsúzik az Gróftül igaz szerelmébül.
50. Melylyel az Grófnak is szerze nem kicsiny kint ;
Kegyes búcsúzással hogy szemében tekint
Sok titkos sóhajtást szívébül reá hint,
S halaványít az két orcán pirosúlt színt.
51. De mint mágnés vasat hogy magához szíjja :
Hozzákötötte úgy szerelem rabszíjja
Miklóst *Krisztinához*, s távozását ríjja,
Általverte szívet mert Cupidó íjja.

¹ A völegény nagybátyja, hg. *Esterházy Pál*.

52. Immár nagy nehezen egymástól válának,
S az Grófné lovai előbb indulának,
Már bécsi hóstátról ¹ ki is haladának, —
S *Miklós* kereki is utána forgának . . .
53. Hová mégy? Nem arra Pozsony felé az út!
A világ előtted, úgy látom, megfordult.
Ne szerezz néki is immár több kínos bűt, —
Vettél hiszem Bécsben tüle szíves búcsút!
54. Nincs haszna; lovai csak szaporán futnak,
A kegyes hintója mellé míg nem jutnak;
Hol egymásban ismét nagy szerelmet gyűjtnak,
S titkos sok sóhajtást egymás mellett nyújtnak.
55. Minkendorfon ² van egy vendégház állása,
Melyben sok szobáknak van rendelt oszlása,
Lehet sok személynek ott külön hálása:
Lón az Grófnénak is ottan megszállása.
56. Hol beszélgetés közt víg vocsorát ettek,
Tisztességes tréfát asztal felett tettek;
Étel után álmodt szemre eresztettek, —
Nyugodalmat szívben de akkor sem vettek.
57. Azonközben az nap az eget festette,
Az éjet fénnyel földről elkergette
Csácsogó fecskéket házon fecsegtette,
S az tengerek mellől már megtérítette.
58. Megrövidült az éj, s a nap idején kél,
Hév sugári előtt már elszaladt a tél;
Meholt az Boreas, s fúj a Zephirus szél,
S minden némult madár már friss nyelvvel beszél.
59. Az őszi hegytetők már csurogdognak
S az nyugvó patakok frissen folydogálnak,
Nymphák bokrétákat immár addogálnak,
Sokféle virágot öszvehordogálnak. . . .

¹ *Külváros.*

² *Helység Bécs környékén.*

60. Mindennemű állat már most párosodik,
Hímjével madárka fészken társalkodik,
Magas kéményeken gólya házassodik,
Nyöstény vad is erdön hímmel nyájaskodik.
61. Mostan Cupidó is forgatta keziját,
Nyilaival sérti világ minden fiját,
Sok, szeretetének meg is adja díját,
Ellenben búsúl sok, látván annak híját.
62. Van még egy kis híja Gróf szerelmének is,
S nincs haszna az tavasz jó üdejének is,
Bár minden állatok egygyé légyenek is, —
Azzal nem használnak de ő kedvének is.
63. Mert látja: egymástúl hogy csak el kell menni,
Nincsen bús lelkének egyebet mit tenni ;
Felkél azért s mégyen szíves búcsút venni,
S elvál kegyesétúl, mert most úgy köll lenni.
64. Így *Csáky Krisztina* Vép felé indúla,
Az Gróf szekere is Pozsonyban fordúla ;
Mellyért bánatában ez is majd megfúla,
S amaz is — elhittem — szívében ájúla.
65. Azalatt *Bercsényi* Pozsonynál átkele,
S útjában egekre szemeket emele,
Mondván: »Óh Úr-Isten, ha tér kedvem vele? . . .
Ki miátt alig él már szívemnek fele!«
66. Ily gondolkodással Brunóczra beére,
S ott sem nyughaték meg friss testének vére ;
Jó Unghvára felé hamar útat mére,
S jó utazásáért ott Istent dicsére.
67. Az egész felföldön széledt vólt oly hír már,
Hogy árva Unghvára rövid napon jól jár :
Gyün gondos Asszonya, minémút régen vár, —
Készítse házait s tartsa csinosan bár! . . .

68. Friss szobáit el is rendelé, készíté,
Ekes kárpitokkal falait szépíté,
Rendes képírással itt s ott ékesíté,¹
S csinos készüléttel magát híresíté.
69. De mit sietsz, kapdossz té-túl jó Unghvára, —
Nem telik ki most még kívánságod ára! . . .
Asszonyod jöttének tovább még határa,
Noha már jó Urad érte sokat jára.
70. Illik is a szépért s a jóért fáradni,
Bútúl bár kicsínynyé kelljen is száradni:
Mert azzal Istentül sok jó fog áradni, —
Mellyért szentségének nagy hálát kell adni.
71. Kell adni, mert habár mostan személyében
El nem jött is: de eljött Urad szívében,
Eljött ékes képe, rejtve kebelében, —
S gyönyörködik szíve titkos nézésében.
72. *Melynek mássát Unghvártt nagyobbra iratván,
Jó képírójával jól lerajzoltatván,
Ágya ellenében tevé, állíttatván, —
Személyét szünetlen előtte forgatván.*
73. De nem sok haszna van az iratott képnek,
Bár Apelles által rajzoltatott szépnek;
Az illyek csak szívben ingerelnek s tépnek,
Meddig oda, hol köll, elevent nem lépnek.
74. Így az Gróf Úrnak is képe nézésében
Szerelmének s falra fölfüggesztésében
Nem tölt teljes kedve jelengetésében,
Nem engedett üdöt sőt ott késésében.
75. Dolgaiban Unghvártt csakhamar vég is lön,
Az vármegyében is, mint kellett, rendet tön;
Eleiben ismét Bécs felé útat vön,
Mert Unghvártt kedvére nem sok vocsorát vön.

¹ Bercsényi — mint számadásaiból kitűnik — saját *udvari képtrót* tartott, a ki frescókát és olajfestményeket készített palotái díszítésére.

76. Eperjesen kapa gyorsan az postára,
Még az nap érvén az köves Branyicskára;¹
Azután csakhamar az magas Tátrára,
S onnét az fárasztó, hosszas oldalára.
77. A szerelmes hol jár, nem sokat aluszik,
Nyughatatlansággal mert szíve vajuszik,
Elméje sok gondok tengerében úszik,
Ahhoz, az kit szeret, meddiglen nem csúszik.
78. Bétért volt útjában Szepes-Váraljára,
S ott az káptalonnak dombos állására;
Talál az országnak az hol bírójára:
Kedves *Krisztinája* szerelmes atyjára.²
79. Vala az nap szintén Úrnap vasárnapja,
Hol az káptalonnak prépostja s főpapja
Az urakat ottan nagy jó szívvvel kapja
S kezét örömében gyakran öszvecsapja.
80. *Szirmay István* is, más több főrendekkel,
Szepes-vármegyei urakkal s tisztekkel
Itt volt, hol az üdőt eszes beszédekkel
Tölték, szállígtatván egymást üvegekkel.³
81. Minthogy már *Szirmay* volt eszköz dolgában,
Isten által kezdett jó házasságában, —
Bízában továbbá is jóakarátában,
Kéré: segítené most is szándékában!
82. Méltóságos öreg *Csáky István* Úrval,
Mostan az országban hasznos főbíróval
Beszelnének együtt, egyértelmű szóval,
Hogy most e dologban lenne minden jóval:
83. Írna egy levelet kedves leányának,
Hogy halogatója jól kezdett dolgának
Tovább már ne lenne s öröme napjának, —
Ez az akaratja néki, mint atyjának!

¹ A *Branyiszkó-hegye*.

² Gr. *Csáky István*, kinek családi fészke Szepesvár vala.

³ Vagyis *pohárköszöntésekkel*.

84. Mint kívánja, arra ötet bár ne várja :
Mert messze Szepesztül Vépnek az határja ;
Az ő szívét úgy is elég öröm járja,
Esett hogy harmadszor ilyen kívánt párja.
85. Ez levelet az Gróf kebelében tévé
S jó ura-ipától búcsúzását vévé ;
Szokott gyors járását ott viszont elévé,¹
S csak rövidnap Bécsben jó ebédjét évé.
86. Nagy vígasság vala e napokban szintén
Vépen, *Gróf Eszterhás Antal* mert egygyé lén
Juliánkájával, s Istentül áldást vén ; —
Hollétérül akkor az Gróf Úr is hírt tén.
87. Nőtt mellyért az vígság *Krisztina* szívében,
Szünetlen forgatván gondos elméjében
Eljegyzett kegyesét, kinek személyében
Nem gyönyörködheték most jelenlétében . . .
88. De földerül majdan régen borúlt napja,
Elúzi majd gyászát Jázon aranygyapja,
Az Párisnak aranyalmáját elkapja, —
S ezért az irigy majd nyelvét elharapja.
89. Aranyalmáját mert ha Vénusnak Páris
Istenasszonyok közt ítélte ámbár is :
De azt *Krisztinának Miklós* adta már is . . .
Kiki bár elhigye, hogy bizony nem kár is !
90. Addig hagyigálta szép aranyalmáját,
Dicséretes élte érdemes summáját,
Mutogatta deli s termetes formáját, —
Hogy elérte régen üzött *Krisztináját*.
91. Győzte Hyppomenes így az Atalantát,
Elhányt almájával tartóztatván futtát,
Így nyerte meg végre az futozó csatát,
S vetett koczkájának látta végre hatát.²

¹ Elővévé.

² Koczkája »hatot vetett« = hatos számra fordúlt, a mi a legfőbb nyereség ; ellentétben a puszta lappal, a mikor a koczka »vakot vet«.

92. Másképp nem tehetvén szert szép mátkájára,
Acontius is, ezt ír a egy almára:
»Esküszöm Diánna szent áldozatjára,
Tiéd lészek, jutok míg éltem fogytára!«
93. Mellyet Cydippénnek vetvén kebelében,
Az írást olvasá, forgatván kezében:
Nincs mit tenni, áll már az dolog hírében, —
S így lőn Acontius részes szerelmében.
94. Almáját *Miklós* is már odavetette,
Krisztina keblében s hív szívében tette.
Az melylyel szívéhez szívét egyezettette
S elválhatatlanúl, holtig hitezettette.
95. Így azért sokáig Bécsben nem múlata,
Hintójában postalovakat fogata,
Sietéssel kiket gyakorta nógata, —
Kegyes jegyeséhez míg Vépre juthata.
96. Víg Véprül az vendég szintén az nap oszlott
Az muzsikák magas trónusa is bomlott, —
De kedvében bezzeg, *Bercsényi* nem romlott,
Mert Hymen kedvesen néki már ágyollott.
97. Mit mívelsz? Ne bántsd az muzsika trónussát:
Bercsényi is tartja mert a tánczhoz jussát! . . .
Láthatd majd néki is olyan triumphussát,
Mellyen fogja kézen *Vépnek szép Vénussát*.¹
98. Kézen fogja, s vígan járja tánczát véle,
Megtapodja búját, melyben eddig éle,
Lessz örömmel napja, este, költe s déle . . .
Muzsika pendüljön azért mindenféle!
99. Nem volt soha háznak olyan áldottsága,
Mint most *Vépnek* történt hármas boldogsága:
Tegnap *Julinkának* mert lett párossága,
S *Erdödy Margitnak* ma van mátkasága.

¹ Ad normam: »*Murányi Vénus*,« Gyöngyösynél.

100. Kít *Gróf Kéry János* magának megkére,
Pénteken, — hogy az Gróf¹ postán Vép-re ére, —
Jó öreg atyjával² ő is odatére . . .
S lett kívánságának gyűrűváltó bére.
101. Szombaton³ ezeknek szerelmes anyjával:
Méltóságos, kegyes *Csáky Krisztinával*
Megesküdt *Bercsényi*, s Isten áldásával
Takaródtak együtt *Vénus* paplanjával.
102. Áldott hét az, melyben ily napok támadtak
S Vépnek ablakira víg sугárt gyújtottak,
Mellyek előtt gyászos felhők elfutottak
S csillagzó szép finyre Vép népi jutottak.
103. Áldott péntek s szombat, az múlt csötörtökkel,
Töltöttek hat szívet kik most örömmel ;
Ne nőjjen ezekben az föld is ürmökkel,
Megtiszteltessenek sőt tömjénfüstökkel!
104. Méltó bizonyyára őket megtisztelni,
Jó emlékezettel nagy vígan szentelni,
Méltó nagy örömmel ezeken bételni,
Vénusnak s Hymennek őket ünnepelni.
105. Nem sok szolga vala akkor túdós ebben,
Asszonyát vasárnap hogy lássa színletben,
Diánnát meggyőző drága öltözetben, —
Szemek eleiben gyűtt vasárnap melyben.
106. Nézik álmélkodva hamar változását,
Ruháival vesztvén szemeik látását ;
Nézik plánétáknak az fején állását,
S azok közt sok apróbb fínynak csillagzását.
107. Vélük, *Ariadne* csillagkoronáját
Istenek egekrül küldték le formáját
S az Grófné fejéhez illették kámváját, —
Azzal is építvén s szépítvén orcáját.

¹ Bercsényi.

² Gr. Kéry Ferenczcel.

³ Tehát június 11-kén.

108. Minden drágakövek számtalan bősége,
Az rubint s gyémántnak ékes különbsége,
Smaragd és onyxnak külön ékessége,
Rajta az berillus s zafír fínységge.
109. Orientális szép öreg-szem gyöngyökkel,
Sok rendben fűzetett több apróbb szemekkel;
Drága függők, násfák, kézi pereczekkel
Ékesítették az Grófnét most fínnyekkel.
110. Mídás érte kézzel, gondolnám, ruháját,
Arachne varrotta virágos munkáját,
Týrusból hozták volt szép matériáját, —
Pennám le nem írja ezek szép formáját.
111. Bír *Csáky Krisztina* bőven mindezekkel,
Változó ruhája sok különbségekkel
Szemet csiklándoztat tündöklő színekkel, —
Bír, de mindezeket győző erkölcsökkel.
112. Semiramist győzte elmés özvegyességgel,
Antiopát múlta kedves kegyességgel,
Csendes Eudoxiát szemérmességgel,
Túdós Cornéliát bírta bölcsességgel.
113. Nézze Hyppatia ámbár az egeket,
Tégyen Aspásia okos kérdéseket,
S tartson Constantia kész feleleteket,
Erinna s Corinna írjon sok verseket — —
114. Mindezeket *Csáky Krisztina* felmúlta
Drága természettel, úgy látom, megdúlta;
Mert az jó Istentül naponként tanulta,
Élete világban tündöklök miúlta.
115. Hogyha Sosipatrát Istenek nevelték,
Szép tudományáért Minervát tisztelték,
S azért magok közé iratták s emelték:
Krisztinát méltábban arra szentelhatték.

116. Boldog, kinek Isten ilyen társot adott,
S kinek keze közé ily asszony akadott
S elválhatatlanul az kihez ragadott, —
Attúl minden bú s gond megszire szaladott.
117. Jól mondta volt *Pálnak* az *Echó*, hogy adjon
Hálát az Istennek s bú tüle szaladjon,
Szíve nagy vígsága egekig haladjon,
S ne féljen, éltére hogy bánat áradjon! . . .
118. Azért, ha valaha Vépen volt vígasság,
Illik: szaporodjon most minden nyájasság,
Az öröm hármazzon, ez is az igazság:
Mert hármasan szállott reá az boldogság.
119. Sokféle hegedű húrja vígan pengjen,
Czimbalom s virgína rézfonala csengjen,
A síp és trombita dob hangjával zengjen, —
Szíves nagy vígságtúl föld is ugyan rengjen!
120. *Gróf Eszterhás Antal* mert *Juliánkáját*
Elvette s bírja már, mint saját mátkáját;
Kéry is elkérte kedves *Margitáját*,
S bírja *Bercsényi* is immár *Krisztináját*.
121. Éljetek hát vígan teljes éltetekben,
Periklest követvén hű szeretetekben,
Írígýitek hogy meghaljanak mérgekben,
S dícsírjétek Istent együtt mindenekben! . . .

Á M E N.

E P I L O G.

(Az eleje, egy levél kiszakadván, hiányzik.)

.
Melynek ha ki vétket
Mint ízetlen étket
Folyásaiban talál:
Gondolja, hogy ahhoz
Kedvetlenséget hoz
Az elme, ha jól nem hál.

De, bármint lött légyen,
S ítéletet tégyen
Rólam, ki mint akarja:
Elég, hogy én pennám
Minden erővel, nám,
Az jót rájok takarja;
S tovább is kívánja
— Eb is a ki bánja! —
Hogy áldja Isten karja.

Á M E N.

ACTIO CURIOSA.

MAGYAR TÖRTÉNETI VÍGJÁTÉK 1678-BÓL.

A BÁRÓ PALOCSAY-LEVÉLTÁRBÓL KIKERÜLT EGYKORU KÉZIRATRÓL

KÖZLI

THALY KÁLMÁN.

(TOLDALÉKUL KÖSZEGHY PÁL ELBESZÉLŐ-KÖLTEMÉNYÉHEZ.)

BEVEZETÉS.

Régen, régen, harmincz esztendeje múlt immár: 1863. augusztus havában, barátaim egyikének szíves figyelmeztetése következtében egy igen érdekes kéziratnak: egy XVII-ik századi magyar színdarab egykorú kéziratának jutottam birtokába. A Thököly és Rákóczi-korbéli költészet ereklyéit azon években (1860-tól 1872-ig) gyűjtögetvén, bensőbb barátaim köre nagyon gyönyörködött e később némi irodalomtörténeti hírre vergődött, zengő rythmusú, tősgyökeres ó-magyar zamatú, hazafiúi keservektől borongó, vagy itt-ott erőteljes, maró gúnynyal telisded, szilaj szellemű kuruczvilági énekekben, miket kívánságukra gyakran olvasgattam volt föl nekik. Így különösen a jelenlegi igazságügyminister *Szilágyi Dezső*, boldogult *br. Nyáry Albert*, *Molnár Aladár* és *Reviczky Szevér* barátim valának az akkor még íróasztalom fiókjában rejlő kurucz dalok kiváló kedvelői, s a régibb írók közül a fényes szellemű *br. Eötvös József*, a ki azok gyűjtésére lelkesen buzdított.

Az ifjú *Reviczky*, — kivel a *br. Kemény Zsigmond* »Pesti Napló«-ja szerkesztőségében együtt dolgoztam, s a ki, fájdalom, már a következő 1864-ik év nyarán áldozatává lőn egy halálos párviadalnak, — 1863. aug. elején visszatérvén Biharban és Szabolcsban töltött néhány heti szabadságáról, örvendező arcczal azon kellemes, de általam majdnem hihetetlen újsággal lepett meg, hogy ő Debreczenben egy fiatal jogásztól, a ki már költeményeket is irogat és tesz közzé, — névszerint *Szana Tamástól*, — egy régi magyar színműnek, egy kuruczkori vígjátéknak kéziratáról értesült.

Én tüstént írtam ez iránt az általam névről igen, de személyesen akkor még nem ismert s később jeles szépirodalmi íróvá fejlődött Szanáának, és neki köszönöm a további sikert. Reviczky Szevér barátom ugyan a névben, — más, rokonhangzásúval cserélvén azt föl, — tévedett; mindazáltal jó forrásra utalt: mert a keresett kéziratot annak gazdájától, akkor ugyancsak debreczeni fiatal jogász *Szántay Aladár* úrtól, Szana révén és az ő szíves közvetítésével, már pár nap múlva megkaptam. De, hadd álljon itten a szerencsés fölfedezés emlékére, Szanáának ma már irodalomtörténeti érdekűvé vált válasza, melyet a színmű kéziratába téve, mind máig híven megőriztem:

»Tisztelt Uram!

Augustus 7-éről kelt sorait vettem, s tartalmuk majd zavarba hozott. Én ugyanis Reviczky Szevérhez sem a kurucz dalok ügyében, sem más egyéb tárgyban levelet nem írtam, s a kurucz időkbeli vígjátékot nem ismertem; azonban sejdítvén, hogy tévesztés van a dologban, s tudván, hogy Debreczenben ilynemű dolgokkal *Szántay A.* foglalkozik: siettem őt rögtön felkeresni, s látogatásom eredménye ez lön: Szántay csakugyan küldött Lőcséről t. Kegyednek két ízben két-két kurucz dalt, melyekkel pár nap múlva újból szolgálánd; Reviczkynél ő tett említést a kurucz időkbeli színműről, melyet én tőle elkérvén, sietek jelenleg felküldeni, megjegyezvén azt, hogy én e műből egy sort sem olvastam el, — ennél fogva hitelessége felől nem tanúsíthatom. Szántay, — miként mondá — *Lőcsén kapta, a Palocsay-könyvtárból*, s legközelebb felküldendő levelében a színmű rövid ismeretét is melléklendi.¹

Becses levele elején egy régebben tett ígéretemre tétetik czélzás. Az általam ígért két kurucz dallal már az év elején szolgálhattam volna: de megtudván azt, hogy épen e két dalt, ugyanazon forrásból merítve, Lugossy,² Balogh Ferencz barátom által³ már útnak indította, — újbóli felküldését czélszerűtlennek tartottam;

¹ Ez az ismertetés ugyan sohasem érkezett hozzám, de maga a színmű eredeti kéziratának felküldése, sőt Szántay úr által részemre való szíves átengedése következtében nem is volt többé szükség reá.

² *Lugossy József* debreczeni főiskolai tudós tanár, az ismert író, gyűjtő és magy. tudom. akadémiai tag.

³ *Lugossy* kedves tanítványa; jelenleg a debreczeni collégium theologiai tanszakának igazgató-tanára és nagytudományú egyházi író.

ha azonban t. Kegyed a küldeményt nem kapta volna, velök szívesen szolgálhatok.¹

E tárgyban becses sorait elvárva, szíves szolgálatkésztségemet minden tőlem kitelhetőkre nézve ezutánra is megígérve s magamat bizalmas barátságába ajánlva, maradtam

Debreczen, Aug. 9. 1863.

tisztelettel

Szana Tamás m. k.

2-od éves jogász.«

* * *

Ím, e levél kíséretében jutott kezeimhez — és Szántay úr hazafias ajándékából utóbb végleges birtokomba — a 63 számozott negyedréti lapból álló, akkor még kötetlen s borítéktalan, de máskülönben ép, XVII-ik századbéli kézirat, melynek végső lapjára alól ez van új téntával jegyezve: »*Kaptam 1863. April. Szántay Aladár m. k. Lőcse.*«

A br. Palocsay-Horváth-család utolsó tagjától — özvegy Alapi Salamon Elekné úrnőtől — engedélyt nyervén a br. Palocsay-levéltárban szabadon búvárokodhatni, — csakhamar magam is ismételve fölrándúltam Lőcsére, a hol a levéltár akkori derék őrétől, *Czebányi* nevű öreg ügyvédtől tudakozódtam, majd vele személyesen is eleget kutattam: vajjon nem volna-e ott még több ilyen régi irodalmi ereklye is található? S szorgos kutatásaim eredménye özv. Bottyán tábornokné, szül. gr. Forgách Juliána, utóbb br. Palocsay Györgyné, és ugyan br. Palocsay György, a volt kurucz tábornok, verseinek fölfedezése lón. Ez utóbbiakból kuruczvilági *Adalékaim* második kötetében egynéhányat s Forgách Juliánának egy gyönyörű kis lírai dalát közzé tettem; a többi még kiadásra vár. Színművet azonban, a Szántay úr révén kapotton kívül, nem sikerült többet felnyomoznom.

¹ Már Balogh F. úr révén megkaptam volt. (L. Lugossy gyűjteményéből kiadva *Adalékaim* II. köt. 412 - 416. lapjain.)

Ebből, t. i. az »*Actio Curiosá*«-ból azután 1872-ben megjelent Thököly- és Rákóczikori költészeti »*Adalékaim*« I-ső kötetében (76—88. l.) közöltem azokat a részeket, melyek a kuruczvilágra vonatkoznak; a többi mind máig kiadatlan maradt, s az olvasó most itt veszi először teljes szövegében e XVII-ik századi színdarabot.

A mi ennek kéziratát illeti, az a postakürtöt fúvó, nagykalapú, spanyol öltözetű német lovas-postásnak jól ismert vízjegy-alakjával bíró s kétségtelenül a XVII-ik század második felében gyártott papirosra van írva, már elfakult, ódon forma, az azon kor betű-alakjainak teljesen megfelelő vonásokkal. A 4-ed rétbbe hajtott papír össze volt füzetté varrva czérnával; minden lap mind a négy oldalán gondosan körülvonalozva ténál, úgy, hogy jó széles margók hagyattak; a ténávonallas négyszögekbe aztán rajzónnal szép rendesen, szabályosan minden sor helye előre megvonaloztatott. Az egész oly szeretteljes gonddal készült, oly világos, (a szereplők nevei mindig külön sorban, a középre kiírva,) s az írás oly vígyázattal papírra vetett, szép, tiszta, rendes, minő azon korból csak kevés jutott ránk. Látszik, valami irodalomkedvelő fiatalember másolhatta le kedvtelésből magának, olyan időkbén, mikor nagyon ráért.

E kézirat a br. Palocsay-levéltárból származván, — mi ezen előkelő családnak egyik költői lelkű, verskedvelő és verselő régi tagjára: id. br. Palocsay Istvánnak, br. Károlyi Judittól (a híres gr. Károlyi Sándor testvér-nénjétől) született középső fiára, az utóbb daliás huszárcapitánynya, majd kurucz tábornokká lett, és már föntebb említett br. *Palocsay Györgyre* gondoltunk. S a dolog csakugyan mindenkép összevág. Palocsay György kezeírását mi a gr. Károlyi és részben a Rákóczi-levéltárban igen számmal fenmaradt kuruczvilági levelezéseiből és hátrahagyott költeményeinek eredeti fogalmazatai s úgy sajátkezű tisztázataiból jól ismerjük; 1698-tól 1725-ig keltezett tömérdek kéziratot ismerünk tőle, és egyet (anyja nevenapjára, ékes tulipán-alakban, czifrán írott üdvözlő verset) még egészen gyermeki, 8—9 éves korából származót. A betűk vonásai ez utóbbin nagyon gyerekesek még, bár igen nagy

gonddal és iparkodással vannak pingálva; ám a kis Palocsay Gyurka már akkor is *versben* gratulált, és bármennyire kezdetleges, egyenként rakott betűi — különösen az *s, p, g, h, z*, — alakjából tisztán fölismerhetni már a későbbi kurucz vezér s poéta férfikori kézvonásainak elemeit.¹

Ha most már az utóbbiakkal, pl. az 1698., 1701., 1703, 4—10-ikkel összehasonlítjuk az »*Actio Curiosa*« írását: a szembetűnő hasonlatosságot — mondhatnók tán: azonosságot — lehetetlen föl nem ismerni; úgy, hogy a Thökölykori színműnek ezen, a Palocsay-levéltárban ránk maradt példányát, minden valószínűség szerint, sőt majdnem föltétlen bizonyossággal, br. *Palocsay György* kezétől irottnak állíthatjuk. Természetesen, ezen könnyű, hajlékony ifjú kézzel, nyugalmas napokban, kedvtelésből, időöltésből készült másolatnak betűi finomabbak, apróbbak, gondosabbak, mint az utóbb, a súlyos harci pallos forgatásától elnehezedett férfúi kemény karral a táborokban — gyakran rossz tollal, rossz ténával, göcsörtös paraszt-asztalon, vagy felfordított dobfenéken — hirtelenében papírra hányt-vetett hadi jelentések s levelekéi; avvagy a csatákban kapott, évek múltán is fel-felfakadó sebei miatt ágyhoz kötött daliának, kínban fetrengő fekvése únalmai elűzésére szerzett és nyoszolyában irkált versfogalmazatainak kuszált sorai.² Mindazáltal egyes betűinek hasonlósága még ezeknél is feltűnő.

A föntebbiek alapján elfogadva tehát, hogy az »*Actio Curiosa*« a fiatal br. *Palocsay György*nek kezével készült egy-

¹ Hogy ezen az egy, maig fenmaradt, gyermekkori versén kívül *Palocsay György*, serdülő és fejlődöttebb ifjú korában költői műveket nemcsak másolt, hanem maga is szerzett számos verset: ugyancsak őmaga éneklí egy 1701-ik évbéli poemájában:

»Ki ez verseimet elmémmel találtam:
Ifjúi koromban már én is próbáltam,
Tudós emberektől néha tanítottam,« etc.

² »Az ezerhétszázban és hetedik számban,
Úgy mindszent havának negyedik napjában,
Landau alatt esett sebben fekvő ágyban
Írtam verseimet, hol kínban, hol bűmban.« —

Jegyzé föl egyik harci éneke végstrophájában *Palocsay György*.

korú másolat: a színmű korának s Palocsay életpályájának fonalán — e kettő egybevetésével — még tovább mehetünk.

Az 1660-as évek végén s az 1670-es évek elején született Palocsay úrfiakat, »Istvánt, *Györgyöt* és Mihókot« atyjok, a már 1683. mart. 18-án elhunyt id. István báró, és azután szerető özvegy anyjuk, Károlyi Judith bárónő, gondosan neveltetvén, az 1682—85. mozgalmas években odahaza, Palocsa várában, vagy helylyel-közzel az ennél biztosabb Lublyón, mely lengyel helyőrség oltalma alatt állt, taníttatta volt a diáki tudományokban, velök egykorú saját öcsésével, *Károlyi Sándorral* együtt. A négy mágnásfiút, *Györgyay Imre* nevű tudós »praeceptor« oktatta, képezte.¹ Györgyben a költői hajlam — mint már láttuk — korán nyilvánkozott; az élénk lelkületű, tudványó, könyveket forgatni szerető gyermeket a versírás szabályainak titkaiba, az ars poetica művészetébe, bizonyára e férfiú vezette be, s ő szerzett számára költői munkákat olvasni. Palocsa várát a mondott évek folyamában hol Thököly Imre kuruczai, hol labanczok bírták; az árva gyermekei nevelésének élő özvegy anyja emezeknek is, amazoknak is kénytelen volt vára kapuit megnyitvatni s őrségeiket befogadni. Néha aztán a másik fél csapatai ott termettek a bástyák alatt, körülfogták, körülzárolták a várat; és ilyenkor a tanuló serdülő úrfiak sem mehettek ki hetekig, hónapokig is az elzárt családi fészekből, még csak lovagolni, sétálni, vadászgatni sem. Böven maradt tehát idejük ily állapotban a tanulásra, olvasgatásra, sőt únalom-űzésből a másolgatásra is. Különösen *György* mindig szeretett írogatni, még öreg napjaiban is, — mint levéltárában hátrahagyott számtalan irományáról, scartétáiról látjuk. Annál inkább ifjúságában, körülszállt várba szorúltn. Mit is tehetett volna egyebet?...

Valószínűleg ekkor, ezen években másolá le Palocsay György, mint serdülő-ifjú, Palocsa vagy Lublyó várában — de inkább az előbbi helyen — a szóban forgó magyar színdarabot is, valami főúri családi titkár, avagy vándorszínészcsapat

¹ *Károlyi Sándor* Önéletírása, 13—17. ll.

révén a Dunántúlról a felvidékre került eredeti kézíratról. Mi az előbbi útát-módot tartjuk hihetőbbnek. A br. Palocsayak ugyanis túladunai előkelő családokkal is (pl. gr. Zichy Pállal Jánosházán s a Batthyányiakkal) rokoni összeköttetésben állván, könnyen megeshetik vala, hogy némi-nemű családi ügyek, közösen folytatott osztályos pörök stb. elintézése végett onnan ideküldött valamely főúri megbízott: titkár vagy ügyvéd, főember-szolga, elhozta magával mulattató úti olvasmányul az »*Actio Curiosát*«, s a költői művek olvasásában gyönyörködő György úrfinak kedveskedett vele, a ki aztán mohón lemásolá. Mert, hogy a *nevelő*, Györgyay uram juttatta volna *ezt* a számos helyütt oly szabadszájú, sikamlós nyelvezetű és tartalmú kéziratot fiatal növendéke kezébe, a jámbor erkölcsű férfiúról föl nem tehetjük. Akármiként? — az ifjú báró hozzájutott, lemásolta, — s jól tette: mert ezzel az irodalomtörténetnek menté meg; nála nélkül bizonyára nyomtalanul elveszett volna ez az irodalmunkban egyedül álló, tőrül metszett humorú, originális elmeszülemény.

E kurucz színjáték, mely hogy Dunántúl, az 1678. év vége felé keletkezett, mindjárt alább kimutatandjuk, az 1680-as évek elején mint újdonság jutott el Felső-Magyarországba s ennek legészakibb széleire: Palocsára, Lublyóra. 1681—82—83: a »*kurucz király*« legdicsőségesebb évei, aranykorszaka. Az egész fölvidék népe a lelkesedés, a diadalmámor elragadtatásától ittasult akkor. Ha valaha, hát ekkor és ott értették meg, kapva kapták, s kapva kapta kiváltképen a buzgó magyar ifjú Palocsay Györgynek szabadságért, nemzetéért rajongó költői lelke az ily szólamokat, a minőket e színműben találunk: »Hej, Nagyságos Uram, — *addig volt jó világ, míg csak kártyán láttam a németnek képét!*...« Vagy az ilyeneket: »B. Elmegyek (kurucz katonának) uram, mert szánom nemzetem romlását.« »G. Dicsősséges Isten!... Már, ha szánod, — *fogd meg az Isten kezében a nyilat, hogy ne löjjön!*... Már csak menj el; de vigyázz, úgy ne járj, mint a ki a hazáját siratja: *a két szeme is kiapad, s az hazája is elvész!*...«

Hát, azok a szegény, agyongyötrött, elkeseredett felső-magyarországiak megkísérlék vakmerőül felfogni azt a nyilat

a süjtölő Isten kezében. Igaz, hogy sírhattak is azután eleget sírhattak szemeik kiapadásáig: mert végül — *a hazájok is elveszett!*...

* * *

Az előttünk fekvő magyar vígjáték, — mely nyolcz »beszéd«-ből, vagyis jelenetből, és egy Balassa-versszakokban írt epilogból áll, — valósággal »*Actio Curiosa*«, = *különös színdarab*; mivel egységes cselekménye, meséje tulajdonképen nincs. Csakis elmés párbeszédekből áll, a melyek mulattatnak, s önmagokért vannak, nem a drámai fejlemény előbbreviteléért. Az egésznek mestere, főszereplője, egy középbirtokos nemes úr: a kifogyhatatlan humorú, csúfalkodó, s úgy a költői és egyéb classicaei latin idézeteknek, valamint a talpraesett, csattanósnál csattanósabb magyar példabeszédeknek dús tárházával rendelkező »*Gaude uram*«. Mint már a neve is mutatja, egy örökké vígkedvű, kaczagtató, mulattató, folyvást élcelődő jocularator ő, ki mindig a humoros oldaláról tekinti a világot és embereket, — a kiket kíméletlenül ostoroz. Olykor még pártfogóját, a gazdag mágnást: *Achastes* »Nagyságos Ur«-at s ennek nejét: *Achastát* sem kíméli éles nyelve, a kiknek pedig udvarában tartózkodik maga is, — valamint az ő kastélyukban s körükben játszik csaknem az egész színmű. *Gaude uram* erős *protestáns*, *Achastes* és hitvese ellenben buzgó *katholicusok*; innét közöttük a nézeteltérés. Ebben az egy dologban *Gaude uram* még őnekiök sem enged, ellenben másban símogatja, legyezgeti őket.

Annál kegyetlenebbül kikap tőle valamennyi szereplő: a nagy uraságra vágyódó kurta nemes *Polycarpus*; az elvándorló, kuruczszágra készülő szintén kisbirtokos nemes *Borsequius* (Borszéki?); a vén *Rottenhoff*; a kurucz *Nógrádi* és *Monyordi*; *Achastes* udvari embere *Manódi*, s ugyanannak apródja, a gyermek *Maczkó*; a felső, tótos vármegyébéli *Daskérdi* és *Hancsok*; továbbá *Muszurd*, *Barabás*, *Babindelli*, *Döri*; egy molnár, egy szabó és egy »*bolond*« asszonyszemély. Mindezek mintegy csak azért jelennek meg, hogy *Gaude uram*nak legyen módjában kiken pattogatni szikrázó élceit, maró gúnyjának tősgyökeres, magyaros humorának mindig találó nyilait, s bár

sokszor pajzán és nem ritkán póriás, trágár kifejezésekben nyilatkozó csufondáros mondásai ostorát. Azonban ezen a mai fogalmak szerint illetlennek tetsző kifejezéseket az ismeretlen szerzőnek meg kell bocsátanunk; mert ezek nem az ő hibájának, ízléstelenségének fattyúhajtásai, hanem korát s korának társadalmát jellemzik. A római classicus költők: egy *Catullus*, *Juvenalis*, *Tibullus*, *Ovidius*, *Martialis*, *Horatius*, *Propertius* stb.; az olasz *Dante*, *Boccaccio*; a francia *Voltaire*; az angol *Shakespeare*, sőt még a közelkori szelíd német *Wieland*-nak vagy *Schiller*-nek is némely munkái (pl. a híres »Räuber«) oly erőteljes, oly meztelen, mi több: durva kifejezésektől hemzsegek, melyek ma ugyancsak nem tartatnak szalonképeseknek; ám azért szerzőiknek örökbecsű művei nem veszítenek értékükből.

Az »*Actio Curiosa*«-t sem szabad tehát megbotránkozva elítélnünk. Ellenkezőleg, Gaude uram elméskedéseinek nem mindennapi becők van: mert megismerjük kétségtelenül igen eleven, zamatos, és meglepő fordulatokban gazdag előadásából a XVII-ik században még főuraink környezetében is dívott társalgás nyelvezetét, színezetét, modorát. Egy darab tükröt képeznek azok művelődéstörténetünkből. Másrészt a nyelvbúvár is haszonnal fogja olvasni és élvezettel fogadni a bennök felhalmozott gyönyörű magyar közmondásokat, példabeszédeket, a melyeknek nagy része ma már elkallódott, kihalt, s emlékében is ismeretlen. —

* * *

Most térjünk át a színmű korának s színhelyének meghatározására. Az »*Actio Curiosa*« Dunántúl, Vasvármegyében, Sárvár közelében játszik; ugyanis ez a vár s város és annak a helyszíntől, *Achastes* főúr kastélyától való nem nagy távolságban fekvése, a szövegben többször szóba jön. Említetik még, mint nem messze eső hely, a szintén vas megyei, marczmelléki mezőváros, Jánosháza. Előfordúlnak a csupa dunántúli várak: Fraknó, Lánzsér, Kis-Marton; továbbá a Balaton tava, Soprony és Pozsony városok. Ellenben Unghvár s környéke, úgy Korpona, Gács, Torna, Késmárk, a Branyiszko hegye, Debreczen, s végre Kassa, Szathmár, Liptó és Arva, mint na-

gyon távoli helyek, messziről jött, vagy messzire induló embe-
rektől, avagy ilyenekkel összeköttetésben emlegettetnek.

Tehát a színhely Sárvár vidéki valamelyik főúri kastély, és pedig olyan mágnás (»*Úr*«, »*Nagyságos Úr*«) kastélya, a mely Nagyságos Úrnak *Horvátországban* is voltak jószágai, a melyeknek látogatására készült ekkor, Manódival és más szolgálóival. (L. a negyedik »*beszéd*«-ben.) Ilyen főúr pedig azon időben Sárvár szomszédságában csupán egy lakott: a Gyön-
gyös-menti pompás *vépi kastély* és uradalom birtokosa, a dúsgazdag *gróf Erdődy Sándor*, a kir. kamara elnöke. Az »*Achastes*« álnév alatt tehát ezen főúrunk rejlenék. És ha ez így vagyon: akkor neje, a buzgó katholica »*Nagyságos Aszszony*«, név szerint »*Achasta*«, senki más, mint épen a megelőző Kőszeghy-féle elbeszélő-költevénynek hősnője: *gróf Csáky Krisztina*, utóbb gr. Drasskovich Miklós országbíró, majd gr. Bercsényi Miklós főhadvezér s fejedelmi helytartó hitvestársa, színműviink keletkezése idejében gr. Erdődy Sándornak bájos, fiatal felesége. A ki csakugyan igen áhítatos vallásosságú katholica volt és maradt halála órájáig. Érdekes összetalálkozása a körülményeknek!...

Róluk és az udvarukban Vépen s környékén élő, tartózkodó, vagy ott megfordult egyénekről szól tehát ez a színdarab, álnevek alatt. Erdődy-Drasskovich-Bercsényinéről másunnán is tudjuk, hogy a színműveknek, vidám társas mulatságoknak, fényes lakomák- és báloknak még hajlott korában is nagy kedvelője volt. Igaz, hogy Csáky Krisztina grófnőnek magas műveltsége, finom ízlése, az e színjátékon végigvonuló dévaj hanggal, sokszor élesen póriás kifejezésekkel és modorral sehogysen áll összhangban; azonban ne feledjük, hogy az »*Actio Curiosa*« előadásában ő nem működött közre, mint szereplő: hanem Achasta személyében szerzett róla az ismeretlen színműköltő a maga modorában egy kis szerepet. E szerep alaphangja pedig, nevezetesen a térítgetési kísérletekig menő mély vallásosság, Csáky Krisztina jelleme lényegének megfelel.

A mi végre a színdarab szerzésének korát illeti: erre nézve az évet, sőt még az évszakot is pontosan megjelölhetjük,

mikor keletkezett? Nevezetesen az első s még inkább a második »beszéd« szövegéből, továbbá a harmadik- és negyediknek egy-két vonatkozásából a legnagyobb határozottsággal kitűnik, hogy az »Actio Curiosa« a Thököly Imre fővezérségével s a francia-lengyel segélyadással nagyobb erőre kapott kurucz háborúk első diadalmas szaka idején, az 1678. év késő őszen íratott.

A párbeszéddek ideutaló mondatainál, jegyzetek alakjában, mindenütt kiemeljük a történelmi vonatkozások dátumait. Így az ekkor Dunántúlra Unghvár tájáról érkező jövevények mint újdonságot beszélnek el itt, ama távoli országrészekben, az imént végbement hadi eseményeket: hogy Unghvár és az északkeleti vármegyék vidékeit mind ellepte a kurucz, francia, lengyel, török-tatár had; Gácsot, Tornát bevették, Debreczent fölverték, stb. Ezek mind az 1678-iki őszt folytán történt dolgok; pl. Debreczen jegyzőkönyveiből pontosan tudjuk, hogy a kurucz-francia-lengyel-tatár had e városba november 1-én szállott be: ekkor volt hát a »fölverés«; s 33 napig tanyáztak ottan, december 4-én mentek ki, — de ezt a hírmondók már nem említik, mivel csak azután lett.

Ebből világosan kitűnik, hogy a színdarabot 1678. november hava folyamában irták, Vas-vármegyében Vépen, vagy valahol környékén. Erre, t. i. a késő őszi időre vall a negyedik »beszéd«-ben előforduló ama kérdezősködés is, hogy a vetést elvégezték-e már az illetők; zöldellő vetésekről is van szó. És méginkább ide utal a harmadik »beszéd«-ben Gaude uram figyelmeztetése a felföldre utazni készülő Rottenhoffhoz, hogy »jó bélelt köntössel« lássa el magát »az mostani fergeteges időhez«; mert különben, »míg odamégy, az útban is meghalhatsz, s oda sem mehatsz«.

Ezeknél több bizonyíték a színmű keletkezési idejére nézve talán fölösleges. Csupán azt jegyezzük meg meg negatív indokképen, arra vonatkozólag, hogy az »Actio Curiosa« az 1678-ik év lejártánál későbbben már csak azért sem irathatott: mert a hatodik »beszéd« szerint akkor még Vép körül utazgató gr. Liszthy György 1679-ben már kiköltözött az élők

sorából; és mert a második »beszéd«-ben még kurucz kapitányként szereplő páter Jósa István ezután csakhamar labanczczá lőn, s 1679. október 21-én már le is fejezték az őt elfogott kuruczok. Az 1679-ik évnél tehát a szindarab, mint látjuk, korábbi keletű.

*

Az ilyképen tisztába hozott kérdések után nem marad egyéb hátra, mint hogy magát a színművet bemutassuk.

ACTIO CURIOSA.

HUNGARICO IDIOMATE.

— 1678. —

ELSŐ BESZÉD.

ACHASTES. Isten hozta kigyelmedet Gaude uram!

GAUDE. Nagyságod szolgálatjára.

ACHASTES. Mint vagyon kigyelmed, édes Gaude uram?

GAUDE. Hogy kérhető Nagyságod? Isten úgy segéljen, ugyan megyen a fejem gózi, vagy füsti, — talám ugyan gomba kél rajta.

ACHASTES. Miért, édes Gaude uram?

GAUDE. Azért, hogy — Nagyságod nem tudja azt — most is kecskepásztora voltam a nímetnek. Hej, Nagyságos uram, addig volt jó világ, míg csak kártyán láttam a nímetnek képét!

ACHASTES. Miért? hiszem lám, mind pínzen élnek.

GAUDE. Pínzen élnek? Szintén úgy vagy az, mint a ki szolgát fogad: ennek annyit ad és ígér, mint amannak; ennek semmit sem ad, — amannak pedig a semminek a felét.

ACHASTES. De, elviszik már innen őket.

GAUDE. Hóhó, quando coeli! Megesik addig a vásár. Nem tudja Nagyságod, Pozsomban mit mondott nékem egy nagy ember, hogy: Tu eb, tu kutya, tu canis, — csak meg kell a repartitiót adnod!¹

ACHASTES. De hiszem, még nem fizetett kigyelmed semmit is, én se fizettem.

¹ Ekkor állott fenn Pozsonyban az Ampringen-féle törvénytelen kormánytanács.

GAUDE. Nagyságodhoz én nem tehetem magamot: mert Nagyságod nem ember, hanem úr.

ACHASTES. De hiszem, nincs most a kigyelmed házánál a nímet?

GAUDE. Nem is kell; mert eleget kecskepásztorkodtam tavaly nekiek, — most is mind itten a szomszédságban forogódnak.

ACHASTES. Tehát ne búsúljon kigyelmed, ha kigyelmed házánál nincsen.

GAUDE. Hóhó, Nagyságos Uram, a kit egyszer a kigyó megesíp, — a gilisztátúl is fél. Megégette már egyszer a kása a számot!

ACHASTA. Mind attúl van az, édes Gaude uram, hogy kigyelmed pápistává nem léssen!

GAUDE. De, senki kedvéért bizony nem vágatok eret a lelkemen.

ACHASTA. Ne vágasson bár eret kigyelmed, — azonkívül is üdvözülhet.

GAUDE. De, nem konty alá való a Szent-Írás-magyarázás.

ACHASTA. Mert én azt akarnám, hogy kigyelmed üdvözülne!

GAUDE. Hóhó, soha nem láttam én kancza-apostolt; még régenten sem hordozták kanczákon az Isten ládáját.

POLYCARPUS. De, végben viszem én azt, hogy mind pápistává legyenek az emberek!

GAUDE. Hozzá szura hát a kecske.

POLYCARPUS. Meg kell bizony annak lenni!

GAUDE. Nem ismérem vala még a muzibétet; s hát, ugyan végbenviszi kigyelmed?

POLYCARPUS. Igenis!

GAUDE. Et nos Lazar.

POLYCARPUS. Van most módomban benne.¹

GAUDE. Hát, van?... Nem a te fejedhez való az, mert néked sem eszed, sem erszényed hozzá. A kinek tehene nincsen: ne fogadjon az csordást. Te hitet igazítasz?

POLYCARPUS. Azt.

GAUDE. Nem kigyelmedre bízták a hitigazítást.

POLYCARPUS. Igenis, reám bízták most. Hogy tart Nagyságod ilyen eretnek szolgát? Ha maga fizetne is, nem tartanám.

¹ Újabb czélzás az Ampringen-Szelepcsényi kormányra s ennek protestáns-üldöző hatalmaskodásaira.

GAUDE. Dicsősséges Isten! Vak vezet világtalant. Nem tudod-é, hogy az agár nem azért űzi a nyulat, hogy a bűrét elnyerje? hanem, hogy a húsát; a medvét is nem azért tartják, hogy mézet nyaljon, hanem hogy falt is ugorjon; a szolgát is nem a hitéért, hanem szolgálátért tartják.

POLYCARPUS. Nem vezet engem világtalan: mert én jó hitben vagyok, s üdvözülni, s hasznot is tenni akarok.

GAUDE. Ha te üdvözülsz, — az én rudas-lovam is üdvözül! S osztán, azt kérdem én tőled: no, mit ért az hajdú az harangöntéshez?... Isten úgy segéljen, a te devotiód csak olyan, mint mikor a gólya a toronyban mígyen, ódalba f..sa, — s ott hagyja.

POLYCARPUS. De bizony nem olyan, mert a mit mondok, megtartom én azt.

GAUDE. Délig soha igazat nem mondasz, délután mindenkor hazudsz, — úgy, hogy az égen sincs annyi csillag, a mennyit hazudtál éltedben. (*Polycarpus eltűnik.*)

ACHASTES. De kár, hogy az az emberséges ember olly vakmerő vallásban legyen!

GAUDE. Hát, kár? Valóban, nagy kár a mézben, hogy édes; kár bizony, amaz emberséges ember hogy ollyan kutya dévaj eb!

ACHASTES. Mellyik, édes Gaude uram?

GAUDE. Amaz a Polycarpus Antoninus Hefordi, vagy ki ördög!

ACHASTES. Mellyik? — hogy én nem látom.

GAUDE. Ördögség! Hiszem, csak most vala itten az eb, akár pástétomban csináltassam a lélek beste kurafiát, s úgy hozzam Nagyságod eleiben.

ACHASTES. Keresd fel te inas, s hídd ide mindjárt Polycarpust!

GAUDE. De, ne hívassa Nagyságod a бүdös ebet: mert hivatlan is mind itt lesz; ihon jó, ihon! De lengyeles a kurva; — ej, tu, vaszeé?¹ Nézze Nagyságod, mely nagy prosopopejával jár az az finnyás! Vósz, herczeg Lámberg, Portia, Lobkovitz,² hány garas?... Csak az kár, hogy nem övé Lánzsér, Fraknó, Kis-Marton vára! Hej átkozott kilencz, hogy nem tíz!

ACHASTES. Hol vala kigyelmed Polycarpus uram?

POLYCARPUS. Csak ide hátra a kertben.

GAUDE. Meglátszik, hogy ott voltál, disznó, mert megszasztottad a Balázs-izsákját; talám ugyan zsidót nyeltél el,

¹ Was ist?

² Akkori bécsi ministerek. Portia helyett tollhibából vagy gúnyból »*Porfia*» (pór fia) van írva.

hogy oly sokáig ibrikáltál? Ozoki, ki kuvasz a misérül!... Rossz fát tettél a tűzre, valóban hullatod a terpentínát és a velenzei terjéket. {Füstöt, füstöt hamar az ebnek! (*Polycarpus ismét kimegy.*)

ACHASTES. Mit csinála kigyelmed Polycarpus uramnak? Valóban szitkozódik odaki.

GAUDE. Csinált az ördög!... A szája igen egészséges, a fenéke büdös; merő feneketlen köböl; az eb még nem is evett, már is adózik; a fenéke, mintegy articsóka, mindúntalan poszog; — talám ugyan valami mókus-nemzet; mint a tót leány, csak hátúl járja a tánczot; bizony, bár a télen jeget rakott volna belé, a nyáron szopta volna ki. S hát ugyan, szitkozódik?... Hadd, hadd; az eb is morog, — de csak sövént rág.

ACHASTES. Nékem új híreim érkeztek; azt írják, hogy meglészen az ország gyűlése.¹

GAUDE. Hóhó, Nagyságos Uram, mélyen van annak a gyökere; igen Tamás vagyok én abban, mert oderunt peccare boni virtutis amore, oderunt peccare mali formidine poenae; más az, hogy rab sarczát, felesége pénzét, még kezében nincsen, soha ne tegye addig erszényében. S osztán, csak úgy van az Nagyságos Uram, mint a ki a szolgának dolmánt ígér: mértékét véteti, felfüggeszti a szegre, — s már dolmánya vagyon.² (*Polycarpus visszatér.*)

POLYCARPUS. Annyit tudok benne: vagy akarjátok uraim,³ vagy nem, — csak meglészen.

GAUDE. Ördög tött téged cosmograficussá; merő Roboám vagy, hogy a kinek megmondod: meg kell halnod, csak meghal. S hát ugyan, csak meglész?... Contra opportet non est remedium, ugy-é? De hiszem, nem mindenkor esik le a menkő, mikor az ég dörög. Osztán, igen rossz malom az, a kire ostorral csapják a vizet.⁴ Hát nem tartod te azt: Isten, a kitül szoktak várni, s a kirül s a kitül reménleni? Hallottad-é, hogy non fit hoc verbis Marce, nullius est falce conatus, si non hosque jubetque Deus?

POLYCARPUS. Úgy, de álmomban is megláttam én azt, hogy csak meg kell lenni!

GAUDE. Compelle intrare. Mint a mely ló nem akar vonni, s kifogják s megforgatják a kocsi előtt, ismét befogják,

¹ I. Lipót tudvalevőleg 1662-től egész 1681-ig nem hívott össze országgyűlést.

² E kétkedő nyilatkozat is a bécsi udvar és az Ampringen kormánytanács hiú ígéreteire czéloz.

³ A már ekkor nagy részt fegyverben lévő protestáns rendeket érti.

⁴ Értsd: Leopold kényszerűségből hívna csak össze országgyűlést.

— s mindjárt von. Ha minden álmok bételnének, avagy kívánságok igazán fordulnának: kevés apácza volna a földön. Lám, sok főnek sok süvege vagyon: s mégis egyik a másiknak nem teheti fel kedve szerint. Némely annyit állít maga felül, mintha füvet látna nőni, vagy a bolhát ptrücsögni.

POLYCARPUS. A rabot is erővel vetik a sarczra, — kedvének *kell* lenni hozzá.¹

GAUDE. Hát ugyan, nolentem ducunt, volentem non trahunt. Hóhó, sokszor égettem én a Farkas-erdeit,² de ugyan nem égett el. Osztán, még igen bizonytalan vagyok én abban, mert az könnyen megváltozhatnak; mert egyszer a nagy hal nagy lyukat szakaszt a hálón, hogy a kicsinyek általbújhassanak rajta, — azonban az víz elvételük töllek, egy sem úszhatik, hanem csak: Bona nox Signori! Azért timet a multis, a quotiment multi; qui procul a Jove, procul a fulmine.

ACHASTES. Szolgálók kigyelmednek édes Gaude uram, — adja Isten jó végét azoknak a dolgoknak!

GAUDE. Elvettem Nagyságodtúl;³ de, Nagyságos Uram, (ha) az ellenséget italbéli köszönöttekkel⁴ megverhetnénk: hamarébb végben mennének az ország dolgai. Polycarpus uram mind elegendet ihatik s ehetik, ptrücsöghet alól-felül, — de Nagyságod dolga más. Vos autem non sic, hanem: Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes; vagy hogy: Nulla salus paci, bellum te poscimus omnes!

ACHASTES. Jó az Isten, édes Gaude uram, jót ad; tudja kigyelmed azt, hogy hadverés, királyválasztás, házasság — Isten dolga!

GAUDE. Hóhó, Nagyságos Uram, az én kocsisom is tudja azt, hogy jó az Isten; az Barabbás is tudja az ő óráját, — de több is köll ahhoz, mert: dat Deus omne bonum, sed non per cornua taurum! Hitemre, ha csak mind aluszunk, felnyitják a szemünket; tartok attúl (kit Isten ne adjon), inter duos litigantes, az harmadik⁵ lesz nyertes. Soha nincsen rosszabb dolog, mint mikor ketten egymással tusakodnak, s az harma-

¹ T. i. az evang. rendekről, kik ekkor már, mint mondók, nyílt támadásban állanak vala az északkeleti XIII. vármegyében, kérdéses volt vajjon az esetleg összehívandó országgyűlésre — a fegyvert letévén — megjelennek-e, vagy sem? A mint is az 1681-iki sopronyi országgyűlésben Thököly és hívei csakugyan nem vettek részt, hanem külön gyűlést tartottak Kassán.

² Vasvármegyében, Sárvár mellett.

³ Értsd: *Elfogadtam a billikomot; köszönöm.*

⁴ Felköszöntésekkel. Achastes nyilván poharat emelve szólt az ímént Gaudéhoz, mint a »Szolgálók kigyelmednek!« szólásforma mutatja.

⁵ T. i. a török.

dik gyapjat szed. Az urak is akkor szoktak koldússá lenni, mikor a jobbágyok tökököt olvasnak.¹ Hallod mind eztet: lassan járj, tovább érsz, s meg is úntuk; hanem most volna ideje egyszer, ha válasza volt, hogy szegény hazánknak szolgálánk² A vasat is addig jó verni, míg meleg, mert: ferrum cudi valet, quando calet; azért: quod est timendum, non est procrastinandum.

¹ Azaz: még a tökököt is megolvassák, hany termett?

² Értsd: fegyvert ragadván, a fölkelőkhöz csatlakoznánk.

MÁSODIK BESZÉD.

GAUDE. Hol laktok ti? te!

BORSEQUIUS.¹ Unghvárott.

GAUDE. Mi hírek vannak oda?

BORSEQUIUS. Igen rosszak, uraim; mert kurucz, labancz talpas,² francia,³ török, tatár, mind ellepte földünket.

GAUDE. Ludit in humanis Divína Potentia rebus. Mint van a föld népe?

NÓGRÁDI. Roszszúl; Debreczent felverték,⁴ Gácsot, Tornát megvették,⁵ — a többi is ki Szakmárra, ki Unghvárra, ki Kassára,⁶ más erős helyekben szorúlt.

GAUDE. O Meliboee Deus nobis haec omnia fecit. Úgy látom én azt, hogy a világ mind alább, nem feljbb. Omnibus in regnis, regionibus, urbibus, aulis est dolor atque labor, est labor atque dolor. Arról mondja azt, hogy potentes potentiora tormenta patiuntur.

¹ E név talán *Borszéki*-ből van latinositva.

² Magyar gyalogság.

³ Boham és Forval segédesapatai, kikkel a kuruczok 1678-ban ősz felé táborozának Unghvár táján.

⁴ Debreczent a kuruczok, francziák és lengyelek 1678. őszszel, nov. elejétől december 4-kéig tartották megszállva.

⁵ Torna és Gács várát is 1678-ban vették meg a fölkelők, Véglessel, Divénynyel, Zólyommal, Lipséssel, Kékkövel, Bozókkal s más várrakkal együtt.

⁶ Ezen erősségekben akkor még német őrség tanyázott. Egy, Unghvár alatt vívott csatában 1678. őszén esett el kurucz kardok alatt báró Barkóczy Zsigmond, Barkóczy Sándor pedig elfogatott »sok főrendekkel«.

BORSEQUIUS. Eleget bíztatnak, uram, mindenfelül bennünket.

GAUDE. Hóhó, pollicitis dives! Ígérj a bolondnak, hadd örüljön néki! Tudod-é, hogy bolondnak fapéNZ is jó? ha elveszti is, nem bánkódik utána. Hallottad-é azt: Rem tibi promissam certo promittere noli!... Csak úgy van a ti dolgotok, mint a kit felakasztanak, s piros csizmát vonnak a lábára. S hát ugyan, bíztatnak bennünket?

MONYORDI. Eleget, uram.

GAUDE. Hallottad-é azt: Fistula dulce canit, volucrum dum decipit auceps? Mézesmadzagot sodornak a szájára; — az ám az: hidd el¹ magadot, ha szégyent akarsz vallani! Mindenkor úgy (van) a ti dolgotok: azt tudja az ember, valami mennyei látás, — azonban csak: parturiunt montes, nasciturque ridiculus mus. Itt van ám az: aranynyal írsz, sz.rral pecsételsz! Tudod-é, már mennyi ember hullott el apródonkint arról a földről?² Tartok attúl, az ilyen persvasió miatt mind el ne fogyjon; mert a madárból ha egyenként kiszedik a tollat, — csak meztelen marad.

BORSEQUIUS. Hát mit cselekedjünk, uram?

GAUDE. Mit cselekedjél? Olyan a mostani világ, hogy et quacunque potes arte placere, place; ha az nem elég: audi, vide, tace.

MONYORDI. Mert uram, el nem állhatjuk tovább egy-átaljában!

GAUDE. A kecske sem menne a vásárra, ha nem hajtanák. Hát ugyan, nem állhatjátok?

MONYORDI. Bizony nem, uram; mert már sok, a mi sok.

GAUDE. S hát, sok? Úgy kell, úgy; ha szíj, vonakodjék, ha madzag — szakadjék! Mert néktek a nyeretek is jobban fut, mint másnak a lova.

BORSEQUIUS. Én bizony azt gondoltam: már csak közékben állok, ha visszamegyek; — meglátja minden ember, mit cselekszem?!...

GAUDE. De ugyan, sebes futtában megpatkolod-é a lovat?

BORSEQUIUS. Miért, uram? — Én is egy ember vagyok!

GAUDE. Szintén az, hogy *egy* ember vagy; a kurva is lakodalomba mégyen, de csak vizet hord. Isten úgy segéljen, megesisik még a lúd is a jégen!

BORSEQUIUS. Ha Jósa³ elmehetett, miért nem én?

¹ Értsd: *bízd el*.

² Felső-magyarországról.

³ *Jósa István* tállyai plébános és egri cz. kanonok, egykoron püspökének hadnagya, 1678-ban fegyvert kötött a bujdosók ügye mellett s a kuruczvilág egyik legbizarrabb alakjává lőn. A bányavárosokat ő fog-

GAUDE. Csakhogy bizony Jósa, s te?... Tudod-é, hogy nagyobbat f. nghatik az oroszleány, (*ügy*) mint a bika? Mérész egér az, a ki a macskának fülében fészket mer hordani! Itten van ám az, hogy a nyúl üzi az agarat. Bezzeg, te sem tudod ám azt, mit téssen: ismérd meg magadot, nosce te ipsum! Hát ugyan, elmégy?

BORSEQUIUS. Elmegyek; mert sok szegénylegényt tudok immár, kit előlvittek.³⁾

GAUDE. Hóhó! A ki jámbor asszont nem talál, — kurvával kell annak tánczolni.

BORSEQUIUS. Szintén az életemet is megúntam már itten.

GAUDE. Akaszd fel magadot, nem bánt senki. Szintén úgy cselekszel te, mint a ki a feleségére megharagszik: egyféle marháját elmetszi, avagy a kaszához feni. — Hát ugyan, csak elmégy?

BORSEQUIUS. Elmegyek, uram, mert bánom nemzetem romlását.

GAUDE. Dicsősséges Isten! Már, ha bánod, fogd meg az Isten kezében a nyilat, hogy ne lőjjön senkit is meg... Már csak menj el! Szintén úgy cselekszel te, mint a kinek törött szíjra vagyon szüksége, s az ökrét leütteti; vagy, hogy *mint a ki hazáját siratja: a két szeme is kiapad, — s az hazája is elvész*; azaz, hogy egy kárból kettőt szerez. Bolond eb; az ittvaló jószágodat is confiscálják, s ott sem léssen semmid is! Hóhó, nem jó úgy elhelyezni a kuvaszt, hogy kiálljon a farka a szájából, Quid- quid agis, prudenter agas et respice finem.

BORSEQUIUS. Bizony, csak elmegyek. Hiszem, a mit vitézséggel ott végben nem vihetek: házassággal is végben viszem én azt, — mert jó leányok vannak ott, azon a földön.

GAUDE. Hóhó!... A ki madarat akar löni: nem pengeti keziját; ha ki nyulat akar löni: ne üssön ahhoz dobot! Hát, házasságoddal?

BORSEQUIUS. Azzal.

GAUDE. A hol, — vedd el az én rudas-lovamot, avagy a sárvári német kapitány saruját; aztán, szép kurtafarkú kanczák vannak a seregélyi majorban!...

BORSEQUIUS. Miért venném? mikor Erdélyben kisasszont is kaphatok!

lála el vakmerőül, s alaposan kifosztá. Később visszapártolt a császáriakhoz, azonban 1679. október 21-én Tállyán, Thököly egyik hadnagyától elfogatván, mint esküszegő pártos, haditörvényszékiileg elítéltetve, lefejeztetett.

¹ Előre vitték, előléptették, t. i. a fölkelők.

GAUDE. Hát, kisasszont?... Igen nagyra tartja magát a kisasszony, — legény az, a kihez hozzámégyen!

BORSEQUIUS. Ollyant, a kinek száz ház jobbágya vagyon.

GAUDE. Úgy látom én, ez a te szerelmed kopó-szerelme: ki mikor harmadik contignatióbéli ablakon a földről látja a turot s ásítóz reá, — de nem éri el.

BORSEQUIUS. Úgyde, elérném én!

GAUDE. S hát, eléred?... Szintén az, hogy eléred; de, Isten úgy segítjen, úgy elérnek, úgy elvernek tégedet beste lélek kurva fia, hogy kiüti a kék-piros veríték a fenekedet, — száznak egy híja sem lesz; ugyan lisztet, korpát hány a feneked!

BORSEQUIUS. De bizony nem hány; mert igen dícsérik azt a kisasszont.

GAUDE. S hát, dícsérik? Hej, nem ebnek való! Tudod-é, hogy nem disznónak való a gyömbér?... A lengyel kopó is a hátulját szereti a lónak: de megrúgja. Jobb tenéked itthon maradnod. Hallottad-é, hogy mindenkor jobb: sit pauco, sed meo; itthon is meggörogghetsz, ha olly igen néki indúltál a nőszésnek.

BORSEQUIUS. De ugyan, nem hagyom már azt félben, mert azonkívül is jóakaróm az énnékem.

GAUDE. S hát, jóakaród? Te a szívedben, s ő meg a fenekedben; hej, nem tudod-é, hogy csak úgy van a te dolgod, mint mikor a disznó a szentegyházhoz dörgölődik. Hallottad-é, hogy nem illeti az ebet hintó-szekér? Nem a te rendedhez való az!

BORSEQUIUS. De bizony, az én rendemhez való: mert igen megbecsültek a minap is, hogy nálók voltam.

GAUDE. S hát, igen megbecsültek? Én bizony elhiszem, csak úgy sem becültek, mint az erdélyi Fejedelmet; — csak-hogy a pofád ollyan, mint a csizmatalp: mind szemeten s mind pádimentumon egyaránt jár.

BORSEQUIUS. Megbocsásson kigyelmed, mert nem mondhatja kigyelmed azt!

GAUDE. De, ugyan ki ördög hát az, a ki tégedet anynyira felindított, a lóra felültetett? Tudnám én, Erdélyben ki volna néked való; hanemha az váradi Dorkót vennéd el, — annak, tudom, jó három faluja vagyon: Búdöskút, Vöresvár, Bibarczfalva.

BOESEQUIUS. Immár, ha azt venném is?

GAUDE. Azt a nagy tunnogót? (így.) Igen nagy Ábrahámhited vagyon bizony, ha azt el mered venni!

BORSEQUIUS. Mért nem, uram?

GAUDE. Enyje, bőr-bot¹ alá való bolond eb!... Azt a nagy Duffinát? Az ám, hogy: Quis-quis amat ranam, ranam putat esse Dianam.

BORSEQUIUS. Igen akarnám, uram, ha valami jó tanácsot adna kigyelmed az iránt: mert az első feleségem, szegény, nem igen kedvem szerint járt, — de ezt igen becsületes asszonynak dicsérik.

GAUDE. Igen szép beste híres kurvát vennél el bizony, ha azt vennéd el: mert csak miólta kurva, üdössebb náladnál! Csak olyan volnál ott, mint az hajdú fenekén a tök, — vagy hogy mintegy üszögöt² ütnének a Balatomban, vagy egy újjadat mártanád belé. Hallottad-é, a czinegének kóró nyárfa?! Isten úgy segéljen, csak olyan volnál te ott, mint mikor az mokus kinéz a zsebből. Sprincz-kutya, kis pityor, sz.rf.ng eb, — csak a Simon bíró³ hajtaná ott a lovat. Szintén úgy járnál véle, mint a béklyós ló: egy kárból kihajtják, meg a másikában mégyen. Bizony, csak halnak is kevés volnál te ott; úgy hordozna a téged hólna alatt, mint a gróffné-asszonyok a kis ebet. Tudod-é azt, hogy qui amat periculum, peribit in eo?!...

MONYORDI. Gyere társ, menjünk el, mert már eljár az üdő, — bé sem érünk Sárvárra!

GAUDE. De, né félj, ne, — béértek; szintén most fogatja bé az Úr a jobbit⁴ kedvetekért.

MONYORDI. Mit üzen uram kigyelmed Unghvárra?

GAUDE. Nem üzenek semmit is; — ha ott felejtettem volna a fél-szememet, sem mennék érette.

MONYORDI. S hát, hadd menjünk el az kigyelmed kocsiján!

GAUDE. Igenis, vess egy kis szalmát alája, ülj reá, — sétálhatsz rajta! Talám azt akarod, hogy én legyek az lant-kocsisod?⁵

MONYORDI. Nemzetemre nézve el is vihetne kigyelmed.

GAUDE. Hóhó, sohasem ettem én nemzetségeddel főtt káposztát; — csak ballagj a fagyon!

¹ Értsd: *korbács*.

² Karót, ezölöpöt.

³ A papucs-kormány régies jelzése.

⁴ Így; talán: *a jobbik lovait*.

⁵ A »Land-Kutsché«-ból fordítve.

HARMADIK BESZÉD.

GAUDE. Te, ti, hallod-é? — ki szolgája vagy?

DASRÉRDI. Magam ura vagyok, uram!

GAUDE. Hát, magad ura vagy? Igen rossz embert szolgálsz, beste lélek kurvafia; — kurva az anyja mind uradnak, mind magadnak!

DASKÉRDI. Ne szidjon kigyelmed, uram, mert bizony kigyelmedtől én azt fel nem veszem.

GAUDE. Ne szidjalak? . . . De majd Sárvárra vitetlek beste lélek kurafia, — ugyan eldugatlak az ebek előtt!

DASKÉRDI. De, magam is Sárvárra indúltam most; nem bánt engem ott senki is: mert Azsiából (*Árvából*), Liptóból jó híreket hozok.

GAUDE. Micsoda jó híreket tudnál arról a seres, komlós, zabkenyeres földről hozni?

DASKÉRDI. Ne gyalázza kigyelmed, uram, azt a földet, mert jobb az!

GAUDE. Mivel volna jobb, hanemha azzal: valóban piszkálja az zabkenyér a feneketeket! A mi keveset esztek-isztok: valóban csak szívetek szerint¹ eszitek s iszszátok. Én bizony elhiszem: sok jó ebédet, vacsorát mulattok² el azon a földön.

DASKÉRDI. De bizony, mind borunk, mind kenyérünk van annyi, mint kigyelmeteknek itten.

¹ Értsd: *de nem a szátok szerint.*

² Értsd: *múlasztotok.*

GAUDE. Borotok? . . . Hallottad-é, hogy kértt leány tánczban f.ngik? — Bizony, csak lovász több bort iszik ezen a földön, mint ott egy főember. Minap egy Méltóságos Urnál megszállánk ott Liptóban: az egész vármegye vendégelt, egy hólnapig limitálta a vice-ispányotok a költséget, — az is csak egy itcze borbúl állott, és azt is mind maga itta meg. Hanem a sert valóban nagy tájtékossan tudjátok elköszönni; azaz, hogy a ti dolgotok: Nalej pivo, tölts bort! Más báránnya fügét mutat, azaz kecskét. Meg kell engedni, szép szerelmeskedő asszonyitok vannak, — mint a Páter Orbán kalapja. Szintén úgy van a ti dolgotok, mint a kinek búzája van, csak süveggel méri, — jóllakott, s mégis koplal!

DASKERDI. De, hol hallott kigyelmed inkább olly barátságos, csinos népet, mint azon a földön?

GAUDE. Szintén az ám néktek, hogy olly barátságosok vadtok: de csak a zabbal és a serrel. Szép, csinos nép az, a ki aranylánczot, pereczet a serre viszi! . . . Igen szép, világos országtok vagyon: mert esztendőben egyszer ha látjátok a napot; hóval, hegyekkel s hideggel, kősziklákkal nem szűkölködtek; házatok is szép, csinos: ebetek, kutyátok, disznótok, kecskétek egy szobában lakik veletek, — az az, hogy: rustica natura tenet sua jura. Szintén olyanok vadtok ti, mint a tormában esett féreg, vagy mint a kemenczében szorúlt kuvasz. Megtanúltam én azt, hogy dícsért eperjre soha nem kell kosárral menni.

ROTTENHOFF. De, édes Gaude uram, boni viri, boni vini non est inquirenda origo.

GAUDE. Ihol, megjött Antal Budáról, zöld ágat hozott.¹ Te, praeter barbam et caput nihil; hiszem, nem bonum vinum a ser, te oktalan, bolond eb! Hogy nem hallottad azt, csudálkozom; hiszem stultorum plena sunt omnia. Hiszem te sohasem voltál azon a földön; csak olyan vagy te, mint a vidék. kuvasz: ha elfut, dörgölődik, — ha el nem fut, pörzsölődiki Hiszem te is, vén, fajtalan disznó, csak hajdinán hattad volt a hitedet, mint Esau a lencsét.

ROTTENHOFF. Ó, uram, ne mondjék kigyelmed fajtalanak illyen megőszült, öreg embert!

GAUDE. Hóhó! . . . Nem elég az, hogy fejér a szakállad; mert a rókának is fejér a torkaalja, — de nagy veres ördöge vagyon annak hátúl!

ROTTENHOFF. De uram, ki szeretne immár engem?

¹ Értsd: *bolonddá lett.* (L. a Szepessy Pál ellen írt 1672-iki labancz gúnydalt »Adalék«-aimban, I. k. 41. l.)

GAUDE. Ki szeretne? . . . Nincs olyan rihs ló, a ki egy görbe fát ne találjon, a kihez dörgölődjek, sem olyan rossz kuvasz, a ki holta napjáig egy nyulat ne fogjon. Tudod-é hogy nemcsak az őz (*így*) és a kuvasz fogja a nyulat, hanem az öreg (is) elfogja olykor? Sok aranybúl csinált nyeret tesznek fel a cigány-lóra.

ROTTENHOFF. Megélek én már uram mással; hiszem, hála Istennek, él ugyan még az én szegény feleségem is.

GAUDE. Immár, ha él is? . . . Kurva az anyja annak az egernek, a kinek csak egy lyuka vagyon!

ROTTENHOFF. De, uram, nem kell bizony már énnékem afféle állapot; inkább akarnám, ha valami jó conditiót szerezne kigyelmed.

GAUDE. Ahol, most hadta el a barátokat a kocssisa!

DASKÉRDI. Ne törődjél, társ, ne azon semmit is; elviszlek én Árvában s Liptóban téged, — ott jó állapotod lészen Polycarpus uramnál.

GAUDE. Kinél?

DASKÉRDI. Polycarpus uramnál, ha isméri kigyelmed.

GAUDE. Ismérem, de az is igen dévaj ember.

DASKÉRDI. Miért, uram? Nagy becsületben vagyon azon a földön.

GAUDE. S hát, nagy becsületben vagyon? A hol ló nincsen, számárnak is keleti van ott. Ha te spanyol király volnál: talám ugyan aranybáránt adnál néki;¹ a mennyire emlék²

DASKÉRDI. Csak elhigye kigyelmed, szerdékel³ bíró, jó vadász ember.

GAUDE. Azaz, hogy haud habet parum, non habet.

DASKÉRDI. De bizony, nagy uraknál is igen kedves.

GAUDE. Hóhó, — minden úrnak van most egy markás mája; (*így*) Hallottad-é, hogy keserves anyának sz.ros a gyermeke? Nem mind arany az, a mi fénlík. Osztán, micsoda urak vannak azon a földön? van-é olyan, mint az Dörföle öreg úr? azaz, hogy Generosorum Dominorum Praefectus.

DASKÉRDI. Ahol Késmárkon, Korponán! . . .

GAUDE. Avval is bizony csak több az ember avagy úr; mert azok is csak quarumdam partium, inter focos masculus reus. Más az, hogy szálfá nem erdő, talyiga nem szekér, una hirundo non facit ver. Azt tartom, csak én is egy gyékényen

¹ Az aranygyapjas rend osztogatása a spanyol királyoknak előjoga volt, s részben még most is az.

² Itt a leíró néhány szót kifejejtett.

³ Szerzeménnyel, szerzett jószággal.

árulhatok velek. Osztán, bizony igen szatyor úr az, a kinek fazekában főznek, s a kondér másnál lesz; sokszor nyul az úr az erszényben, de csak üres kezét vonja ki. Arrúl szokták mondani: bolond gazdának hideg a kemenczéje; megköti az erszény száját, megint megöldja, a mi benne van, mind elolvad; olyan nagy az erszénye: de semmi sincs benne.

DASKÉRDI. Menne csak kigyelmed hozzájok: meglátná kigyelmed, mint tartanak kigyelmedet!

GAUDE. Elhiszem, hogy ott is a kinek pínze van, csak az sipol; de elhidd, soha nem megyek vásárlani kecskétül gyapjat: mert tudom én azt, hogy a kinek gézengúz az ura, kótyonfitty a szolgálja! Úgy látom én azt, hogy te ennek a szegény embernek is karóhegyen tar varjút mutatsz; menj el csak te bolond, menj el, — de harmadnap múlva visszavárlak. Szintén úgy jársz, mint az Aesopus ebe: az árnyékhoz kapdos; hiszem, jó urad van most néked, — csak annak felelless bár meg! Itt van ám az: mint a kinek egy agara van, öt-hat nyulat üzet, ezt el nem éri, amazt el nem fogja; s egy forintra gondot visel, s tízet nem tudja hova tészzen? Jó uradot elhagyod, ott bolondra találsz, — búzakenyérrül zabkenyérre mégy. A te dolgozol olyan, mint a ki eladja a szőlőt, s próst¹ veszen az árán. Stulti pro certis, quae sunt, incerta sequestrant. Hadd el csak az vallottat az vallatlanért: bizony szintén úgy lesz dolgozol, mint a ki jól lakik, azután fájdalja az hasát; vagy mint a ki megf. ngja magát s csomót köt rajta.

ROTTENHOFF. Elmegyek uram, mert igen hálnak ezen a földön.²

GAUDE. Túl lótték, s innét találták. Hát azért bizony soha ágyba ne feküdjél, hogy az apád ágyba holt meg. Immár mit félsz te a haláltúl, ha a nélkül is csak annak való vagy? Immár miért nem tiltod el azt is, hogy madár se repüljen a fejed felett? Szintén úgy cselekeszel, mint a fáczány mikor a fejét elrejt, — a feneki mind kinn áll. Mert a minémű jó béllelt köntösed van az mostani fergeteges üdőhez: megnyalják bizony addig a bialok a hátadot, míg odamégy; az útban is meghalatsz, s oda sem mehatsz; úgy jársz, mint a róka, mikor megöletti magát bokorban a bőriért.

ROTTENHOFF. Igen dicséri az az ember azt a földet, hogy ólcsó föld.

GAUDE. De, szegény, nem mind bors az, a kit a kalmár kutyája f. ngik; más az, hogy ólcsó húsnak híg a leve; a ki keveset főz, hamar feltálalja.

¹ Prést, sajtót.

² Az 1678-iki pestis-ragály.

DASKÉRDI. Jőjj el csak, most Polycarpus uram azon a földön lakik, — igen szép ajándékot ígért, ha eljősz velem!

GAUDE. Mikor ment az az eb oda? hiszem minap mind itt tekergett az Úr (Achastes) körül; igen mentiris ajándék lesz bizony az, a kit az ad néked! . . .

ROTTENHOFF. Egyáltalában, uram, csak elmegyek; bárcsak a Dunán tudnék valahogy általmenni!

GAUDE. Úlj a kalapodban, — ha Isten embere vagy, nem halsz belé, mint a sátán anyja páczúr (*így*) a repczében, általmehetsz.

NEGYESEDIK BESZÉD.

ACHASTES. Nó, mit álmódott az éjjel kigyelmed, Gaude uram?

GAUDE. Nem sokat, Nagyságos Uram, mert igen rossz ágyam vólt az éjjel. Mindenkor hallottam, hogy aulica virtus splendida miseria; nappal főember, étszaka kuvasz; azaz, hogy nappal jól tartanak, éjjel akárhol heverek.

MACZKÓ. Miért nem jött kigyelmed az én szállásomra?

GAUDE. Csak bizony nem lehet egy s. ggel két nyeretget ülni. Deficit ambobus, qui vult servire duobus. Hogy én feküdjem is, tikteket is keresselek: nem lehet kettő; napestig elfáradok a sok állásban. Fáradt lónak a farka is nehéz; osztán, hivatlan vendégnek ajtó megett helye, — mert a mentét nyusztal is, az orcáját emberséggel is béllik. Más az, hogy hozzá szoktam már én negyven esztendő túl fogvást az udvari pompás nyomorúsághoz. Non ignara mali miseris succurrere disco.

MACZKÓ. Hiszem, eleget hittam én kegyelmedet!

GAUDE. Minden gyermek szavára, bogár után, nem indúlok. Más az, hogy (sokat) mondasz te, egy sincs igaz benne; mintegy gyenge purgatio: olly könnyen tölled elmegyen a hazugság: igen meg kell dézmálni a szavadat. Majd ott udvaroltatnád magadot velem.

MACZKÓ. Miért, édes Gaude uram? Legalább az én szómra bizony mindenkor eljöhet kegyelmed.

GAUDE. Azért, hogy gyermek-urat, fehér lovat nehéz embernek szolgáltni: mert egyikét észszel, másikat szappannal nem gyözöd. Osztán, azt hallottam vólt én: gyermek kezében

került madár, német torkában került bor, vén ember kezére került leány, — jaj annak! . . .

ACHASTES. Kegyelmed szintén olyan, mint a tehénhús: ha ösztövé, nem ehetem, ha kövér, megcsömörlöm belé.

GAUDE. Hitemre, hacsak nem amicus, nem benevolus, nem vicinus: nem uram senki is, az egy római monarchán kívül, — akár soha kertében se menjek Nagyságodnak imádkozni!

MACZKÓ. Ne bestelenítse kegyelmed ily szókkal az Urat: mert még a gyermekek is megtronfolják kegyelmedet!

GAUDE. Hóhó; ledől a nagy fa, eltörnek az ágai!

ACHASTES. Úgy hallok én, több főrendek is voltak ott, — miért nem mehet kegyelmed is?

GAUDE. Kicsodák azok a főrendek?

ACHASTES. Ihol, Polycarpus uram, Manódi!

GAUDE. Csakhogy bizony, igen fertály híján főemberek azok; — hát ugyan, derék embereknek tartja Nagyságod azokat?

POLYCARPUS. Bizony, kegyelmed jóakaróinak tartjuk mi magunkat! Én még az magam ágyát is odaengedtem volna kegyelmednek.

GAUDE. S hát, még a magadét? . . . Mikor jöttél ide? Hiszem azt mondá az az dévaj Daskérdi, hogy Liptóban lakol most, — mégis itt vagy; most látom én: nem égeti meg senkinek a hazugság a száját. S hát, ugyan ideengedted volna a magad ágyát is?

POLYCARPUS. Oda!

GAUDE. Igen tollas-párnás ágy az, — csak az kár, hogy szép hímes, varrott vánkások, vont aranyaplanok vannak rajta pokróczbúl. De, ne engedd bár nékem, mert magad is mindenkor vakaródzol, — én bizony elhittem: sok jó álmokat mulatsz el; sokszor te is többet aludnál s nem vakaródzanál, ha annyit nem háborgatnának a kecskés hajdúk!

MUSZURD. Hiszem, több ágy is vólt ott, odaengedtük volna egyikét kegyelmednek.

GAUDE. Micsoda sok ágy? . . . Tudnám én, ha az Úr ágyán kívül volnának más ágyak.

MANÓDI. Azok közzül jó lett volna egyik kegyelmednek.

GAUDE. S hát, ti engedtétek volna azt?

POLYCARPUS. Mi.

GAUDE. Nem ismerem vala még azt a kegyelmed pleni-potentiáját.

MUSZURD. Ismérheti kegyelmed, hogy mostan mi lakunk ebben a szobában.

GAUDE. S hát, ti? ... A veréb is reászáll a házra: de nem az övé a ház. S hát ugyan, ti laktok? ... Itt van ám az, hogy ez nem enyim, s amaz másé. Szintén úgy tész, mint a cigányasszony: másnak jó szerencsít mond, — maga pokróczban jár. Nem láttam még én egy klastromban is két gvárdiánt; egy hüvelyben sem tér két hegyester;¹ az ég sem visel két napot. Hallja meg csak az Úr: én elhiszem, mást mondotok! ... Nem jó az egérnek az macskával játszani: mert, mint a medve, míg kicsiny, mind mulathatni véle, — de ha megnő, megöli az embert.

POLYCARPUS. Ne beszéljen kegyelmed ollyat, mert megharagszom; sok ez egy eretnek embertől!

GAUDE. S hát, megharagszol? ... *Eb ura a fakó!* ...² te túl, s én innen. Osztán, mit fél király udvarbírójától? ... Kegyelmed sem úr, sem kapitány.³

POLYCARPUS. Elég az, hogy most énreám bízták az egész helyt.

GAUDE. De ugyan nem tied azért a vár! Most lettél barátta, már kápát szabsz? Tudod-é, hogy (új) szita s rosta szegen függ?!

MACSKÓ. Megérdemli ez az embersíges ember azt a tisztet: mert a minap is, tudja kigyelmed, minémű nagy hívséget mutatott az Úrhoz!

GAUDE. Hóhó, sok rossz ember szép búzát árúl; a vak is talál egyszer egy patkót. Invenit interdum et caeca gallina granum.

MANÓDI. De, ugyan úgy hallottam én minap is magától az Úrtól, hogy ugyancsak ő kegyelmére bizatik ezután az a vár.

GAUDE. Hát még csak azután bizatik? Hol barát, hol számár; változhatik még addig az apátúrság! S hát, még (a) tiszt sem az övé? Lásd, még meg nem fogta, már mellyeszi, — mintha övé volna mind a diófáig! ... De, Isten úgy segéljen, engemet meg nem nyergel ám, ha csak túl is ollyan, mint innen: mert nem palatinusom, sem országbíráam. Tudja ördög, honnét hozta a varjú az orrában, — már itt akar praescribálni; de lerázom rúlam, le! Elhigye azt, nem jó sokat horkantani: mert a hazugság rossz ember szokása, a szokás pedig természetté válik az emberben; nem hijában mondják azt: add tőtnak leányodot, — mindjárt határt mutat.

¹ Hegyestőr, = dragon.

² Íme a híres fölkiáltás, a melylyel 1707-ben az ónodi országgyűlésen detronizálták József királyt. Régi közmondás volt az.

³ Értsd: sem mánás, sem tábornok vagy várparancsnok.

MACZKÓ. De ne haragudjék kegyelmed édes Gaude uram, mert most halálos az üdő.¹

GAUDE. Immár, a kinek hol fáj, ott tapogatja. Fama, fides, oculus non patiuntur jocum. Szintén szerencsétlen ember vagyok én: mert a minap is úgy járék evvel a disznó Polycarpussal, — de akkor ott hadtam; úgy járék, mint a ki pokolból megszabadul, purgatoriumban esik.

MUSZURD. Jőjjön kegyelmed asztalhoz, az Úr szépen kéreti kegyelmedet!

GAUDE. Az urak kérése parancsolat.

MACZKÓ. De megengedjen Polycarpus uramnak!

GAUDE. Én?

MACZKÓ. Kegyelmed.

GAUDE. Bár a számba ibrikáljon kegyelmed, ha megengek. Talám azt tudja, hogy a maga rendén való emberre akadt? . . . Nem az én rendemhez való ő.

MANÓDI. Mi? hiszem, emberhalált is el szoktunk végezni! Kegyelmed sem olyan mérges, a mint mutatja magát, — hanem megkegyelmez néki.

GAUDE. Immár kegyelmes tolvajnak hegyes nyárs a fenekiben.

ACHASTES. Elhozták-é az étket?

MUSZURDI. El, Nagyságos Uram.

GAUDE. Mind ilyen szűk üdőben sem bolondúltam meg annyira.

ACHASTA. Kést, vidlát ő kegyelmének!

GAUDE. De, Nagyságos Asszonyom, késhegyin, vidla nélkül is megehetem, — a mennyi jövedelemem vagyon.

ACHASTA. Hová lón el Polycarpus uram?

MUSZURD. Most mosdik meg ő kegyelme; de nincs helye az asztalnál.

GAUDE. Jó, jó, csak mosdjék ő kegyelme: nem árt a tisztaság! Úgy jár az, a ki hazugságot vet, hamisságot arat. Dévaj kutya, addig készül Nagyságodtúl Liptóban, hogy maga is a két szék között lócza alá esik.

MUSZURD. Elvégezte-é már kegyelmed a vetést?

GAUDE. Dehogy végeztem, nem is vettetek; még azt is kiszedetném szálónként, a kit vettettem.

MANÓDI. Elvégezte már az Ur?

GAUDE. Hóhó, nem kértem én azt: tud-é a varjú krákogni?

MUSZURD. Miért?

¹ Ismét a pestis értetik.

GAUDE. S azért, hogy Mátyás király, Mátyás kovács — igen különbeznek egymástól. Nem tészem én oda a lábamat, a hol a király a lovát patkoltatja.

MANÓDI. De, ha nem vettet kegyelmed, immár eljöhethet velünk Horvátországban!¹

GAUDE. Jó volna ugyan az Urakkal fel s alá való járás: mert a sült galamb senkinek a szájában nem röpül, — vesztet heverő kuvasznak is síma a szőri; de, hogy menjek én arra a földre, ahol még azt is fizetésért engedik meg az Urak magok jobbágyinak, hogy szálonként szedjék ki magoknak a konkolyt, kenyérnek a búzából? Más az, hogy örög legény vagyok már én olyan nagy úthoz; nehéz az agg lóból borostát,² a botbúl beretvát csinálni. Osztán, csak nem tetszik nékem a veres nadrágú búza;³ — nincs jobb embernek, mint maga hazájában maradni. Chara tellus Patriae. Már eleget szenvedtem nagy hosszú útakon az Úrral, per ignem et aquam. Ha ott volnék is, haza kellenék jönnöm: mert a madár is haza siet a maga fészkére.

MANÓDI. Lám, az Braniszkát⁴ megjárhatta kegyelmed azelőtt egynéhány esztendővel!

GAUDE. Akkor vólt az; de már régi írás, elkopott. Elég nékem most az, hogy itt jól van dólgom. Ubi bene, ibi Patria. A hol bízik, ott hízik.

MANÓDI. De, kérem kegyelmedet, jőjjön el kegyelmed, — talám ugyan soha nem lát többé kegyelmed engemet!

GAUDE. Immár, ha nem látlak is, bizony csak a süvegemet sem fordítom meg éretted. Osztán, azt kérdem én tőled: ha elmennék, mit csinálnék én a télen, — hanemha mint a sneff, ki az orrát a s.ggében dugja, s a mit az egész nyáron evett, azt eszi, azzal él. Tudod-é, hogy a nyáron is a sok rossz esős üdő miatt semmi dólgot nem tétethettem? A ki pedig nyáron nem gyűjt, télben bánkódik utánna.

MANÓDI. De, ne vesse meg kegyelmed az Úr kérését, — lám, én elmegyek.

GAUDE. Immár, csak menj el; — ha ugyan Velenczét, Ázsiát, Áfrikát mind öszvejárod, sem törődöm rajta: mert a kinek szekere farkán ülsz, annak nótáját hallgatod. Az én dólgom nem olyan, mint a tied: mert tenéked, csak jóllakhassál, másra nincs semmire gondod, — nékem pedig, hogy

¹ Vép urai, a *gr. Erdődyek*, Horvátországban is nagy jószágokat bírtak, s Manódi az ő udvarnokuk vólt.

² Durva ecset, a borotválkozáshoz szappant kenni.

³ A tatárka, másként hajdina, mit Horvátországban nagyban termesztének.

⁴ A Branyicskó hegye, Szepes és Sáros határvonalán.

idehaza is gondom légyen, oda is megfeleljek — nem lehet. Hallottad-é, hogy: pluribus intentus, minor est ad singula sensus? Itt ha kevesebb van is: sat parum, sed meum. Hát azért a hajdina-gombóczáért, kölespogácsáért mennék én oda? Kurva az anyám, ha mindjárt a fenekemben volna is, ha ki nem f.snám!

MANÓDI. Úgyde, csak el kell kegyelmednek jőni: mert én úgy akarom!

GAUDE. S hát, úgy akarod? Hagymázban vagy te; még magad sem tudod, mint mehetsz? Egér nem fér lyukában, — tököt köt a farkára. Nem áll eben a lóhalál: mert mind a kövére döglenék; de ha elmegyek, — bár az egész útban az Úrnak legényei, kocsissai s csatlóssi mind a számban járjanak iprikálni!

ÖTÖDIK BESZÉD.

GAUDE. Jó napot!

HANCSOK. Hozta Isten kigyelmedet!

GAUDE. Jaj! most is fekszel? Talám ugyan nyusztházban lakol, mint egy török császár!

HANCSOK. Hát mit műveljek ebben a rút üdőben? Minden kedvem oda van a tegnapi sok boritaltúl.

GAUDE. Lám, nincs az én kocsisomnak, — akár most is megfürödjék benne. Szintén olyan kigyelmed, mint a gyöngy: egyszer minden kedvét kiadja, azután csak bánkódik; vagy mint a Markalff anyja: egyszer háasíták meg, — örökké sír utánna.

HANCSOK. Bárcsak egy vígasztaló társat hozott volna kigyelmed ide valahonnét az ágyban nékem!

GAUDE. Aha, disznó! Van pajtád, csak csépelhess benne.

HANCSÓK. Nincs az most itthonn.

GAUDE. A szíró¹ soha el nem fogy: de a csép elvásik. Eljön az üdő, hogy még a róka eleget f.sik a lyuka előtt. Van egy bárányod, — bár ne kívánd senki kecskéjét!

HANCSOK. Bezzeg, jól vala a minap dolgom éjjel!

GAUDE. S hát, jól? ... De nem mindenkor pap sajtja!

HANCSOK. Nem hallott-é kigyelmed új hírt?

GAUDE. Mit?

HANCSOK. Megfattyazott a Pannay Kata.

¹ Szériü.

GAUDE. Ollyan ám az öreg leány, mint a gesztenye: ha meg nem metszik — kipattanik; vagy mint a hitvány ló: ha paréjra csapják, megfrissül; — a leány is, ha legény mellé fekszik, megvidül.

HANCOK. De még igen titokban vagyon, csak három vagy négy ember tudja, az atyafiak közzül.

GAUDE. De, nem titok az, a kit két-három ember tud! Megmondottam én azt még azelőtt egynehány esztendővel, mikor ficzkándozott a férfiú-gyermekekkel, hogy meglátszik idein a mely tejből túró leszén; — mert az öreg leány osztán vagy férjnek, vagy földnek! Ihon, a szűz párta szalmakoszorúvá vált. Unius corruptio est generatio alterius. Nem hiában mondá a minap egy ember, hogy:

In foeno viridi juvenem cum virgine vidi
Luctantem, nuper, illa sub, ille super.

Az ám az, hogy mindenkor kedveztenek néki s kényessen tartották. Mind abbúl van ám az, hogy:

Conveniunt toties Catharina, Regina, Sabina,
Discursus faciunt et ab hoc, et ab hac, et ab illa.

Nézd már, lány pásztor előtt gyapjat sz.rik a farkas. — En elmegyek: szolgálók kigyelmednek! Elég már harmadnap-túl fogvást a jó lakás, tovább nem úntatom magamot, mert:

Post tres saepe dies vilescit piscis et hospes.

HANCOK. Ne siessen kigyelmed, legyen nálam kigyelmed ebéden; majd bizonyossabbat hallunk; ide várom Polycarpus uramot is. Te Szabó, fuss el hamar, lásd meg: otthon van-e Polycarpus uram? Köszöntsed nevemmel, hídd ide, mondjad, hogy itt van Gaude uram is.

GAUDE. Csudálatos dolog, hogy eddig észre nem vehették annak a nagy leánynak dolgát; egyébiránt sok irigyét tudom annak a háznak, talám csak úgy van dólga, mint a melly ebet agyon akarják verni, s dühös nevét hóltig kótik.

HANCOK. Mert igen okossan eltiltották; de a szomszédok mégis alkalmasint vették észre, s födelezték.¹

GAUDE. S hát bizony, csak olly titok volt az, mint a kinek szép az hordója, büdös a bora, vagy mint a ki a mezőben tojik, a faluban költi ki.

¹ Így. *Leplezték?* Avagy ellenkezőleg, talán e helyett: *fölfedezték?*

HANCSOK. Én nem hihetem; mert igen szegény gyerkőczelegény az, a kivel szólják azt a becsületes, már megértt értelmű leányasszont.

GAUDE. Hóhó, nagy az ökör: de egy kis gyermek megfogja a szarvát, s odavezeti, az hová akarja. A kis szikra is sokszor nagy tüzet támaszt. A cane non magno saepe tenetur ager. Tudod-é azt, hogyha az orrod viszket: akármellyik újjoddal várd meg, mindegy az! A szívednek se' higyj mindenkor. Szintén úgy vagyon a leány: jó ember nélkül csak imideamoda ingadoz, mint a szőlővessző karó nélkül. Vox populi, vox Dei. Valamely házat osztán sokáig vér az esső — jaj annak, mert gyakran esett esső házat nyomorit el. Az anyja is olyan volt annak; nem esik az alma messze a fájátúl. Svaviter et sequitur filia matris iter. Rossz társaságban neveltek; a ki ördögül él: ördögül veszi hasznát.

HANCSOK. Lehetetlen elhinni, mert a minémű kemény ember az atya, és anyja is, mind vígyáztak őréá; — mint történhetett volna az?

GAUDE. Megengedem, akkor, mikor az apja és anyja szemei előtt volt: mert mikor a macska előjön — mindjárt elfutnak az egerek. A redves fát is mihent a vízben vetik, mindjárt megszűnnek a békák a karatyolástúl. De nem tudod-é, hogy amor improbus omnia vincit? Volenti nihil est difficile. Oly vígyázás nem lehet soha is; a hol két egyenlő akarát megvan: adjon Isten jó étszakát a vígyázásnak! Hitemre, felütik a miatt az asszonnak a far-ékét, s nyélben ütik ő kigyelmét; mert:

Proxima languenti manus est et ocellus Amoris.

SZABÓ. Én oda valék uram, s ezentül¹ itt lészen Polycarpus uram.

GAUDE. Szóllottál-é magával, vagy láttad-é?

SZABÓ. Nem szóllottam, se nem láttam magát, hanem egy örög, szakállos szolgájával beszéltem . . .

GAUDE. Asinus ad lýram! Szamarat küldöttek Kundiabban. Tudod-é, hogy nem szakál hajtja a rendet? Non barba secat foenum. De, ugyan mit mondott hát?

SZABÓ. Nem szóllott bizony a semmit is.

GAUDE. Tacet, ergo nihil dicit.

SZABÓ. De bizony, majd meglátja kigyelmed, ezentül itt lészen; még azt üzente, hogy mihellyest eljön: mindjárt egy pohár bort iszik kigyelmedért.

¹ Értsd: ezennel.

GAUDE. Eljöhet, — de a tököt csak a fenekére kösse, s igyék belőlle.

SZABÓ. Jó az ital, de ennünk is kellene a mellett!

GAUDE. Ihon, majd agyonütöm a fenekemet, — lakjál jól véle! Iszod Szabó, nem jó néked sokat horkantanod; tudod, a diákok mit mondanak: mordacem esse oportet memorem. Úgy látom, hogy valóban tolod a Branyiczka rúdját, ki sebes ütközetben félig bément a kősziklában. A vág-besztercei hálót bezzeg, vonod. Csak menj el te a kopercsányi majorban lévő pajtában ötszáz cséplő közzé csépelni!

SZABÓ. Nem megyek, mert már ugyan akarok kegyelmeddel lakozni; — most is valóban ehetném.

GAUDE. Rossz löttél volna te barátnak; te sem böjtelnél hát úgy, mint Pálffy uram pozsonyi házában egy kép, kinek két zsák búza van írva¹ mellette: mégis répát rág, hat hordó bor a feje felett, s mégis vizet szörpöget.

SZABÓ. Nem böjtelek bizony én, a mikor van mit ennem-innom; jobb, köszönje kigyelmed reám azt a pohár bort!

GAUDE. Aha, feneketlen köből! Ihol, nyaljad az üveget s lakjál jól véle, osztán gondold a bort — igyál vizet. Ha vendégeskedni akarsz, magad házában parancsolj!

SZABÓ. Ott is szívesen látnám kigyelmedet: de most egy kevésbé szükölt állapotban vagyok.

GAUDE. Én bizony elhittem, nincs több fogyatkozásod, hanem hogy nincs mit, nincs mivel, nincs kivel!

SZABÓ. Hagyjunk békét most annak, hanem beszélgesünk az ország dolgárúl.

GAUDE. Szabó, bűn tenéked abban szóllani: mert te bolond vagy s eszed nincs; a te dolgoz csak bor, gyűszű, spongia, téglázó vas, olló. Más az, hogy tudod-é, mi vagyon a graeczi kapura írva: Bolondnak búj-járása. Ha borbúl állana Budának, Esztergomnak, Kanizsának, Váradnak, Érsek-Újvárnak bástyája:² úgy, tudom, reád bízhatnák egyikét, — bizony, csak a másikat is reád bízhatnák!

¹ Festve.

² Akkoriban még mind török-bírta várak.

HATODIK BESZÉD.

POLYCARPUS. Hol jára kigyelmed Gaude uram?

GAUDE. Ott valék annál a csupa száz Agájnál.

POLYCARPUS. Kinél?

GAUDE. Annál a Babindalli Hantsuk ha késli fél gázó — vagy ki ördög, a ki kigyelmedet is odavárta magához ebédre; mind tartóztatott, hogy majd elérkezel: azonban valóban csak hazudott egy dévaj szabó melletted, mint a kigyelmed Salamon-esze. Az ám az, hogy most itt kávolygok;¹ nohát, én a kigyelmed formódlia légyek, úgy-é?

POLYCARPUS. Én miattam nem kávolyg kigyelmed, hiszem, nem hívattam én kigyelmedet.

GAUDE. Úgy, de reá felettél magad is, hogy eljössz: de ugyan csak nem jövé. Szintén csak olyan vagy te, mint a bosznai kasza: mindkét felé egyaránt vág; — bezzeg, jó vólnál kantáros paripának!...

POLYCARPUS. Igaz, hogy ajánlást tettem vólt: de kevés imádságom vólt, azt kellett elvégezmem.

GAUDE. Jól jár a szád, — ha szíved úgy járna! Valóban haragszik most a szíved a szádra. — Micsoda nagy zörögés, csattogás vólt házadnál, mintegy Jerusálem veszedelme?

POLYCARPUS. Azután vendégim is érkeztek; miért nem jött kigyelmed is közinkbe?

GAUDE. Azért, hogy kigyelmedet is odavártuk; más az,

¹ Így; talán »káválygok« helyett, legalább annak értelmében.

hogy jobb helyen voltam, s a ki szíjra talál, elveti a madzagot. — Mi híreket hallott kigyelmed?

POLYCARPUS. Nem egyebeket, hanem Babindelli uram beszéli, hogy most egy derék német kisasszont akartak néki adni: de ő, azért, hogy idegen nemzet, — nem akarta elvenni.

GAUDE. Gűz (*göz*) volt, nem kolbász: inkább hiszem, hogy ő vette volna, de amazt nem adták. A kutya, h. gyozni sem tud, mégis nőszik; valamint az eb az ugatás után, avagy hogy a vizsla a nyomon, szintén úgy megyen az ollyan bűz után.

POLYCARPUS. Azt mondja: inkább engedje más egy jóakórójának.

GAUDE. Eb higyje! mert proximus ipse sibi; qui sibi malus, cui bonus? qui sibi *rest*, cui *gyors*?

MÓLNÁR. Hát azt hallotta-é kigyelmed, uram, most Sopronban beszélgették, hogy egy köldűs Bécsben megholt: többet hagyott százezer forintnál a városnak?!

GAUDE. Kurvaanyádot hagyott; hordasz te is új híreket!... Menj a malomban követ vágni, — még bizony úgy megkenetlek, hogy sem Sopronynak, sem Bécsnek nem lesz hírével. Bizony jobb volna, ha az új hírek helyett egy darab harcsafarkat hoztál volna magaddal!

MÓLNÁR. Vólt az is uram, de ebéd felett elkölttettem.

GAUDE. Szintén azt bánom én, hogy te a vízben, én a víz szélén; szintén úgy (vagyon) nékem veled dolgom, mint a mely köldűs megfázván, bémegy az házban: sem tüzet, sem kemenczét nem talál. Tehozzád bíztam hal dolgábúl: azonban te felcsaptad, s én ürössen vagyok.

MÓLNÁR. Odaadtam volna kigyelmednek, ha valami tiz köből búzát adott volna kigyelmed az mérésbűl érette.

GAUDE. Hitetlen eb, okos volnál te magadnak, — nem volna abban semmi fogadj Isten; úgy járnék én teveled, mint a ki köpönyeget ád valakinek az nyakába, a jegét bévonja; vagy kinek két üvege van teli borral: az egyiket megiszszá, a másikat eltöri.

MÓLNÁR. Immár, ha ingyen akar halat enni, — menjen maga az vízben, halászszon!

GAUDE. Úgy, de bolond kutya, nem tudod-é, hogy mind a víznek, mind a földnek, mind magadnak én vagyok az ura, s az hal is az enyim: mégis én halászszak? vagy tölled olly képtelen zsidó-árra vásároljunk? Nem lehet kettő: hogy a szakács meg is főzze az étket, s meg is egye!

MÓLNÁR. Ha ollyan igen irigyli kigyelmed hal-ételemet: légyen kigyelmed molnárrá s hadd legyek én úrrá, — ha soha halat sem eszem is!

GAUDE. Bezzeg, kurva az anyám, ha az leszek; mert

mindenkor jobb a ki hegedültet, mint a ki maga hegedül. Molnár, ha csak így beszélsz, — tudod-é, merre van Sárvár? ¹

MÓLNÁR. Nincs semmi járóm oda; kigyelmedtül tanultam, hogy mindenkor jobb a ki messzéről nézi a várat, mint a ki a várból nézi a mezőt. De, uram, csak ne haragudjék kigyelmed, van még egy csukám rejtekben: csak félakó lóssi borét is odaadom kigyelmednek; mert a feleségem rosszul van, mind csak bort kíván.

GAUDE. Ha borral járja ² taligája Mátyás-földén (*így*) a malmoknak: tudom, hogy eltolnád; mert mint a cigány orvos-ságül bort kér gyermekének, s maga megiszsza, mondván: megtalálja nálam! . . . szintén úgy van a te dolgod. Nem kérdem én azt: mit kíván a te feleséged?

MÓLNÁR. Olyan nincsen szintén, uram.

GAUDE. Bizony, hát igen közöl lehet annak (a csukának?) a farka a fejéhez. Úgy bánnál te énvelem, mint a ki a nad-rágja ületit elmetszi, s süveget varr belőle. Osztán, molnár, sok mentiris voltanak tenéked eleitül fogvást; sokszor kötőd te símára a kerekeket.

MÓLNÁR. Lám uram, a minapában is mind búzát, mind bort adott kigyelmed nékem a halért.

GAUDE. Hóhó, barátom! elég egy sütésben egy lepény; más az, kár tenéked a lóssi bor.

MÓLNÁR. Nekem is jó a jó.

GAUDE. Immár kapálj (*így*) kutya, néked is lesz!

MÓLNÁR. Nem tudja kigyelmed, uram, az az Ur, a ki ma erre ment, ki vala?

GAUDE. Liszthius ³ vala az, a kivel te most álmodozol.

MÓLNÁR. Valóban jó trombitássi voltanak néki!

GAUDE. Jó, de az kár, hogy mind kifújták, nem bé.

MÓLNÁR. Miképpen fújják, uram, ki a trombitát?

GAUDE. Az, hogy mindenét eltékozlotta.

MÓLNÁR. Nem egyebét, a mint hallom, hanem valami neveletlen lovát. Óh uram, még elég ideje lesz a jószág visszakeresetire.

GAUDE. Hóhó, molnár; a ki húsz esztendő korában nem kedves, harminczban nem vitéz, negyvenben nem okos, — adjon Isten jó étszakát néki! . . . Nem hallottál-é valami új híreket a szolgáitúl?

¹ Akkor itélőszék helye, és tömlőczök.

² *Így*; tán »járná« helyett.

³ Gr. Lisztý Lászlónak, a költőnek testvére, György értethetik csak, az egyetlen élő Lisztý, ki nem sokkal ezután, 1679-ben halt meg.

MÓLNÁR. Nem mást, hanem bizonyosan beszélnek, hogy Borsequius Lengyelországban egy nagy gróff-özvegyasszont vett el.

GAUDE. Nem hiában mondják, hogy nincsen oly jó ló, a ki végtire cigánykézre nem kerül; ott van ám az, hogy a kuvasz agárral bagzik. Szinte úgy van ez, mint mikor az agárok űzik a nyulat — a rossz kopó fogja el. De inkább hiszem: semmi sincs benne, hanem ő, mint a rossz kopó, csak a nyomon fut az agár után.

HETEDIK BESZÉD.

GAUDE. No te vak, czífer, ficzamodott szemű, fordított pofájú, farcsikó, jármos, beste híres kurva, lám, — ugyan feneke-den a szoknya, mint egy vesling.

BOLOND. Hiszem tudnád, ha magad lettél volna vőlegény.

GAUDE. Tudják a barátok, számár!

BARABÁS. Mit csinálsz te itt ezzel a jámbor gazdaaszszonynyal?

GAUDE. Huj ördög, huj kutya,¹ disznó, égben kiáltó bolond eb! . . . Jóforma gazdaasszony: csak danol, a mit kézében adnak, helyre tudja tenni!

BARABÁS. De, uram, elhadta már az régit.

GAUDE. El, mint a melly eb általúszsza a Dunát, meg-rázkódik utánna, — csak kuvasz!

BARABÁS. Vaj, mely sokszor megvertem én ezt afféléért.

GAUDE. De, szegény Barabás, az ebnek ha megütik is az fejét, mégis felbillenik a farka. Isten úgy segéljen, ha annyi vajad volna, a mennyit iprikált, s annyi tyúkmonyad, a mennyit poszogott élteben, — bezzeg, megvehetném rajta. Nossza vonjanak egy kotyogós tánczot a kurvának!

BARABÁS. Jobban szeretnék most annál a táncznál egy pohár bort.

GAUDE. Ahol! eleget poszog tenéked a Dóri, — hal-

¹ A hunnok és ősmagyarok »huj-huj! . . .« csatakiáltásának maradványa.

lod-é, mint csikorog a feneké? mint a kerék, mikor megiszsz a kocsis az háj árát. No, igyál ökor te is, fülj meg véle; igyál te is Dóri; mit tátogsz, mint a ponty? Lám, most is mint az holt rókának a s. ggi, olyan az hasad.

BOLOND. Megiszom én majd ezt a bort; de kigyelmed mit gondolkodik azzal a pohárral annyit, a ki előtte vagyon? Mert ha énnékem olyan bort adnának: soha nem tartanám előttem, sőt nem is nézhetnék reá.

GAUDE. Elhizsem, hogy nem tarthatnád, nem is nézhetnél reá, inkább töltenéd a Torok-vármegyében; nem látd-é bolond eb, minémű zavaros? Szinte arrúl gondolkozom most: egy jánosházi hajdúmban béka van, mint venném ki ezzel a borral?

BOLOND. Bizony, én is örömöstebb innám az úr italjából!

GAUDE. Csúnya lélek kurva, — ebszöllő, sőt még csak kőkény sem terem kertedben, mégis borban válogatsz?!... Te kurva, a számarf.ngot is megihatod tokaji bor gyalánt, — csúnya kutya!

BOLOND. S lám, az úr inassa abbúl iszik.

GAUDE. Csakhogy bizony, igen beljebb köntösemnél!

POLYCARPUS. Én nem adnám a poharát a boráért.

GAUDE. Ki szereti papját, ki palástját, — úgy-é?

SZABÓ. Töltsenek nékem egy pohár bort!

GAUDE. Ihol! a hol nem vetik is, terem.

POLYCARPUS. Köszönd el minden jók fejében!...

SZABÓ. Szolgálók kigyelmednek Gaude uram! — Az én kedves jóakaró uramért Borsequiusért, kit — úgy hallom, — most jó szerencse talált. Most veszem eszemben, hogy szegénylegénynek nagy uraknál szolgálni mit tézzen?! Jobb volt annak is, hogy szalmás házból palotássá lett.

GAUDE. Most tudod-é, hogy jobb mindenkor a ki nagy vízben halász, mint kicsinyben: mert a nagyban foghatni nagyobb halat.

BARABÁS. Lám, uram, én mind nagyban, mind kicsinyben eleget halászok, — mégsem akad olly szerencsém.

GAUDE. Lélek kurafia, szinte a sok bolond halászatod árt tenéked; más az, híred nélkül is eleget halászszaák a te tódat.

POLYCARPUS. Igyék kigyelmed, édes Gaude uram!

GAUDE. S hát, szolgálók kigyelmednek!... Az egymást szerető atyafiakért, — ne légyen se tej, se vér; mert ha tej: eloszol, ha vér, elfoly; — hanem, ha szíj, vonódjék, ha madzag, szakadjék! Ha pedig egyik sem: légyen bosznai kasza!¹

¹ Azaz: két felé vágó.

POLYCARPUS. No, majd megiszom én azon jó fejében. Egészséggel, Barabbás!...

GAUDE. Nossza, éhomra mint telik pokol!... Az egész Európában sem láték én oly embert, a ki úgy szeretné a bort, mint az a Barabbás; mert az, ha lehetne, még az poharat is mind meginná; — de az a Polycarpus még annál is jobban szereti: mert igaz úgy néki, a mikor más iszik. Én hiszem, a torkodért, a farkodért ugyan sok ütés-verés, döfölés, taszigálás esett már éltedben rajtad; azaz, hogy a te dolgod: aedificare domos, et pascere corpus. Minden dicsősséged csak az neked: propositum est mihi in taberna mori. Bezzeg, a te koporsód felett is praedicálhatják ám azt, hogy: vixit ut canis, mortuus est ut sus, üdvözlült ut farkas. Terólad s Barabbás-ról énekelhetnék: et metam properatis ad unam.

POLYCARPUS. Mit gyaláz kigyelmed Gaude uram?... Eb vegye fel kigyelmedtül; van még száz forint: törvényesen is reákeresem, s elmarasztom kigyelmedet!

GAUDE. Bolond ember az, a ki száz forintért pöröl: mert annak keresetire még elkölt százat; az, hogy ökör alatt borjút keres.

BOLOND. Volna csak az én dolgom, fogadom én, hogy meg tudnám én kigyelmedet pörrel is ijeszteni!

GAUDE. Te bolond, úgy cselekednél, mint a kinek üvege vagon, bora nincs hozzá; vagy mint a ki hüvelt vásárol, kési nincs hozzá. Te is pörölni akarsz, eszed nincs hozzá!... Tudod-é, a disznó is sokszor dörgölődzik a szentegyházhoz, — de ugyan nem dönti el!

BARABÁS. Ha kigyelmed nem akar ízetlenkedni: engedje nékem megveszem én kigyelmedtül a pört, lesz nékem abból jó nyereségem, — mindjárt elfoglalom az kastélyát!

GAUDE. Te oktalan kutya! Szinte úgy cselekednél te, mint a kármelita-barát: egy tyúkmonyat veszen, hogy azt megülteti, kitojtatja, és abból egy sereg tyúkfiat szaporít, melynek az árával végtire egy klastromot épít; egyszer azonban elejti a tyúkmonyat, eltörlik, — s oda lesz minden reménsége. A pénzedet is elvesztenéd, pörödet is meg nem nyernéd.

POLYCARPUS. De bizony, sem magam nem pörök, sem oda nem engedem; — mi haszna lenne köldüssal pörölni?... Csak táskát nyernék.

GAUDE. S hát, köldüssal? — Mindenkor hagymázban vagy te, úgy látom, disznó Polycarpus; mert tenéked én — Isten úgy segítjen! — még a szíved alól is kikeresem; holtodig s holtomig mind pörök veled, ha meghalsz is: epitaphiumnak koporsódra szegeztetem a quaerelatust.

ACHASTA. Mi lelte kigyelmedet, édes Gaude uram?

GAUDE. Ihol, az a disznó Polycarpus pöröl velem; melegedni s innia akar: sem tüze, sem bora nincs néki. Kárban esett: azt akarja, hogy én nyaljam ki. Hetvenhét boldogságban van annak része, a ki ezzel nem társalkodik. Már kétszer cselekedte ezt velem: de megadtam az ravancsot;¹ azután csak tipogott, mint az eb a vásáron, — elhiggye, hogy most is reátalált!

ACHASTA. De, ne gondoljon kigyelmed semmit is azzal, — hiszem isméri kigyelmed! . . .

GAUDE. Nem gondolok, Nagyságos Asszonyom, mert rossz ember dícséreti s kurva gyalázatja — mindegy. És noha nem az én rendemhez való ő: tudom azt, hogy a ki a szamarat megrúgja, maga is hasonló szamár; — de a bolha, ha kicsiny is, és fülében mehet az embernek: nagy alkalmatlanságot szerz. Azért csak paczkázni nem engedek rajtam, se lába alá nem fekszem; az ő dolga csak zapetz. Valamint a csiga bebujik az hajában:² szintén úgy bujik ő is a maga fenekében. Nagyságtok intse meg azt a bolond ebet: mert igen semmi becsületet nem ad az embernek. Semmi félelme nincsen Nagyságtoktól, — azért sem becsül senkit is. A hol van a félelem: ott a becsület. Ibi est honor, ubi timor.

BORSEQUIUS. Gyere Dóri, enyhítsük meg Gaude uramat!

GAUDE. A ti beszédetek csak olyan énelöttem, mint mikor öszvehíják az kopókat s sirnak-rínak, ugatva vakognak.

BORSEQUIUS. Immár, ha nem akarsz megbékélni, maradj itt magadnak, őrizd itt a feleségemet!³

GAUDE. Bezzeg, az eb őrizze ám; mi nem Jósue vagyok én, hogy a kurvákot őrizzem! . . . Magad őrizd, mint a zsidó a zsákot, s üld által s nyargaljad. A te homlokodra csak azt a verset kék írni, a kit a Dórinek:

Dat tibi mészáros tüdöt, máját, atque harapd sz.r.t!

¹ *Revanche.*

² *Igy; értsd: hégában, házában.*

³ *Tehát a lengyel asszonyt elhozta.*

NYÓLCZADIK BESZÉD.

ACHASTES. Mit tart kigyelmed Gaude uram e világon legnagyobb boldogságnak?

GAUDE. Beatus ille, qui procul negotijs.

ACHASTES. De kicsoda az ezen a világon?

GAUDE. Jóakaróinknak mindenkor kedvében lenni, ellenséget nem tartani, bűt nem szenvedni.

ACHASTES. Úgy, de van-é ez világon olyan bóldog?

GAUDE. Ahol Barabbás, — mert annak igen jóakarói vannak, úgymint: a restség, hazugság, s azoknak mindenkor kedvében vagon; ellensége nincs, mert soha öszve nem vész ezekkel; bűt nem szenved, mert ez a kettő nem engedi.

ACHASTES. Én pedig azt tartanám legnagyobb boldogságnak, a ki soha meg nem halna.

GAUDE. Olyan a Barabbás: mert a soha meg nem hal, — hanemha agyonverik, mint a dühös ebet. Tudja-é Nagyságod: a rossz pénznek nehéz elveszni az háztúl! Mala herba non certo perit.

ACHASTES. Bárcsak már meg ne vénednék az ember!

GAUDE. Hóhó, Nagyságos Uram, az üdőt, a nyilat soha vissza nem hozhatni vagy huzhatni; az üdő folyton foly, bizony senkit nem vár.

Tempora labuntur, tacitisque senescimus annis.

Tempora mutantur, et nos mutamur in illis.

ACHASTES. Nő, nem gondolkodik arról Polycarpus uram: mert most is, úgy hallom, kővárat akar venni.

GAUDE. Elhiszi-é Nagyságod? Van még száz mélyföldnyire az a pénz a földben, a kin azt akarja venni. Elhiszem, hogy ő bizony akarna: de sok híja vagyon még a pénznek!

ACHASTES. Azt mondja, hogy nincs több híja, hanem hogy tavaly télen¹ lévén tölle, nem juthat hozzá.

GAUDE. Ugyan bizony soha nem juthat; lám, hozzájuthat az erdélyi Fejedelem!... Minap valék egy Gróf Úrnál, a ki csak kenderből is megárul tízezer forintot, gabonából húszat, zabból és árpából ugyanannyit; csak lúdja is vagyon egy majorban tízezer; az jószágából is okvetetlen bémegyen 30,000. Én elhiszem, hogy csak az is hamarébb juthatna a pénzéhez, mint Polycarpus uram; mert csak az ebei is jobban laknak őnálánál, — ha nyilazni megyen is: hintóban hordoztatja őket; de Polycarpus kutyamódon csak mellette kullóg. Sokféle szerencsét próbált már ő: de mindenütt belészakadott az garatban; rosszul tanulta az iskolában, hogy exitus acta probat. Igen távul fekszik ő az uraságtúl, hogy kővárat vásároljon; a ki pedig szerül fekszik, — ágyat csináljon elébb magának. Még a szülleit sem metszette meg, sem meg nem kapáltatta soha többször egyszerűen minden esztendőben, csak azért, hogy egyszer terem, — mégis várat akar vásárolni! Az ő urasága szintén olyan, mint az hal víz nélkül, vagy a barát klastrom nélkül.

POLYCARPUS. De, meglesz már!

GAUDE. Quod vis, fac cito; úgy-é? Mert a ki kemenczében bujik s meg nem ég: várat vesz, s nem parancsol benne, hanem a várból parancsolják néki, hogy ezt, amazt cselekedj! Vagy, mint a melly ifjú öreg leányt veszen: nem ő, hanem a leány hál el övéle; szintén úgy jár, mint a ki virággá akart lenni, s karóvá változott.

Flos fueram factus, florem fortuna fefellit.

Azután meg azt mondja: Florentem florem florida flora, etc.

ACHASTES. Édes Gaude uram, a szerencse próbálva jó; nem adnak semmit könnyen!

GAUDE. De, Nagyságos Uram, tudom én azt, hogy a kalmár nyereségért még a tengereket is megjárja:

Per mare, per terras currit mercator ad Indos.

Én sem kérdem azt sokszor: hány pénz ára a kés? csak ehese véle; de nem úgy van az ő dolga: mert néki pínze sincs, ideje sincs hozzá, — nem is léssen soha is, hogy azt véghez vihesse.

¹ Tollhiba lesz, e helyett: *távuly félen*, vagy *távuly helyen*.

POLYCARPUS. De bánom, hogy azelőtt két esztendővel meg nem házasodtam, el nem vettem azt a pínzes kisasszont: mert könnyebben juthatnék hozzá; — bárcsak még megházasodhatnám!

GAUDE. S hát, bánod? mint a nyúl, mikor elfut, azt bánja, hogy elvitte a farkát. Tudod-é, hogy nem Aegyiptom földé ez, hogy kétszer légyen az aratás? ... Egy pínzed van, s kétszer akarod béinnya? ... Hallottad-é, hogy vőlegény nőszik, a bolha pedig ptrücsög?

ACHASTES. Úgy hallom, hogy már két Gróff Ur kapott abban a várban; szinte most vannak alkúban.

GAUDE. Elhittem, Nagyságos Uram, hogy meg is nyerik; csakhogy úgy van most Polycarpussal a mi dolgunk, mint mikor két ember disznót öl, s pörzsöli, — a gyermekek melegesznek.

POLYCARPUS. Most veszem eszemben, hogy szenvedéssel járják a világ állapotját, senki úrrá könnyen nem lehet; akár-mely állapotban is szenvedni kell, ha dolgaiban elől akar menni.

GAUDE. Most tudod-é, hogy rózsát tövis nélkül, mézet méhdongás nélkül nem szedhetni? A ki halat akar fogni: ne féljen az víztől; arrúl mondják azt:

Quisquis apes undasque timet, spinasque roseti:

Non mel, non pisces, non feret ille rosas!

POLYCARPUS. Hát mit kell embernek cselekedni, édes Gaude uram? Adjon kegyelmed valami jó tanácsot, — örömost megfogadom.

GAUDE. Az, hogy ne hirtelenkedjél semmi dolgaidban, titkodat se jelentsd meg minden jóakaródnak; ha a világon akarsz élni, becsületben lenni: tűrj, szenvedj, náladnál alábbvalónak is! Tanúld meg azt:

Antidotum vitae patientia solá malorum

Victurus; si bene vis vivere, disce pati!

Perge pati patiens, patienti palma paratur.

Ha mely dologhoz hozzá akarsz kezdeni és szóllani: elsőben, megmondold, és megtanuld: mit kelljen cselekedned és mit mondanod?

Seis, valet in cunctis moderosa scientia punctis.

Jóakaródból magadnak ellenséget ne csinálj: mert soha nincsen rosszabb ellenség, mint a ki jóakaróból lett.

Tranquillis rebus, quae sunt adversa, caveto.

Fusus in adversis melius arare memento.

Azaz, hogy summa summarum: az üdőt üdővel mértékeld meg, tempore tempora tempera.¹

POLYCARPUS. Édes Gaude uram, lám mindeneknek szolgálók, csaknem a lába alá fekszem: mégis szerencsétlen vagyok mindenhez, csak a rossz hírt hallok mindenfelül.

GAUDE. Úgy van bizony a rossz hírnek dolga, mert az szárnyon jár. Fama malum, quo nihil aliud velocium ullum, Nobilitate viget, viresque aquirit eundo. Mindenütt szaporodik. A világ dolgai úgy folynak, hogy egyik bú a másikat éri. Nulla calamitas sola; az jó hír pedig minden bokorban megakad.

POLYCARPUS. Hiszem, látja kigyelmed, az udvarban is mit nem cselekszem; én fáradok, s mégis mind mások szedik el a pálmát előlem!

GAUDE. Úgy jár az; mert nem mindenkor a szedőnek adatik a pálma. Az nap is sokszor felhőben bujik; a méhek is eleget fáradoznak nyárban az mézgyűjtésben: de más szedi el az lépét.

Sic vos non vobis mellificatis apes.

POLYCARPUS. Lám, Borsequius félannyit sem cselekszik mint én, — mégis jobban szolgál néki a szerencse.

GAUDE. Hóhó, legény, ne tégy fel te Borsequiussal: mert egyedül szopta az az ördög anyját, a ki Borsequiust megcsalja!...

¹ Hibásan: »temporea«-nak írva.

VÉGE.

GAUDE TESTAMENTUMA.

1. Mindenek Urának,
A Szent-Háromságnak
Én lelkemet ajánlom ;
Hogy elválok tőled
S nem lehetek véled
Édes hazám, sajnálom.
Érted csöp véremig
S koporsóm zártaig
Érted leszen halálom.
2. Virághoz hasonló
És árnyékhoz hajló
Ó, világi szép élet!
Ki állapotodban
Szerencsés voltodban
Vagy tündöklő kikelet, —
Látom, hogy szépséged
S minden ékességed
Csak romlandó épület.
3. Jársz sebes szél-módra,
Futnak kincses jódra
Szép ifjúság napjai ;
Szerencsét ígérnek,
Szárnyira felvisznek
Remélhető javai :
De mint vizek folynak
S egy helyben nem állnak
Változandó órái,

4. Világi uraság —
 Látom, minden hívság;
 Bölcsenek tudományi . . .
 Senki végső napját
 Bizonyos óráját
 Mert nem tudja mondani;
 Csak Istennél rejtve
 Van titokban téve:
 Ki mikor szokott halni?

5. Ádám, első atyánk
 Esete hozta ránk
 Ezt a halandóságot;
 Földből teremtettünk —
 Meg azzá kell lennünk,
 Ő vetett illy sorsságot.
 Míg Isten irgalma
 Dicsőít nagy hatalma
 Az örök boldogságot.

6. Azért, míg ti éltek,
 Világot szemléltek:
 Minden dolgaitokat
 Itt úgy rendeljétek,
 El ne veszessétek
 Az örök boldogságot;
 Vegyétek el kedves
 Tekintettel — — — ¹
 Az kis tanúságtokat.

7. Légy jó, istenfélő,
 Mindent megbecsülő.
 Az Istennek szolgálni
 Azon igyekezzél,
 Hogy ne feledkezzél.
 Senkinek is vétetni.
 Légy bölcs, alázatos,
 Mástól kívánatos —
 Ne tudj soha kérkedni.

¹ Itt egy szó kimaradt.

8. Mindeneknél kedves
 Légy, de nem gaz s nyelves —
 Hanem inkább hallgató.
 Jó uradhoz titkos,²
 Hív, igaz s nem mocskos,
 Minden jóra oktató.
 Hiteddel uradot
 Jóakaróidat
 Ne légy esalárd tanító.

9. Alázatos szódban,
 Minden dolgaidban
 Légy, de ne tétovázó.
 Uradnak ritkán szólj,
 Mint szajkó, ne légy olly
 Csácsogó s hazudozó.
 Szegényen könyörülj,
 Más kárán ne örülj,
 Ne légy lopó és húzó.

10. Házastársod szeresd
 És másét ne keresd,
 Légy jámbor életedben ;
 Ha ifjú legény vagy :
 Szüzességben maradj
 Míg házasság törében
 Magadot nem kötöd ;
 Így véle nem döntöd
 Magad pokol tüzében.

11. Részezséget ne üzd,
 Tékozlást elkerüld,
 Hagyj békét fösvényességnek ;
 Czifrára ne szakgass,
 Mindent jól takargass, —
 Ne adj helyt irígységnek.
 Kicsíny ellenséget
 Meg ne vesd, s kerüljed,
 Hogy ne árts életednek.

² Titkait ki nem fecsegő.

12. Tigrishez hasonló
Ne légy bosszúálló —
Hogy azzal ne rontassál;
Ne átkozz senkit is:
Hogy másoktól te is
Úgy meg ne átkoztassál!..
Tégy mindenkkel jót,
Hogy te is jóért jót
Végy és koronáztassál!!

